

AATOS
-artikkelit

Sirkka Rousu

Uusi lastensuojelu kehittyy monien kulttuurien ristipaineissa

Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja

Sirkka Rousu

Uusi lastensuojelu kehittyy monien kulttuurien ristipaineissa

METROPOLIA AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJA

© Sirkka Rousu ja Metropolia Ammattikorkeakoulu

kustantaja
Metropolia Ammattikorkeakoulu 2018

Kannen kuva
Michał Parzuchowski

Taitto
Aino Miettinen, Valovirta Design

ISBN 978-952-328-078-6 (pdf)

ISSN 1799-604X (PDF)

www.metropolia.fi/julkaisut

SISÄLLYS

1 JOHDANTOA KULTTUURISEN MUUTOKSEN YMMÄRTÄMISEKSI .	3
2 ASIAKASLÄHTÖISYYDESTÄ JA ASIAKASYMMÄRRYKSESTÄ	9
3 TOIMINTA- JA MUITA KULTTUURISIA MUUTOKSIA LASTENSUOJELUSSA	13
3.1 Lainsäädäntö ja lapsi- ja lastensuojelupolitiikka	13
3.1.1 Murroksellinen vaihe vuodesta 1936 vuoteen 1983	13
3.1.2 Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa	15
3.1.3 Perheiden tuki	16
3.1.4 Väkivallan ja kaltoin kohtelun vähentäminen	18
3.1.5 Samat isot yhteiskunnalliset ongelmat ovat edelleen vuonna 2017 läsnä lastensuojelussa	19
3.1.6 Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu vuoden 1983 lastensuojelulaissa	25
3.1.7 Vuoden 2007 lastensuojelulaissa velvoitteet lasten ja nuorten hyvinvoinnin suunnitteluun	28
3.1.8 Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun palveluprosessin elementtejä vuoden 2007 laissa	33
3.1.9 Merkittävä rakennemuutos lastensuojeluun osana sosiaalihuoltolakia vuonna 2014	35
3.2 Lastensuojelupalvelut markkinoilla	37
3.2.1. Saako sijoitettu lapsi tarpeidensa mukaista hoivaa, hoitoa ja tukipalveluja?	45
3.2.2 Miten perhetyötä ja perhekuntoutusta tulisi parantaa?	48
3.3 Lastensuojelun laatu ja laadun valvonta	49
3.3.1 Lastensuojelun kansalliset laatua ohjaavat periaatteet	53
3.3.2 Miten lastensuojelua ja sen laatua valvotaan?	54
3.4 Lastensuojelun kehittäminen ja tutkimus	56
3.4.1 Kansallinen lastensuojelun kehittämisohjelma 2004-2007	60
3.4.2 LAPE-ohjelman kehittämistyö edistää myös lastensuojelun kehittymistä	62
3.4.3 Media lastensuojelun kehitystä edistävänä voimana - miten lastensuojelusta puhutaan?	63

3.4.4 Lastensuojelun tutkimukselle perusrakenteet ja - rahoitus: missä valtion vastuu?	65
3.5 Henkilöstö ja osaaminen	70
3.5.1 Lastensuojelu on yhteistyötä ja vastuunkantoa monien kesken.....	74
3.5.2 Millaiset työtoteet ja menetelmät ovat osaamisen ja palve.. lujen kehittymisen kannalta murroksellisia?	74
3.5.3 Kokemusasiantuntijoiden kanssa yhteiskehittämällä ja tutki malla voi nähdä asioita toisin.....	75
3.5.4 Osaamisen kehittämisen yhteistyö korkeakoulujen ja LA PE-hankkeen kanssa.....	78
3.6 Lastensuojelun ohjaus ja johtaminen ja päätösten tietopoh- ja.....	80
3.6.1 Tietopohjan vahvistaminen	83
3.6.2 LAPE-ohjelman työryhmissä on tuotettu myös johtamisen . kehittämiseen ehdotuksia.....	88
3.7 Asiakkaan aseman kehittyminen	93
3.8 Hyppy tuntemattomaan - sote-järjestelmän muutos ja lasten- suojaelu.....	95
4 JOHTOPÄÄTÖKSET JA UUDEN LASTENSUOJELUN HAHMOTTE- LUA	98
4.1 Kansallinen lastensuojelun reformi	103

UUSI LASTENSUOJELU KEHITTYY MONIEN KULTTUURIEN RISTIPAINAISISSA

Käsittelen tässä artikkelissa väljästi kulttuurisen muutoksen näkökulmasta lastensuojelun kehittämistä, muutoksen keskeisiä ajureita ja sitä missä muutos on näkynyt ja missä ei. Luonnostelen Uuden lastensuojelun keskeistä sisältöä ja pohdin minkä tahdon varassa se todellistuu. Artikkelin teemoista on vuosien kuluessa keskusteltu erityisesti tutkimusprofessori Tarja Heinon ja Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos Oy:n johtajan Kristiina Laihon kanssa, joka menehtyi vaikeaan sairauteen elokuussa 2017. Omistan kirjan Kristiinalle kiitoksena hänen arvokkaasta työstään lastensuojelun kehittämiseksi.

1 JOHDANTOA KULTTUURISEN MUUTOKSEN YMMÄRTÄMISEKSI

Se, mihin lastensuojelun kehittämisessä kulloinkin pyritään, kuvastaa myös keskeisimpiä kulttuurisia muutostarpeita. Olen rajannut artikkelin lastensuojelun kehittämiseen, jota tarkastellaan väljästi kulttuurisin silmälasein. Sana **kulttuuri** tuli alunperin viljelyä tarkoittavasta latinan sanasta colere, mutta tarkoitti jo antiikin aikaan myös hengen viljelyä. Kulttuuriin laskeaan usein kuuluviksi niin uskonnot, tavat, laki, moraali, tieto/tieteet ja taiteet kuin elinkeinot ja talouskin. Kulttuuri-käsitteen sukulaiskäsitteitä ovat (yleis)sivistys, sivilisaatio ja traditio eli perinne. Valistuksesta alkaen kulttuurilla on tarkoitettu kaikkea sellaista inhimillistä käyttäytymistä ja ihmisen muokkaamaa toimintaympäristöä, joka ei määräydy biologisesti vaan opitaan tai luodaan sosiaalisessa ympäristössä. (Kulttuuriperinnöstä, Wikikirjasto)

Toimintakulttuuri tarkoittaa kollektiivista ajattelun ja käytäntöjen kokonaisuutta, elämäntapaa sekä maailman hahmottamisen tapaa, joka on kullekin yhteisölle tietynä ajankohtana ominainen (Alasuutari 1999). Knuutilan mukaan toimintakulttuuri ilmenee kontekstisidonnaisina yhteisön henkisinä, aineellisinä ja sosiaalisina käytäntöinä. Toimintakulttuuriin sisältyvät muun muassa yhteisön arvot, uskomukset, käsitykset, odotukset, normit, säännöt, roolit ja menettelytavat, jotka usein ovat epävirallisia. Toimintakulttuuri ohjaa tiedostetusti ja tiedostamatta toimintaa. Toimintakulttuuri on dynaaminen ja se voi muuttua ja siihen voidaan vaikuttaa (Knuutila 1994).

Myös lastensuojelussa toimintakulttuuri perustuu vallitseviin normeihin, kuten lakiin ja toimintaa ohjaaviin viranomaisten kansallisiin ja paikallisiin suosituksiin ja tavoitteisiin. Lastensuojelutyön voitaneen katsoa muodostavan toimintakulttuurisen yhteisön, jonka käytännöissä ilmenee yhteisesti jaettuja henkisiä ja sosiaalisia piirteitä niin kansallisen kuin paikallisen tason yhteisöissä. Lastensuojelun toimintakulttuuri uudistuu ja sitä tietoisesti pyritään uudistamaan esimerkiksi parhaillaan osana Sipilän hallituksen Lasten ja perheiden palvelujen muutosohjelmaa (LAPE). Siinä tavoitellaan toimintakulttuuria, joka vahvistaa lapsen oikeuksia ja toiminnan tietoperustaisuutta (Lasten ja perheiden palvelujen muutosohjelma).

Millaisena lastensuojelun toimintakulttuuri näyttäytyy lähihistorian valossa, missä olemme nyt ja millaisia muutoksia tavoitellaan?

Lastensuojelun toimintakulttuuriin ja käytäntöihin vaikuttaa ja sitä vahvasti ohjaa myös se organisaatio, jossa lastensuojelun tehtäviä toteutetaan. Vielä nykyisin, ennen sosiaali- ja terveydenhuoltoon valmisteilla olevaa järjestelmämuutosta (ks. Alueuudistus.fi), lastensuojelussa keskeisin organisaatio on kunta tai kuntien muodostama kuntayhtymä, joka vastaa lastensuojelutehtävien järjestämisestä. Lastensuojelua toteutetaan näissä organisaatioissa ohjauksen ja johtamisen erilaisten kulttuurien ristipaineissa. Lastensuojelu voi joutua jatkuvasti kilpailemaan ja perustelemaan resurssitarpeitaan organisaatioissa. Toisaalta, joissakin organisaatioissa lastensuojelu on voinut toimia peilinä eri-ikäisten lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin kehitystarpeille, ja se mitä lastensuojelun peilistä näkyy, perustelee hyvinvointityön uudistamistarvetta laajemminkin.

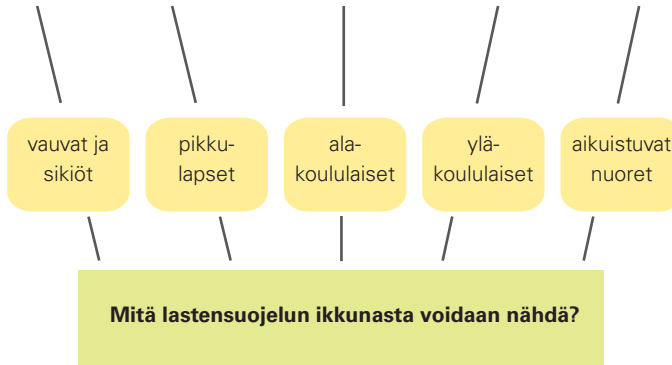
Lastensuojelu niittää sitä mitä muualla yhteiskunnassa ja lapsen elämässä on kylvetty. Se mitä tehdään tai jätetään tekemättä lapsen, nuoren ja perheen muilla toiminta-areenoilla, vaikuttaa lastensuojeluun, joka lain mukaan on viimeinen auttamistaho kun muualla ei ole onnistuttu. Kunta- tai kuntayhtymäorganisaation lapsi- ja lastensuojelupolitiikan toteuttaminen vaikuttaa siihen, miten lastensuojelu voi onnistua tehtävissään.

Miksi joissakin organisaatioissa lastensuojelu kehittyy jopa erilaisten palkintojen ja huomionosoitusten arvoisesti? Onko kyse siitä, millaista asiakkaita ja henkilöstöä osallistavaa uudistamistyötä toteutetaan sekä millainen organisaation päätöksenteko- ja johtamiskulttuuri sekä tietopohja ovat tukemassa uudistamista muuttuvassa toimintaympäristössä?

Lastensuojelu on ikkuna yhteiskunnalliseen todellisuuteen – mitä ikkunasta näkyy?

Mikä toimii ja mikä ei toimi lasten ja nuorten hyvinvointityössä eri toimialoilla ja toiminnoissa:

neuvonta, päivähoito, koulu, terveys, nuoriso, kasvuolot ...

Kuvio1. Lastensuojelu on ikkuna yhteiskunnalliseen todellisuuteen - mitä ikkunasta näkyy?

Lastensuojelun kulttuurin muutoksessa on siten hyvä ymmärtää myös lastensuojelutehtäviä toteuttavien organisaatioiden toimintaa ja niiden kulttuurin muodostumista. Arvioin, että organisaatio, jossa lastensuojelutyötä tehdään, vaikuttaa erittäin merkittävästi lastensuojelun paikallisiin toimintaedellytyksiin ja menestymiseen (mm. Rousu 2007).

Muutama näkökulma **organisaatioiden kulttuurien muodostumisesta**. Hyödynnän tarkastelussa Janne Matikaisen Organisaatiokulttuuri muutoksessa julkaisua (1999). Yksi merkittävin organisaatiokulttuurin määrittelijä on Matikaisen mukaan Edgar H. Schein (1985) teoksellaan *Organizational Culture and Leadership*. Hänen mukaansa organisaation **kulttuurilla tarkoitetaan perusoletusten mallia**, jonka jokin ryhmä on luonut tai kehittänyt oppiessaan käsittelemään ulkoiseen sopeutumiseen tai sisäiseen yhdentymiseen liittyviä ongelmia. Tätä perusoletusten mallia ryhmä pitää perusteltuna ja siksi opettaa sitä uusille jäsenille oikeana tapana havaíta, ajatella ja tuntea. Timo Silén luonnehtii väitöstutkimuksessaan Organisaatiokulttuuri ja johtaminen (1995), organisaatiokulttuuria "talon tavoiksi",

yhteiseksi sosiaaliseksi tietämykseksi, turvallisuuden ja jatkuvuuden tunteen antajaksi sekä sosiaaliseksi ja normatiiviseksi liimaksi.

Matikainen (1999) on koonnut erilaisten organisaatiokulttuurin määritelmien keskeiset piirteet seuraavasti:

- organisaatiokulttuuri on syntynyt organisaation kehityshistorian aikana, joten se on suhteellisen pysyvä, ja sen muuttaminen on vaikeaa,
- organisaatiokulttuuri on opittua,
- organisaatiokulttuuri sisältää arvoja, perusoletuksia ja käsityksiä ihmisistä, ihmisen toiminnasta, organisaatiosta ja sen toimintaympäristöstä,
- organisaatiokulttuuri on yhteisön jäsenille yhteinen eli kollektiivinen ilmiö,
- organisaatiokulttuuri vaikuttaa ihmisten toimintaan, käyttäytymiseen, ajattelutapoihin ja havaitsemiseen, usein melko itsestäänselvällä ja alitajuisella tavalla, ja
- organisaatiokulttuuria tuotetaan toiminnalla.

Organisaatiokulttuurin muovautumiseen vaikuttavat mm. kansallinen kulttuuri ja ammattikulttuurit. Missä määrin yksilöt toimivat ja ilmaisevat itseään organisaation kulttuurin oletuksilla ja missä määrin kansallisen tai ammatillisen kulttuurin oletuksilla? Vahva **ammattikulttuuri** heijastuu homogeenisena organisaatiokulttuurina esimerkiksi sellaisissa kapean tehtäväalan organisaatioissa, joiden ydinhenkilöstö on saman ammattikunnan edustajia, kuten koulut. Lastensuojelun ammattikulttuuri on pieni osa esimerkiksi kuntaorganisaation erilaisia tehtävälajeja ja niiden ammatillisia kulttuureja. Tällainen organisaatio on erilaisten kulttuurien risteyspaikka. Sen sijaan esimerkiksi vain lastensuojelun tehtäviä varten olemassa olevassa organisaatiossa voi olla yhtenäinen ammattikulttuuri, jonka on helppoa olla sopusoinnussa kansallisen tason lastensuojelun päämäärien ja toimintaperiaatteiden kanssa.

Matikainen (1999) kuvaa Schein (1987) organisaatiokulttuurin mallia, joka pohjautuu sosiodynaamiseen teoriaan sekä johtajuus- ja oppimisteoriaan. Otan tässä esille vain oppimisen näkökulman. Matikaisen (1999) mukaan Schein jakaa organisaation oppimismekanismit positiivisiin ongelmanratkaisutilanteisiin ja ahdistuksen välttämistilanteisiin. Nämä kaksi oppimismekanismia ovat kulttuurin muodostumisen kannalta keskeisiä. Positiivisessa ongelmanratkaisutilanteessa oppimistuloksia vahvistetaan. Ongelmanratkaisun "ratkaisuja" voivat olla ulkoinen käyttäytyminen, tapa

havaita ongelma, joukko tunteita ja uskomuksia tai uudet oletukset ympäristön luonteesta. Positiivinen ongelmanratkaisu voi liittyä hyvin moneen erilaiseen tilanteeseen. Ahdistuksen välttämistilanteessa organisaatiossa opitaan havaitsemaan, ajattelemaan, tuntemaan ja käyttäytymään tavalla, joka estää uuden ahdistuksen syntymistä. Voisi ajatella, että lastensuojelua jatkuvasti uudistavat organisaatiot ovat oppimisteorian näkökulmasta positiivisia ongelmanratkaisijoita.

Matikaisen (1999) mukaan Argyris ja Schön (1978) ovat myös keskeisiä organisaatiotutkijoita, jotka esittivät ns. käyttöteorian, joka on kognitiivinen kartasto ja joka ohjaa ihmisten toimintaa. Käyttöteoriat voidaan rinnastaa Scheinin perusoletuksiin. Argyriksen ja Schönin teoria liittyy organisaation oppimiseen, jonka teoreettisen viitekehyksen muodostaa **julki- ja käyttöteorioiden** tarkastelu. Käyttöteoriat (theory-in-use) ovat sanomattomia kognitiivisia kartastoja, jotka ohjaavat ihmisten todellista toimintaa. Käyttöteoriat ohjaavat käyttäytymistä, ja ovat piileviä oletuksia siitä kuinka ryhmän jäsenten tulee havainnoida, ajatella ja tuntea. Sekä perusoletusten että käyttöteorioiden muuttaminen on vaikeaa, koska molemmat ovat itsestäänselviä ja kiistattomia. Argyris & Schön erottavat Matikaisen mukaan käyttöteorioista julkiteoriat (espoused theory), jotka ovat julkisesti ja tiedostetusti ilmaistuja käyttäytymisen ja toiminnan ohjaajia. Todellisuudessa kuitenkin ihmisen toimintaa ohjaavat käyttöteoriat, joista ei välttämättä olla kovin tietoisia. Usein julki- ja käyttöteorian välillä on ristiriitaa.

Mielenkiintoista olisi tutkia miten lastensuojelun julkiteoriat toteutuvat käyttöteorioissa esimerkiksi kunnallisissa organisaatioissa. Kulttuurisen viitekehyksen muuttuminen tarkoittaa ajattelu- ja toimintatapojen perusteellista muuttumista. Tämä vaatii aikaa, varsinkin mikäli tavoitellaan muutosta, joka koskee laajasti lastensuojelutehtäviä toteuttavia eri organisaatioita.

Huolellisella ja pitkäaikaisella muutosohjelmalla voidaan vaikuttaa muutoksen päämääriin, suuntaan ja lopputuloksiin. Kulttuurin muutos on arvojen, perusoletusten, käyttöteorioiden, sosiaalisen toiminnan ja kielen muutosta. **Muutokseen liittyviä kriittisiä tekijöitä** ovat muutoksen syyt ja tarpeet (esimerkiksi lastensuojelun sisäiset/ulkoiset syyt), muutoksen konteksti, oppiminen muutoksessa, muutoksen johtaminen mm. viestimällä merkityksistä, kulttuurin hajanaisuus sekä yksilöiden asema muutoksessa (Matikainen 1999).

Matikainen (1999) kuvaa yksinkertaista **muutosohjelmaa** neljänä vaiheena: 1. Vallitsevan kulttuurin paljastaminen; 2. Päämäärien ja tavoitteiden muodostaminen; 3. Keinojen valitseminen, ja 4. Jatkuva arviointi. Vaiheet eivät ole peräkkäisiä, vaan samanaikaisia.

Muutoskeinoissa on huomioitava kaksi seikkaa: **keinojen kokonaisvaltaisuus ja toiminnallisuus**: ihmisten todellisuus on kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentunutta. Keinojen toiminnallisuus tarkoittaa sitä, että muutoksessa ihmisten on harjoitettava uusia tapoja toimia. Uuden asian oppiminen ei ainoastaan ilmene ihmisen toiminnassa, vaan uudenlainen toiminta edistää oppimista. Mikäli ihminen toimii uudella tavalla pidempiaikaisesti, hän on myös sisäistänyt eli oppinut uuteen toimintatapaan liittyvät perusoletukset. Uusien toimintatapojen juurtumiselle onkin **annettava aikaa**, jotta ihmiset sisäistäisivät eli oppisivat nämä uudet toimintatavat. (Matikainen 1999.) Mezirowin (1995) uudistavan oppimisen teorian mukaan toiminta on oppimisen edellytys. Kun ihmiset opettelevat toimimaan (käyttäytymään, ajattelemaan, puhumaan) uusien oletusten pohjalta, voidaan kulttuurin sanoa muuttuneen. Matikaisen (1999) mukaan hyviä muutosohjelman keinoja ovat oppimista edistävä koulutus, tiimeissä työskentely ja myös erilainen rakenteisiin, prosesseihin ja järjestelmiin liittyvä uudistaminen. Toimintatapojen ja käyttäytymismallien muuttaminen **nostaa esiin tarpeen muuttaa myös vallitsevia rakenteita**.

Muutosohjelman arvioinnissa ihmisten tulee voida itse pohtia ja tulkita muutoksen tilaa ja tulevien muutostojen tarpeellisuutta ja käyttökelpoisuutta. Itsearviointi on tehokas arviointimuoto, mutta harva osaa arvioida itseään harjoittelematta. Opettelussa voidaan hyödyntää Mezirowin (1995) kriittisen reflektion menetelmiä. Itsearvioinnin opettelu voi jo itsessään luoda uutta oman toiminnan ja työn arviointiin perustuvaa kulttuuria.

Millaisia lastensuojelun kokonaisvaltaisia ja pitkäaikaisia muutosohjelmia Suomessa on toteutettu? Mitä lastensuojelussa on haluttu ja halutaan muuttaa?

Kuvaan artikkelissa myöhemmin yhtä (lähihistorian ainoaa kokonaisvaltaista) erityistä lastensuojelun kansallista ohjelmaa, sekä muita toteutuneita kansallisia muutospyrkimyksiä. Lainsäädännön muuttuminen ja valtakunnallisten suositusten valmistuminen olisivat erityisen hyviä konteksteja laajemman kulttuurisen muutoksen syntymiselle ja uudenlaisen toimintakulttuurin vakiintumiselle eri organisaatioissa.

Miten tällaiset ”herkkyys-ajankohdat” muutokselle on lastensuojelun osalta hyödynnetty? Miten laajasti lastensuojelun henkilöstö on voinut osallistua esimerkiksi täydennys- ja/tai erikoitumiskoulutukseen?

Olisiko lastensuojelussa asiakkaan ja työntekijän välinen suhde ja siinä tapahtuva muutos keskeisin osoitin **toteutuneesta kulttuurin muutoksesta** - uudesta toimintaa ohjaavasta lastensuojelun käyttöteoriasta?

Arvioin, että kuntaorganisaatioissa, joissa lastensuojelu (ja lapsi- ja perheytyö) jatkuvasti uudistuu, on vahva asiakasymmärrys. Mitä asiakasymmärryksellä tarkoitetaan?

2 ASIAKASLÄHTÖISYYDESTÄ JA ASIAKASYMMÄRRYKSESTÄ

Asiakasymmärrystä on jäsenetty Matkaopas asiakaslähtöiseen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämiseen julkaisussa (Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen, Suokas 2011). Referoin alla kirjoittajien muutamaa keskeistä määrittystä (emt 11-12; 18-19).

Kirjoittajien mukaan palveluja ei ole olemassa ilman käyttäjiä, joiden tarpeisiin palvelu on luotu vastaamaan. Tämä on asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisen lähtöpiste. Toiminnan kehittämisen ytimessä on asiakkaan tarpeisiin vastaaminen organisaation resurssien, toiminta-ajatuksen ja yhteiskunnallisen roolin puitteissa. Kuitenkin asiakaslähtöisyyttä luodaan ja määritellään usein vielä vain palveluita tuottavan organisaation tarpeista sekä intresseistä käsin. Organisaation näkökulmasta kehittämisessä on kysymys järjestelmistä, malleista ja systeemeistä, kun taas **asiakkaan** näkökulmasta kyse on palvelun vastaamisesta asiakkaan yksilölliseen tarpeeseen ja saatuun palveluun liittyvistä kokemuksista (emt.)

Asiakaslähtöisyyden todelliseksi kehittämiseksi asiakas – ja hänen tarpeensa – tulisi palauttaa palvelutuotannon kehittämisen keskiöön. Parhaimmillaan asiakaslähtöinen toiminta edistää palvelutuotannossa parempaa vaikuttavuutta, tehokkuutta ja tuottavuutta. Asiakaslähtöisyyden kehittämisessä rajatut uudistukset tai innovointi kapealla osa-alueella ei riitä. Asiakas on yksi ja sama läpi eri palvelukokonaisuuksien ja palveluiden hallintorajojen. Asiakkaalle asiakaslähtöisyys määrittyy puolestaan siitä näkökulmasta, miten palveluiden tarjonta kohtaa asiakkaan tarpeet palvelutilanteissa. (emt.)

Asiakaslähtöisyys voidaan nähdä **toiminnan arvoperustana**, jonka mukaan jokainen asiakas kohdataan ihmisarvoisena yksilönä hyvinvointivaajeesta riippumatta. Asiakaslähtöisyyden keskeinen ominaisuus on, että palvelut järjestetään asiakkaan tarpeista lähtien mahdollisimman toimiviksi. Asiakaslähtöisen palvelutoiminnan tulisikin alkaa asiakkaan esittämistä asioista ja kysymyksistä sekä olla vastavuoroista. Tämä **edellyttää asiakkaalta ja palvelutarjoajalta vuoropuhelua** ja yhteisymmärrystä siitä, miten asiakkaan tarpeet voidaan olemassa olevien palvelumahdollisuuksien kannalta tyydyttää parhaalla mahdollisella tavalla kustannustehokkaasti. (emt.)

Asiakaslähtöiseen toimintaan sisältyy näin ajatus asiakassuhteiden jatkuvuudesta, mikä on palveluiden tarjoajan ja asiakkaan välisen yhteisymmärryksen edellytyksenä. Yhteisymmärryksen saavuttaminen edellyttää palvelutarjoajalta **asiakasymmärrystä** (customer insight) eli kattavaa tietoa asiakkaista, heidän tarpeistaan ja sen hyödyntämistä palveluiden kehittämisen pohjana. Pelkkä tieto asiakkaista ei siis vielä tarkoita asiakasymmärrystä, vaikka asiakastiedon ja asiakasymmärryksen käsitteitä näkee käytettävän synonyymeinä. Asiakasymmärryksellä tarkoitetaan asiakastietoa, joka on jalostettua ja käyttötilanteeseen kytkettyä. (emt.)

Asiakasymmärryksen vastaparina tai jatkumona voidaan pitää **asiakkaiden palveluymmärrystä** (service insight): asiakkaiden tietoa ja käsitystä saatavilla olevista palvelumahdollisuuksista ja palvelun tarjoajan roolista asiakkaan kumppanina parhaan mahdollisen palvelun tuottamiseksi. Asiakasymmärryksen tulee sisältää asiakkaan toimintaympäristön ja elämän hallinnan merkityksen tarkastelua, koska asiakas toimii palvelujen käyttäjänä omista henkilökohtaisista tarpeistaan ja lähtökohdistaan käsin. Vaikka jokainen asiakas kohdataan omana yksilönään, asiakas on samalla osa perhettä, lähiyhteisöään ja ympäröivää yhteiskuntaa (laaja asiakasnäkemyks). Kun asiakasymmärrys on riittävän syvällistä, voidaan asiakkaan yksilöllisiä tarpeita kiinnittää laajempaan kontekstiin asiakkuuden eri näkökulmat – yksilö, lähiympäristö ja yhteiskunta – huomioiden. Tällöin ymmärrys asiakkaan tarpeista ylittää sen, mitä asiakas yksilönä niistä pystyy kertomaan ja **palvelutarjonta kykenee reagoimaan paitsi tämän hetkisiin, myös tuleviin asiakastarpeisiin**. (emt.)

Asiakaslähtöisyys-termin kanssa käytetään usein rinnakkain termiä **asiakaskeskeisyys**, joka voidaan määritellä siten, että asiakas on palvelujen keskipisteessä ja palvelut ja toiminnot organisoidaan häntä varten. Usein termejä asiakaslähtöisyys ja asiakaskeskeisyys on käytetty synonyymeina, mutta asiakaslähtöisyys voidaan Matkaoppaan kirjoittajien mukaan nähdä

asiakaskeskeisyyden seuraavana vaiheena, jossa asiakas ei ole ainoastaan palveluiden kehittämisen kohteena vaan osallistuu itse alusta asti palvelutoiminnan suunnitteluun yhdessä palvelun tarjoajien kanssa. Toisin sanoen asiakaskeskeinen toiminta on asiakaslähtöistä vasta silloin, kun se on toteutettu **asiakkaan kanssa**, ei vain asiakasta varten. (emt.)

Kriittinen ero asiakaskeskeisyyteen on se, että **asiakaslähtöisyydessä asiakas nähdään oman hyvinvoinnin asiantuntijuuden kautta resurssina**, jonka voimavaroja – ei pelkkiä tarpeita, tulee hyödyntää palveluiden toteuttamisessa ja kehittämisessä. Asiakkaan näkeminen resurssina tekee palveluiden käyttäjistä toimijoita. **Asiakaslähtöisessä toiminnassa asiakas on toimija** eli subjekti – ei passiivinen toimenpiteiden kohde, objekti. Subjektin rooli tuo mukanaan ajatuksen **asiakkaan vastuusta** omasta hyvinvoinnistaan. Asiakkaiden osallistuminen palvelu- tai hoitoprosessiin ja aktivointi omasta hyvinvoinnista huolehtimiseen ovat osa asiakaslähtöisyyteen liittyviä lähestymistapoja, joihin liittyy kiinteästi asiakkaan voimaannuttaminen. Palvelutuotannossa tämän tulisi näkyä asiakkaiden valinnan mahdollisuuksien korostamisena kustannustehokkuus huomioiden. (emt.)

Vastuullisen asiantuntijuuden kautta asiakaslähtöisyyden keskeiseksi ulottuvuudeksi nousee näkemys asiakkaasta työntekijän kanssa **yhdenvertaisena toimijana**. Käytännössä tässä on kyse asiakkaan merkityksen tunnistamisesta tasapainoisen palveluprosessin aikaansaamiseksi. Asiakkaan tarpeiden ja palvelumahdollisuuksien väliseen tasapainoon pyrittäessä hedelmällisin toimintamalli on **asiakkaan ja palveluntarjoajan välinen kumppanuus**, jonka syntyminen edellyttää järjestelmän työntekijän ja asiakkaan välistä hyvää vuorovaikutusta ja molemminpuolista luottamusta. Onnistuneissa kumppanuuksissa voidaan jopa puhua työntekijän ja asiakkaan liittoutumisesta järjestelmän sallimissa rajoissa. (emt.) Kumppanuus-ulottuvuudesta tekee mieli sanoa jo tässä yhteydessä yksi muistelo, joka osin myös kuvastanee tuon ajan lastensuojelun kulttuuria: Järjestin Kuntaliiton lastensuojelun kehittämisestä vastaavana työntekijänä yhdessä eri tahojen kanssa mm. vuonna 2000 Lastensuojelun laatupäivät eri maakunnissa (ks. Rousu & Holma 2003; 2004 a,b,c). Päivien alaotsakkeessa puhuttiin lastensuojelun kumppanuudesta asiakkaiden kanssa. Tämä ei saanut tuolloin (vielä) jakamatonta hyväksyntää. Nähtiin, että lastensuojelun kontrolli-tehtävä ei mahdollista kumppanuutta asiakkaan kanssa. Tällä hetkellä näyttää siltä, että asiakas voi lastensuojelussakin olla kumppanina ja kokemusasiantuntijana.

Kirjoittajat (emt) tiivistävät asiakaslähtöisyyden kuvauksensa: 1) asiakaslähtöisyys on toiminnan arvoperusta, joka perustuu ihmisarvoisuudelle; 2) asiakaslähtöisessä toiminnassa toiminta organisoidaan asiakkaan, ei pelkästään palvelutuottajan, tarpeista käsin, mikä edellyttää organisoijalta asiakasymmärrystä; 3) asiakas nähdään palveluihin osallistuvana aktiivisena toimijana, ei passiivisena palveluiden kohteena; ja 4) asiakkaan oman elämän asiantuntemus tekee hänestä palveluprosessissa työntekijän kanssa yhdenvertaisen toimijan ja tasavertaisen kumppanin. (emt 19).

Mitä muutoksen kehittämisessä huomioitavia yleisiä elementtejä voidaan edellä olleen tarkastelun perusteella odottaa löytyvän myös lastensuojelun kulttuurisen muutoksen tavoittelusta?

Kulttuurisen muutoksen tekemisessä tarvitaan

- muutostavoitteiden yhteistä määrittelyä
- kokonaisvaltainen ja toiminnallinen kehittämisote muutosprosessissa
- aikaa, ja muutoksen tarvittavaa vaiheistamista
- koulutusta, johon yhdistyy toiminnassa harjoittelu ja sen monipuolinen arviointi, erityisesti itsearviointi ja jatkuva reflektointi erilaisissa tiimeissä
- tavoitteellista johtamista, erityisesti muutokseen kuuluvien merkitysten (perusoletusten / käyttöteorioiden) tavoitteellista viestimistä
- vahvaa tukea viedä muutosta läpi erityisesti niissä organisaatioissa, joissa lastensuojelun tehtävä on vain pieni osa organisaation tehtäviä, esimerkiksi lastensuojelun järjestämisestä vastaavat kunnat ja kuntayhtymät, mutta vastuu lastensuojelun toteuttamisesta on kokonaisvaltainen
- asiakasymmärrystä: tietoa asiakkaiden tarpeista ja odotuksista sekä voimavaroista, asiakas on aktiivinen toimija
- kehittämiskumppanuutta asiakkaiden kanssa
- tietoa muutoksen vaikutuksista sekä toimintarakenteiden ja järjestelmien muuttamista vaikuttavan lastensuojelutyön mahdollistamiseksi.

3 TOIMINTA- JA MUITA KULTTUURISIA MUUTOKSIA LASTENSUOJELUSSA

Hyödynnän artikkelissa erityisesti omaa lastensuojelun ja sen kehittämisen työhistoriaani ja vuosien aikana käytyjä keskusteluja alan asiantuntijoiden kanssa. Olen saanut olla mukana laajasti keskeisillä lastensuojelun kehittämisen areenoilla. Kun tarkastellaan muutosta, pitää olla jokin lähtöpiste, josta tarkastelu alkaa. Artikkelin tarkastelujakso alkaa siitä, mihin lastensuojelun ns. menneisyys-tutkimuksen tarkastelu päättyy eli 1983 lainsäädännöstä alkaen. (Menneisyystutkimuksesta; Hytönen, Malinen, Salenius, Haikari, Markkola, Kuronen ja Koivisto 2016.) Tosin olen ollut lastensuojelun huoltotarkastajana ja au-äitien lastenhuollon tarkastajana Helsingissä, lastenkodin johtajana, kasvatusneuvolan sosiaalityöntekijänä ja myös ehkäisevän lastensuojelun aivan uudelleen sosiaalitarikkaajan viran hoitajana Vantaalla aikana, jolloin vuoden 1936 lastensuojelulaki oli vielä voimassa, joten henkilökohtainen tuntuma on syntynyt myös aikaan ennen vuotta 1983. Pitkän aikavälin lastensuojelun kehittämismatkan autoetnograafisen tarkastelun kautta hahmottelen lukijalle keskeisimpiä kulttuurisia muutoksia ja perusteita Uudelle Lastensuojelulle. Yksinkertaistaen **autoetnograafinen** tarkastelu tässä tarkoittaa tekstin kirjoittajan henkilökohtaisen kokemuksen tuomaa näkökulmaa tarkasteltavaan aineistoon.

Historiallinen tarkastelu etenee teemojen mukaisesti. Kiinnitän tarinan kuljettamisessa huomiota lastensuojelun rakenteisiin, toimintakulttuuriin ja asiakastyössä tapahtuneisiin muutoksiin. Palaan näihin yhteenvedossa. Aloitan lainsäädännöllä ja politiikalla.

3.1 LAINSÄÄDÄNTÖ JA LAPSI- JA LASTENSUOJELUPOLITIikka

Lainsäädäntö ilmentää kulloisiakin yhteiskunnallisia pyrkimyksiä ja ihanteita, jotka suomalaisessa lastensuojelussa ovat aina muodostaneet vahvan toiminnallisen perustan.

3.1.1 MURROKSELLINEN VAIHE VUODESTA 1936 VUOTEEN 1983

Pulma (1987) kokoaa lastensuojelulain muutosyrityksiä eri vuosikymmenillä seuraavasti: 1950-1960-luvuilla valmisteltiin esitys eduskunnalle vuoden 1966 lastensuojelulajiksi, mutta se ei tullut hyväksytyksi. Kriitiikin mukaan painopiste laissa olisi tullut olla perheiden erilaisessa tukemisessa ja sijaiskasvatukseen olla kuntouttavaa. Esitys olisi pitänyt liittää myös paremmin osaksi sosiaalihuollon kokonaisuudistusta. Lastensuojelun asema saikin sittemmin muotoilunsa Sosiaalihuollon periaatekomitean erillismie-

tinnössä vuonna 1973. Siinä kuvattiin mm. yleiset periaatteet, kuten palveluperiaate, normaalisuusperiaate, kuntoutusperiaate, valinnanvapauden ja luottamuksellisuuden periaate. Esityksessä korostui perhekeskeisyys ja jatkuvien ihmissuhteiden tärkeys. Mietinnön pohjalta valmisteltiin uudessa lastensuojelulakikomiteassa vuonna 1977 esitys, jossa korostui perheen hoitaminen ja ehkäisevä työ. (emt 240-247, 261.)

Tämä valmistelu ei kuitenkaan nytkään johtanut lain säätämiseen, vaan valmistelu tyrehtyi keskusteluun mm. siitä tarvitaanko erillistä lastensuojelulakia lainkaan vai voidaanko lastensuojelua koskevat säännökset sisällyttää tuolloin valmistelussa olleeseen sosiaalihuoltolakiin. Ideologista keskustelua käytiin mm. lapsen oikeuksista ja lapsen edusta. Lastensuojelukehityksen suurimpina puutteina toimikunnan mukaan olivat: kunnat eivät suoriudu lastensuojelun velvollisuuksistaan, suunnittelujärjestelmä puuttuu, samoin kuntien välinen yhteistyö, toisaalta henkilöstöresurssit olivat riittämättömät ja yleensäkin puuttuu ammatillisia voimavaroja. Vuoden 1977 toimikunnan esityksen hyväksymiseksi propagoitiin mm. Lastensuojelun Keskusliiton toimesta kokoamalla tietopaketti 5000 päättäjälle. (emt 240-247, 261; Rousu 2007, 293-296.)

Kampanjointi onnistui - uusi lastensuojelulaki hyväksyttiin vuonna 1983 ja tuli voimaan seuraavana vuonna. Se oli arvoiltaan ja toimintaperiaateiltaan hyvin toisenlainen kuin vuoden 1936 laki. Edellä kuvatut lakivalmistelun kuluessa esille nostetut tavoitteet ja toisaalta kuntien lastensuojelun puutteet voisivat ihan hyvin kuvata 2000-luvun tai parhaillaan käytävää keskustelua lastensuojelun kriisistä.

Vuoden 1983 lastensuojelulain (L 683/1983) perusta rakentui edistämään **lapsen oikeuksia ja lapsen etua** YK:n yleiskokouksessa 20. marraskuuta 1959 hyväksytyyn lapsen oikeuksien julistuksen ohjaamana. Julistus muutui vasta myöhemmin (1989) Lapsen oikeuksien yleissopimukseksi, jonka Suomi ratifioi lailla vuonna 1991. Se on maailman laajimmin ratifioitu valtioita velvoittava ihmisoikeussopimus.

Lastensuojelulain (1983) mukaan kunnan tehtävänä oli **sekä kaikkien lasten kasvuolojen kehittäminen ja kasvatuksen tukeminen että perhe- ja yksilökohtaisen viimesijaisen lastensuojelun järjestäminen** (Mikkola & Helminen 1994, 29, 33; Virta 1994; myös Rousu 2007, 52). Lastensuojelulain kautta haluttiin ohjata yhteiskunnan muiden hallinnonalojen toimintaa edistämään yhteistyössä lasten kasvuoloja, mikä kuntaorganisaatiossa osoittautui ylimitoitetuksi odotukseksi. Tavoite oli moderni ja sen hyvä toteuttaminen olisi heijastunut myönteisesti esimerkiksi

lastensuojelun tukea tarvitsevien lasten ja perheiden määrää vähentävästi. Kunnan lastensuojelun tehtävänä oli myös tuottaa tietoa kasvuolojen epäkohdista. Toimin lain voimaantullessa eteläsuomalaisen suurehkon maalaiskunnan sosiaalihuollosta vastaavan osaston esimiehenä. Tiedon tuottaminen kunnan lasten kasvuoloista oli haasteellista. Haasteellista oli myös samaan aikaan voimaan tulleen sosiaalihuoltolain arvoperustan ja toimintaperiaatteiden kouluttaminen päätöksentekijöille - yksilöitä koskevien asioiden päättämistä ei juurikaan oltu kunnassa delegoitu viranhaltijoille, vaan maallikot poliittisessa lautakunnan yksilöjaostossa päättivät sosiaali-etuuksista ja lastensuojeluasiakkaiden tukitoimista, ja päättäjien arvopohja näkyi yksilöitä koskevissa päätöksissä. Kun uusi lainsäädäntö perustui aivan toisenlaiseen toiminta- ja palveluideologiaan kuin vanhat lait, päättäjien asenteiden muutostyö oli vaativaa.

Ajatus laajemmasta lastensuojelun lasten kasvuolojen kehittämistehtävästä eteni 1980-1990 -luvuilla niin kunnissa kuin kansallisestikin hitaasti eli **julkiteoria ei todellistunut vallitsevaksi käyttöteoriaksi**. Toki, kuten aina, oli edelläkävijäkuntia, jotka veivät kehitystä lapsen oikeuksia ja kasvuolojen kehittämistä edistävään suuntaan, esimerkiksi Kotka ja Kerava, joissa oli jo 1970-luvulla yhdistetty sosiaali- ja terveysorganisaatiot Suomen ensimmäisinä. Keskustelu lapsuudesta, lapsuuden hyvinvoinnista ja lapsen edusta oli aktiivisesti käynnissä (mm. Alanen & Bardy 1990; Törrönen 1994; Bardy 1994; Törrönen 2001; Bardy & Salmi & Heino 2001).

3.1.2 LASTENSUOJELUSTA KOHTI LAPSIPOLITIIKKAA

Eduskunta oli velvoittanut seuraamaan lastensuojelulain (1983) toimeenpanoa ja antamaan selonteon tästä eduskunnalle. Toimin selontekoa valmistelleen työryhmän osa-aikaisena sihteerinä vuosina 1993-1994, mutta en voinut jatkaa tehtävässä sosiaalipäivystyksen johtavan sosiaalityöntekijän päätyöni tarpeiden johdosta. Työryhmän valmistelun pohjalta eduskunnalle luovutettiinkin vuonna 1995 lastensuojelulain toteutumista kuvaava laaja valtioneuvoston selonteko **Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa** (Valtioneuvoston selonteko 1995). Monilla foorumeilla edistettiin rakenteellista yhteistyötä lapsuuden ja nuoruuden kasvuolojen ja osallisuuden parantamiseksi. Selonteossa ehdotettiin jo tuolloin lapsiasiavaltuutetun tehtävän perustamista.

Lastensuojelulain ohjausvoima vahvistui 1990-luvun lopulta alkaen. Kuntaliitto käynnisti vuonna 1998 kuntien lapsipolitiikan kehittämissprosessin, julkaisi oman lapsipoliittisen ohjelmansa vuonna 2000 (Eläköön lapset) ja toteutti kehittämisen tueksi koulutusta ja erillishankkeita sekä lä-

hetti kaikille kunnille suosituksen laatia oman kunnan tai kuntien yhteinen lapsipoliittinen kunnallinen ohjelma. Vastasin tuolloin Kuntaliitossa näistä prosesseista.

Kun Suomi ratifioi Lapsen oikeuksien sopimuksen, YK:n lapsen oikeuksia valvova komitea ryhtyi valvomaan miten valtio edistää näitä oikeuksia. Suomi sai useamman kerran huomautuksia mm. lapsipoliitiikan koordinaation puutteesta. Komitea viittasi tarpeeseen laatia kansallinen ohjelma, kuten Suomen lapsiasiain toimikunnan vuonna 2005 laatima toimintasuunnitelma ”Lapsille sopiva Suomi”. Toimintaohjelma pohjautui YK:n yleiskokouksen lasten erityisistunnossa vuonna 2002 hyväksytyyn loppuasiakirjaan A World Fit for Children. Toimikunnan esityksessä todettiin muun muassa että **Suomeen tarvitaan laaja ja yhteisesti hyväksytty valtakunnallinen lapsi- ja perhepoliittinen strategia** lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin kehittämiseksi ja seuraamiseksi. Toimikunta laati myös esityksen kansallisen tason lapsi- ja perheasioiden koordinoimiseksi eri ministeriöiden yhteistyönä. Huomautukset johtivat siihen, että Suomeen perustettiin lapsiasiavaltuutetun instituutio, mutta vasta vuonna 2005. Tämä vauhditti suuresti lapsen oikeuksien edistämistä niin politiikkatasolla kuin myös lasten oikeuksien parantamiseksi tavallisessa arjessa ja lastensuojelussa (mm. Suomen neljäs määräaikaissäraportti 2008). Lapsiasiavaltuutetun tukena toimii lapsiasiainneuvottelukunta, jonka pysyvänä asiantuntijana olin kymmenen vuotta, ja vastasin viiden vuoden ajan neuvottelukunnan lastensuojelujoukon tehtävästä. Vieläkään (2017) Suomella ei ole kansallista lapsi- ja perhepoliittista ohjelmaa.

3.1.3 PERHEIDEN TUKI

Sivuan tässä myös **perheiden tuen kehittämistä**, sillä tällä on suuri vaikutus lastensuojelutarpeen vähenemiseen ja toisaalta lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden ja vanhempien saatavilla olevaan tukeen. Valtioneuvoston vuonna 2003 tekemään periaatepäätökseen (Valtioneuvoston periaatepäätös 2003) sosiaalialan tulevaisuuden turvaamisesta sisältyi tavoite kehittää perhekeskustoimintaa. Perhe -hanke oli osa Sosiaalialan valtakunnallista laajaa kehittämishanketta ja se kytkeytyi myös samaan aikaan toteutettuun terveydenhuollon kehittämishankkeeseen (Viitala, Kekkonen, Paavola 2008). Perhe -hankkeessa vuosina 2005 - 2007 uudistettiin yhteistyössä kuntien ja seutukuntien kanssa lapsi- ja perhepalvelujen palvelurakenteita. Tavoitteena oli synnyttää rakenteita, jotka mahdollistavat ennalta ehkäisevän ja matalan kynnyksen moniammatilliset työmuodot. Perhekeskukset perustuivat perheiden itsensä, peruspalvelujen, järjestöjen, vapaaehtoistoimijoiden, seurakuntien ja muiden toimijoiden kumppanuu-

teen, tiiviiseen ja sitoutuneeseen yhteistyöhön. Perhekeskusten kehittämisen laajeni hankkeen toiminta-aikana jo lähes sataan kuntaan. Keskeinen periaate oli, että lasten hyvinvointia voidaan edistää tukemalla vanhemmuutta lapsiperheiden peruspalveluissa. Vahvimmin hankkeessa etenivät neuvolan laajennetun perhevalmennuksen toimintatavat, parisuhdetyö ja isien osallistuminen. Alueelliset perheiden kohtaamispaikat yleistyivät ja vanhempien vertaisryhmien toiminta aktivoitui. Toimin mukana Perhe-hankkeen kehittämistä ohjaavassa eri toimijoiden kansallisessa kumppanuusryhmässä.

Perhekeskus-toimintaa pyrittiin kehittämään edelleen kansallisissa sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämissuunnitelmissa (Kaste I ja Kaste II), ja se on edelleen kehittämisen keskiössä Sipilän hallituksen vuonna 2016 käynnistyneen Lasten ja perheiden palvelujen muutosohjelmassa. Eduskunnan 5.12.2017 tekemän 100-vuotisjuhlapäätöksen mukaan valtio osoittaa lisäpääomaa Itsenäisyyden juhluvuoden rahasto Iltalle. Päätöksessä korostuu perheiden ja vanhemmuuden tuen tarve (Eduskunnan Suomi 100-juhlapäätös). Tämä osoittaa kuinka pitkä ajanjakso tarvitaan kulttuurisen muutoksen pyrkimysten ajamiseen ja niiden toteutumiseen.

Edellä mainitulla Valtioneuvoston 2003 periaatepäätöksellä käynnistyi myös Kansallinen lastensuojelun kehittämissuunnitelma, josta tekstissä myöhemmin.

Lastensuojelun kehittämiseen kytkeytyy myös **VARPU -varhaisen puuttumisen kehitystyö**. Sosiaali ja terveysministeriö kokosi kansallisen VARPU-verkoston tukemaan kehittämistä vuosina 2001-2005. Myös tämän valtakunnallisessa verkostoryhmässä sain olla mukana. Monenlaisia ja monentasoisia huolen jäsentämisen välineitä kehitettiin koko Suomessa, kunnissa, järjestöissä, poliisissa, seurakunnissa ja hankkeissa. Keskustelua oli myös kriittistä, koettiin että Suomeen ollaan rakentamassa käyttäjäjärjestelmää, jossa kannustetaan ilmiantamaan perheiden ongelmia lastensuojelulle. Hyvä tavoite saada mahdollisimman varhaisessa vaiheessa perhetuen piiriin tuntui häviävän keskustelusta. Esa Eriksson ja Tom Arnkil julkaisivat (2005) Huoli puheeksi oppaan varhaisista dialogeista, joka jäseni varhaisen puuttumisen ja tuen eettisiä periaatteita ja sitä, miten työntekijä työskentelee ja ottaa oman huolensa puheeksi perheen ja muiden perheen kanssa toimivien kanssa. Huolen vyöhykkeet -malli ja muut dialogiset menetelmät, kuten Tulevaisuuden muistelu ja Läheisneuvonpito, perustuvat pitkäkestoiseen asiakastyössä toteutuneeseen kehittämistutkimukseen. Kriittisen näkökulman VARPU-teemaan toi mm. Mirja Satka artikkelissaan (2011), jossa varhaista puuttumista tarkasteltiin lapsuuden ja nuoruuden

den riskien uudenaikaisena hallinnoimisena. Tänä päivänä varhainen puuttuminen termi usein on korvautunut varhainen tuki-termillä, tai varhaisen avoimen yhteistyön termillä.

3.1.4 VÄKIVALLAN JA KALTOIN KOHTELUN VÄHENTÄMINEN

Kunnissa ja kansallisella tasolla on tehty paljon työtä myös **lasten kaltoinkohtelun ja lapsiin kohdistuvan väkivallan** sekä perhe- ja lähisuhdeväkivallan vähentämiseksi. Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten elämässä erilainen kaltoinkohtelu ja väkivalta tai sen uhka, ovat usein todellisuutta. Asioiden tilaa pyrittiin parantamaan niin kansallisen tason laajalla yhteistyöllä kuin kunnissakin. Toimin itse puheenjohtajana Helsingin kaupungin perheväkivalta-ohjelmassa ja sen toimeenpanossa vuosina 1995-1997. Hankkeen käynnistymisseminaarissa oli paikalla yli 600 pääosin Helsingissä työskentelevää eri alojen työntekijää ja esimiestä. Yksi uskomus, jonka halusimme kumota faktatietoon perustuen, oli vallitseva käsitys että väkivalta olisi vain ja erityisesti huono-osaisempien perheiden ongelma. Tämä uskomus tuli todistettua vääräksi seminaaria edeltävänä päivänä kun keskeisen yhteiskunnallisen vaikuttajan vaimoonsa kohdistamaa väkivaltaa käsiteltiin julkisuudessa, ”sattuu sitä paremmisakin piireissä” tuli näin näkyvästi todennettua.

Olen ollut mukana myös kolmen eri eduskuntakauden ajanjaksolle sijoituneiden sisäisten turvallisuuden ohjelmien valmistelussa. Yksi niistä nosti keskiöön ihmisten arjen turvallisuuden sekä lasten ja nuorten aseman (2007-2008), tuon ohjelmityön aikana olin puheenjohtajana alatyöryhmässä joka keskittyi lapsiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen. Toimin myös oikeusministeriössä toimineessa Rikoksentorjunnan monialaisessa neuvostossa ja sen väkivaltajaoksessa. Eri toimijoiden yhteistyö on kehittynyt vaikkakin välillä tuskastuttavan hitaasti, sillä kansallisten ohjelmien toimeenpanon resursointi on ollut koko ajan ongelma. Esimerkiksi turvakotien määrä on edelleen tarpeeseen nähden liian vähäinen, ja toiminnan jatkuminen on ollut vaakalaudalla mm. siksi, että turvakoti sai maksun vain jos asiakas sai kotikunnaltaan maksusitoumuksen. Vasta vuonna 2014 voimaan tulleen lain (Valtion korvaus L1354/2014) mukaan turvaa tarvitsevilla ei tarvitse olla maksusitoumusta, vaan valtio rahoittaa turvakotien toimintaa, tosin edelleen niukasti. Ensi- ja turvakotien liitto on keskeinen sekä lapsiin kohdistuvan väkivaltatyön että perhe- ja lähisuhdeväkivaltatyön uranuurtaja, toimija ja kehittäjä. Suomalaisen perhe- ja lähisuhdeväkivallan keskeinen piirre on moniin maihin verrattuna se, että väkivallan ehkäisy ja tukitoimet ottavat huomioon väkivallan tekijän, väkivallan kohteen sekä läheisten, kuten lapsen tarpeet. **Lapsen kokemukset ja osallisuus**

väkivaltatilanteissa on ollut yksi keskeinen kehittämisen teema. Väkivallan ja lapsiin kohdistuvan kaltoin kohtelun vähentämistyöstä on hyvä mainita esimerkkinä Tampereen kaupunki, jonka Kaltoin kohdeltu lapsi -käsikirja julkaistiin 2010 (Kaltoin kohdeltu lapsi 2015). Toki lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyen on kunnissa toiminut vuosikymmenten ajan ns. SERI-ryhmät, eli seksuaalisen riiston moniammatilliset ryhmät - ryhmien toimintamallien kehittämistä on tuettu jo Sosiaalihuollon toimesta (Taskinen 2003).

Lapsen osallisuutta ja lapsilähtöistä tukea on erityisesti Ensi- ja turvakotien liitto ollut kehittämässä. Kuka kuulisi minua? -kysyttiin vuonna 1983 ilmestyneessä perheväkivalta lapsen silmin julkaisussa (Leskinen 1983). Vuonna 1997 käynnistynyt Mikko Orasen johtama Lapsen aika -hanke (Oranen 2001) kehitti väkivaltaa kotonaan kokeneiden lasten kanssa tehtävää työtä erityisesti turvakoteihin. Hannele Forsbergin arviointitutkimuksen (2000) mukaan lapsikeskeisemmän työskentelyn kehittämiseen ei aiemmin lastensuojelun kehittämässä oltu ryhdytty, vaikka lasten kokema väkivalta oli ja on yksi suuri lastensuojelun tarvetta aiheuttava syy. Tiina Holmberg (2000) julkaisi Lapset ja perheväkivalta -oppaan vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville osana naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektia. Tänä päivänä väkivaltaa kokenut lapsi on tullut näkyväksi ja lapsikeskeiset työmuodot ovat kehittyneet. Älä lyö lasta ! Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelmaa vuosille 2010-2015 laatineen työryhmän työ kytkeytyi silloisen hallituksen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan sekä Euroopan neuvoston vastaavaan strategiaan. Lasten kasvatuksessa käytetään kuritusväkivaltaa edelleen, joskin huomattavasti vähemmän kuin silloin kun se kiellettiin lapsen huolto- ja tapaamis-oikeuslailla 1983 (L 361/1983).

3.1.5 SAMAT ISOT YHTEISKUNNALLISET ONGELMAT OVAT EDELLEEN VUONNA 2017 LÄSNÄ LASTENSUOJELUSSA

Otan esille vielä muutaman ison yhteiskunnallisen ja lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ja nuoren kasvuoloja heikentävän ongelman, joiden parissa on tehty paljon pitkäjänteistä kehitystyötä ja jotka kytkeytyvät erityisesti lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja perheiden elämään: päihteiden ongelmakäyttö, mielenterveyden häiriöt ja sairaudet sekä lapsiperheiden köyhyys. Kaikkiin näihin voidaan vaikuttaa politiikkaohjelmilla, yhteistyön toimintamalleilla ja käytännön tukitoimilla. Ja kehitystyötä tarvitaan edelleen.

A-klinikkasäätiö käynnisti vuonna 1986 Lasinen lapsuus-kampanjan, josta on kehkeytynyt pitkäkestoinen toiminta. Lasinen lapsuus on vuosikymmenten ajan tuottanut tutkimustietoa (kampanjan alkuvuosilta mm. Saarto 1987; Perustietoa päihdeperheistä 1995), kehittänyt menetelmiä ja välineitä sekä kouluttanut ammattilaisia ja viestittänyt laajasti alkoholinkäytön seurauksista. Päihdeperheissä kasvava lapsi on toiminnan kehittämisen keskiössä (Lasinen Lapsuus: <https://lasinenlapsuus.fi/>). Omasta asiakastyön historiastani muistan miten Lasinen Lapsuus-menetelmät ja oppaat tukivat käytännön lastensuojelutyötä.

Kesällä 2016 Taloustutkimuksen kyselyn mukaan suomalaisaikuisista 23 % kertoi kokeneensa lapsuudenkodissaan haittoja aikuisten alkoholinkäytöstä (<https://lasinenlapsuus.fi/ajankohtaista/tiedote-lasinen-lapsuus-ja-turvallisen-aikuisen-kaipuu>). A-klinikkasäätiön ohella Ensi- ja turvakotien liiton työ hoitomenetelmien kehittämisessä päihdeäideille ja koko perheelle on merkittävää. Ensimmäinen päihdeongelmaisten äitien ja perheiden hoitopaikka perustettiin Oulunkylään 1990 (Äitiys ja päihdeongelma 1993). Tänä päivänä päihde-ensikodit toteuttavat Pidä kiinni -hoito-ohjelmaa ®. Vuosikymmenten kehittämisen jälkeen on saatavilla lähinnä kasvukeskuksissa perheiden päihdekuntoutusta niin avokuntoutuksena kuin laitospainotteisena kuntoutuksena. Myös avopalveluja on kehitetty. Palvelujen saatavuus ei kuitenkaan ole päihdehaittojen määrä huomioiden riittävää. Lastensuojelun ja päihdepalvelujen yhteistyön kehittäminen on edelleen jatkuvaluontoinen tehtävä.

Sipilän hallituksen alkoholilain muutosehdotus (toukokuu 2017; ehdotettu säännös hyväksyttiin eduskunnassa joulukuussa 2017) on herättänyt suurta kritiikkiä alalla: lakimuutoksen ennakoivaan lisäävän päihdeongelmia mm. kun ns. limuviinat ja vahva olut olisivat saatavissa ruokakaupoista, erityisen huolissaan ollaan nuorten osalta, vaikka kyselytutkimukset myös kertovat nuorten vähentyneestä alkoholinkulutuksesta. THL:n vuonna 2016 julkaistussa ”Varttuminen suomalaisessa alkoholikulttuurissa” -tutkimuksessa on vahvasti esillä perheenjäsenen oma ääni. Monissa kodeissa alkoholinkäyttö hallitsee elämää ja arviolta Suomessa noin 65 000 - 70 000 lapsen vanhemmalla on vakava päihdeongelma. Lapsilla ja nuorilla on kuitenkin erilaisia selviytymiskeinoja vaikeissa tilanteissa. Kirjoittajien mukaan yhteiskunnan ja lähiyhteisöjen antama tuki ja sen vahvistaminen on tärkeää lapsia ja nuoria autettaessa. Myös nuoren oma alkoholinkäyttö aiheuttaa vanhemmissa usein epävarmuutta. Julkaisussa pohditaan myös mikä olisi kasvattajalle paras toimintatapa. Nuoret korostivat puhumisen ja kuulluksi tulemisen tärkeyttä omien ongelmien ehkäisijänä kun kotona on päihdeongelmainen vanhempi. Nuoret kokevat, että heille ehkä suurin apu

sen hetkessä elämässä on se, että vanhempi pääsee hoitoon ja toipuu ongelmastaan. Päihdeongelmasta toipuminen muuttaa myös vanhemmuutta ja vanhempi-lapsi-suhdetta. (Holmila, Raitasalo, Tigerstedt 2016.)

Päihteiden ohella vanhempien **sekä lasten ja nuorten mielenterveyden ongelmat** ovat suurimpia lastensuojelun asiakkuuden tarvetta aiheuttavia tekijöitä (mm. Heino ym. 2016).

Huosta-tutkimuksen (emt 81-83) mukaan suurin osa niistä lastensuojelun lapsista ja nuorista, joilla on paljon päihdeongelmia, ei ole saanut päihdepalveluita. Mielenterveyspalveluiden osalta tilanne on parempi kuin päihdehuollossa. Suurin osa **lapsista**, joilla on paljon psyykkisiä ongelmia, on puolestaan saanut jotain hoitoa ja mielenterveyspalveluita. Kaksi kolmesta **nuoresta**, jolla on todettu paljon ongelmia alkoholin ja päihteiden kanssa, ei ole saanut tai vastaanottanut juuri tähän ongelmaan kohdennettua hoitoa. Tutkijat kysyvät, eikö päihdehoitoa ole olemassa, eikö sitä ole riittävästi tai eikö se vastaa nuorten tarpeisiin. Vai kertooko tämä siitä että nuoret näkevät ongelman toisin, eivät itse koe päihteidenkäyttöä ongelmalliseksi, eivätkä halua hoitoa? Vaikka mielenterveyspalveluissa tilanne on parempi kuin päihdehuollossa, ei tätäkään tilannetta voi sanoa hyväksi. Sijoitustilanteessa joka kolmas mielenterveysongelmassa oleva lapsi tai nuori ei ole saanut mielenterveyspalveluja. Päihdeongelmallisista vanhemmista alle puolet oli saanut päihdepalvelua. Yli puolet jäi siis päihdepalvelujen ulkopuolelle.

Myös lasten **vanhemmilla** oli mielenterveyspalvelujen saannin suhteen parempi tilanne kuin päihdepalvelujen suhteen, mutta ero on selvästi pienempi kuin lapsilla. Hieman yli puolet mielenterveysongelmallisista vanhemmista oli saanut jotain mielenterveyspalvelua. Myös tarkastelu vanhempien ongelmien ja palvelujen käytön suhteen herättää tutkijoissa kysymyksiä. Mikä selittää sitä, että lähes 60 prosenttia vanhemmista, joilla on todettu paljon ongelmia alkoholin ja päihteiden kanssa, ei ole saanut tai vastaanottanut juuri tähän ongelmaan kohdennettua hoitoa. Eikö päihdehoitoa ole olemassa, eikö sitä ole riittävästi, eikö se vastaa tarpeisiin? Vai kertooko tämä siitä että vanhempi ei tunnusta ongelmaa ja kieltäytyy hoidoista? Sijoitustilanteessa mielenterveysongelmassa oleva vanhempi jää lasta ja nuorta helpommin mielenterveyspalvelujen ulkopuolelle, ja tämä koskee lähes joka toista mielenterveysongelmista paljon kärsivää vanhempaa.

Lasten ja nuorten erilaisten psykiatristen oireiden lisääntyminen on näkynyt vuosikymmenten ajan terapian ja muiden hoitopalvelujen käytön kasvuna. Kehittämistyötä on myös tehty ja hyviä toimintamalleja on saatu aikaan. Kirjahyllystäni löytyi erinomainen STM:n julkaisu vuodelta 1992 (60 napakkaa sivua), jossa rakentuu lasten ja nuorten psykososiaalista hyvinvointia edistävien palvelujen kokonaisuus (Lasten ja nuorten psykososiaalista 1992). STM:n asettama johtoryhmä tarkasteli raportissa kasvatusta ja perheneuvonnan, koulukotihuollon ja lastensuojelun laitoshuollon sekä lasten- ja nuorisopsykiatrisen sairaala- ja avohoidon keskinäistä työnjakoa ja yhteistyötarpeita. Ryhmä laati myös suuntaviivat kehittämiselle ja kokeiluille. Yksi kokeiluista oli mm. Lasku 93, jossa itse toimin Kuntaliiton palkkaamana konsulttina Hamina-Vehkalahti alueen lastensuojelun kehittämistyölle, ja jossa haettiin toiminnan kehittämisellä säästöä kustannuksissa. Muita kokeiluja olivat esimerkiksi Voima-verkko, aluevastuukokeilut mm. Kainuussa ja Pirkanmaalla, Lapsiperheiden tuen verkostot sekä NUPRO-projekti nuorten integroidun psykiatrisen hoitomallin kehittäminen Mikkelin läänissä (Kokko, Turunen 1994). Raportin mukaan vuonna 1993 elettiin tilanteessa, jossa yhteiskunnan taloudellisessa tilanteessa haluttiin säästää palveluista samanaikaisesti kun niiden tarve lisääntyi. NUPRO-projektissa haasteisiin pyrittiin vastaamaan sekä sisällön kehittämisen että lasten ja nuorten psykososiaalisten palveluiden kokonaissuunnittelulla. Julkaisun mukaan tämä aloitti asianmukaisen palvelujärjestelmän kehittämisen lasten ja nuorten osalta.

Ongelmia sekä palvelujen saatavuudessa että yhteistyössä lastensuojelun ja psykiatrian kesken on edelleen. Vastaavan kehitystyön tarve tuntuu olevan tässäkin jatkuvaluontoinen tehtävä (mm. Hastrup, Hietanen-Peltola, Jahnukainen, Pelkonen 2013; LAPE-ohjelma 2017).

Yksi tänä päivänä huolta aiheuttava ovat neuropsykiatriset lasten ja nuorten ns. nepsy-oireet, jotka näkyvät päivähoidossa ja kouluissa lasten ja nuorten pärjäämisessä. Yleisimpiä neuropsykiatrisia erityisvaikeuksia ovat; autismikirjon häiriöt, kielenkehityksen erityisvaikeus ("dysfasia"), Touretten oireyhtymä sekä ADHD ja ADD -häiriöt. Monissa kunnissa toimii nepsy-valmentajia ja tukitiimejä, Tampereella nepsy-tukitiimi auttaa lapsia, nuoria ja heidän perheitään. Vastaavaa toimintaa on myös muualla. (ks. Tampereen nepsy-mallista <http://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-palvelut/lasten-terapiapalvelut/neptunus.html>.)

Varhaisen auttamisen tehostaminen ja hoito- ja palvelupolkujen sujuvoittaminen on tuonut myös merkittäviä parannuksia palvelujen saatavuuteen ja myös kustannuksiin. Esimerkiksi Raision, Imatran ja Etelä-Karjalan

sote-kuntayhtymä Eksoten malleissa lapset ja perheet eivät enää jonota kuukausien ajan perheneuvolan tai muiden yksiköiden tutkimuksiin ja tarvittavaan terapiaan. Palvelurakenteita muuttamalla voidaan päästä hyviin tuloksiin palvelujen saatavuudessa ja myös vaikuttavuudessa. Pienempien lasten perheet ovat tulleet paremmin autetuiksi. Sen sijaan nuorten kii-reelliset sijoitukset ja huostaanotot ovat jatkaneet kasvuaan kehitystyöstä huolimatta. Asioihin on nyt (jälleen) tartuttu, esimerkiksi LAPE-ohjel-massa on keväällä 2017 julkaistu useita mm. perhekuntoutuksen ja per-hetyön sekä terapeuttisen laitostyön mallinnuksia, joiden kehittämistä ja kokeilua ollaan viemässä eteenpäin eri maakunnissa meneillään olevissa LAPE-hankkeissa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) julkaisi kaikille lapsia ja perheitä työssään kohtaaville oppaan yhteistyöstä: Luo luottamus-ta. Suojele lasta (Luo luottamusta 2017). Oppaan valmistelutyö käynnis-tettiin jo traagisen Erika-lapsen kuoleman jälkeen Kananojan johtaman Toimiva lastensuojelu-selvityksen (2014) johdosta, mutta oppaan kohde-ryhmää haluttiin laajentaa kattamaan kaikki lapsia ja perheitä kohtaavat, ja siten oppaan valmistuminen siirtyi aina syksyyn 2017. Oppaassa kuvataan yhteistyön periaatteet ja kaikki yhteistyötä ohjaavat ja velvoittavat lakisään-nökset. Oppaan soveltamista tuetaan itseohjautuvasti toimivalla verkko-koulutuksella (Luo luottamusta: verkkokoulu 2017).

Tuon esille tekstissä myöhemmin myös erilaista menetelmien kehittämistä, mm. tutkimusprofessori Tytti Solantauksen johdolla kehitettyjä menetel-miä ja oppaita, joilla vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelman kans-sa työskenteleviä, lapsia, nuoria ja vanhempia autetaan toimimaan arjessa. Toimiva lapsi & perhe -menetelmien osaamiseen auttaa lastensuojelussa. Kuvaan kehitystyötä tekstissä myöhemmin.

Taloudellinen köyhyys on uhka lasten hyvinvoinnille, näin toteavat Mia Hakovirta ja Mirka Kuula Lääkärilehden artikkelissa 26.5.2017 (Kuula, Hakovirta 2017; myös Hakovirta 2012; Karvonen & Salmi 2016.). Talou-dellisesti köyhissä perheissä kasvavien lasten määrä on suuri. Lapsiköyhyys on yleisintä yksinhuoltajaperheissä sekä perheissä, joissa lapset ovat alle kolmevuotiaita. Myös perheen koko vaikuttaa lapsen köyhyysriskiin, mo-nilapsiset perheet ovat useammin köyhiä. Samaan aikaan kun yleinen tulo-taso on Suomessa noussut, on lapsiperheiden köyhyys moninkertaistunut. Vuonna 1995 köyhissä perheissä eli 52 000 alle 18-vuotiasta lasta. 2000-lu-vun alussa heitä oli 129 000 ja vuonna 2007 jo 151 000. Köyhissä perheissä elävien lasten määrä on kasvanut lähes kolminkertaiseksi. Lapsiköyhyys -aste oli 4,9 % vuonna 1990, kun luku vuonna 2009 oli 13,2 %. Lapsiperhe-järjestöt ja lapsiasiavaltuutettu jälleen muistuttivat hallitusta lapsiperheköy-hyden vaikutuksista lapsiin (ks. myös Lasten kokemuksista köyhyyydestä

ja osallisuudesta, Pelastakaa lapset 2015). Lapsiperheiden köyhyyteen olisi puututtava työllistymisen esteitä poistamalla ja hoivapalveluja parantamalla sekä perhe-etuuksien tasoa nostamalla. Lapsiperheisiin investoiminen on kannattavaa. (Lapsiperheköyhyyttä on vähennettävä pontevammin 2017.) Perheille voidaan antaa ehkäisevää toimeentulotukea ja lastensuojelulain mukaan myös taloudellista tukea mm. lasten tarpeisiin. Lisäksi esimerkiksi yksinhuoltajan lasten hoitoapua tulisi olla saatavilla eri vuorokauden aikoina. Tilanne on tällä hetkellä yhteiskunnassa huono. Mannerheimin lastensuojeluliitto ja siellä johtava asiantuntija Esa Iivonen ovat voimakkaasti pitänyt esillä tutkimustietoa lapsiperheköyhyyden vaikutuksista lapsille ja vaatimuksia esimerkiksi lapsivaikutusten arvioimiseksi politiikkaohjelmis- sa, kuten meneillään olevassa sote-järjestelmän muutoksessa (Iivonen, Pollari 2016). Iivonen palkittiin myös Unicefin vuoden 2015 Lapsen oikeuksien vaikuttajana yhdessä THL:n Minna Salmen kanssa erityisesti lapsiperheköyhyys-kysymyksen esillä pitämisestä.

Aikuista hoidettaessa on selvitettävä hänen huollossaan olevan lapsen tilanne

Jo vuoden 1983 laissa oli säännös (683/1983, 7§), jonka mukaan kun aikuiset ovat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen piirissä, esimerkiksi päihde- tai mielenterveyspalveluissa, tulee aikuista hoitavan tahon ottaa huomioon asiakkaan huollossa olevan lapsen hoidon ja tuen tarve. Sama velvoite oli myös vuoden 2007 lastensuojelulaissa ja siirtyi osaksi sosiaali- huoltolakia vuonna 2014 (1301/2014, 44§) samalla laajentuen myös aikuisen tutkintavankeuteen ja vankeusaikaan. Lisäksi säännös edellyttää, että riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapaamalla lasta tai muuta hoidettavaa henkilöä. Lisäyksen taustalta voi löytää 8-vuotiaan lapsen menehtymiseen johtaneita syitä.

Vaikka moniammatillista yhteistyötä on kehitetty lastensuojelun ja aikuisten päihdepalvelujen sekä lastensuojelun ja mielenterveyspalvelujen kesken, rohkenen sanoa, että yhteistyö ei ole vieläkään kehittynyt niin, että lapsen tilanteen selvittämisestä huolehdittaisiin aina aikuispalveluissa. Muutoinkin aikuispalvelujen ja lastensuojelun välisen yhteistyön parantaminen tuntuu olevan jatkuvaluontoinen asiakastyön ja palvelujen johtamisen kehityskohde ja yksi ”heikko lenkki” asiakasprosessin ja palvelujen toimivuudessa lapsen edun mukaisesti.

3.1.6 LAPSI- JA PERHEKOHTAINEN LASTENSUOJELU VUODEN 1983 LASTENSUOJELULAISSA

Vuoden 1983 lain mukaan myös lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja perheiden tuli saada ensisijaisesti tuki ja palvelut yleisiä kaikille lapsille ja nuorille sekä perheille suunnattuja palveluja hyödyntäen. Sijaishuollon piirissäkin olevista lapsista valtaosa käy Suomessa tavanomaisessa päivähoitossa ja koulussa sekä käyttää neuvolan ja kouluterveydenhuollon palveluja eli lapsi elää mahdollisimman tavallista arkea. **Normaalisuus palvelujen järjestämisessä ja vähimmän puuttumisen periaate** perheiden elämään olivat jo tuolloin keskeisiä.

Ongelmalliseksi tässäkin tuli se, että lastensuojelun piti kyetä raivaamaan asiakkaanaan oleville lapsille heidän tarvitsemansa erityinen tuki esimerkiksi lapsen tavallisessa päivähoitossa ja koulussa. Normaalisuuden **julki-teoria toteutui siltä osin**, kun lastensuojelun lapsia ei pääosin sijoitettu erityisiin vain heille tarkoitettuihin peruspalveluihin. Lain tavoite ja ihanne eivät kuitenkaan lastensuojelun asiakaslasten osalta aina toteutuneet lasten ja heidän perheidensä erityistarpeiden mukaan, oli sitten kyse tuesta oppimisvaikeuksiin, psykiatrisesta hoidosta, päihdepalveluista nuorelle, vanhemmille tai koko perheelle, vanhemmuuden tuesta ja kuntoutuksesta tai lapsiperheiden kotiavusta (mm. Kivinen 1989; Bardy 1989; Kivinen 1992; Bardy & Salmi & Heino 2001).

1980-luku oli talouden nousukautta, mikä näkyi myös ehkäisevän lastensuojelun palveluissa, kuten lapsiperheiden kotipalvelun saatavuudessa. Toimin yhden kauden Vantaan lastensuojelun oman kesäsiirtolan johtajana. Siirtola oli Veikkolassa Palajärven rannalla ja kesäleirille pääsi sosiaalisiin perusteisiin useita kymmeniä lapsia joka vuosi, usein lastensuojelun avohuollon tukitoimien tai huoltoavun piirissä olevien perheiden lapsia. Vantaa oli nuori kaupunki, jossa oli hyvin kehittämistöisiä nuoria työntekijöitä ja johtajia. Vantaa perusti jo 1970-luvun lopussa lastensuojeluun ehkäisevän sosiaalitarikkaajan tehtävän, jossa olin ensimmäinen työntekijä. Lastenpsykiatrian ja lastensuojelun asiakastyön yhteistyömalleja, tukihenkilötoimintaa sekä yhdyskuntatyötä kehitettiin.

Lapsiperheiden ja lastensuojelun palveluissa lapsi- ja perhekohtainen työ on ollut, ja edelleen on valtavirtaa. **Yhteisösuuntautunut kansalaisyhteisöihin jalkautuva ja kohtaava työskentelytapa ja laajempi yhdyskuntatyö** orasti 1980-luvulla, mutta se ei ole saanut suomalaisessa sosiaalialan ammatti- ja viranomaistyössä suurta jalansijaa edelleenkään. Muutamia vahvoja esimerkkejä löytyy Tampereen Hervannasta ns. Hervannan malli,

jossa 1980-luvulla uraa uursi opiskeluaikainen ystäväni Jukka Vinnurva. Myös Vantaa kehitti yhdyskuntatyötä Koivukylän ja Havukosken alueella, itsekin kiersin Paavo Viirkorven kanssa 1970-luvun lopulla kerrostaloissa kysellen kehittämistarpeista. Helsinki jalkautui kehittyviin itäisiin kaupunginosiin kuten Vuosaareen. Ryhmäsuuntautunutta toimintaa erityisesti nuorten parissa on tehty myös lastensuojelussa, tosin pienimuotoisesti kuten Alpo Heikkinen ja Jari Kujala raportoivat (1998) Malmi-projektista. Järjestöissä on toki tehty kuntatyötä enemmän myös yhteisöllistä ja ryhmämuotoista lapsiperhe- ja lastensuojelutyötä.

1990 -luku oli talouden syvää lamaa, mikä näkyi kaikissa perus- ja erityispalveluissa ja ongelmia ehkäisemään pyrkivässä tuessa. Peruspalvelujen raju ohentuminen heijastui kuitenkin erityispalvelujen tarpeen ja kustannusten suurena kasvuna, jonka talttumisen merkkejä on vasta nyt 2010-luvulla näkyvissä, kun palvelurakennetta on yritetty kääntää takaisin varhaisen tuen ja ennalta ehkäisyn suuntaan.

Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun **perustehtävänä** oli lasten ja nuorten kehityksen ja terveyden turvaaminen silloin kun se on vaarantunut tai uhkaa vakavasti vaarantua (L 683/1983, 12 §, 16 §; Rousu 2007, 53;). Tätä perustehtävää toteutettiin avohuollon tukitoimilla, huostaanotoilla ja sijaishuollolla sekä jälkihuollolla. Lastensuojelun **toimintaa ohjaavina keskeisinä periaatteina** (9§) olivat **lapsen edun sekä avohuollollisen tuen ensisijaisuus** vanhemmille ja muille lapsen kasvatuksesta vastaaville eli perhekeskeisyys tuen tarjoamisessa. Lapsen mielipide tuli pyrkiä selvittämään ja kaikkia osallisia tuli kuulla. Huomionarvoista oli (ja on edelleen), että laissa ei käytetä lastensuojelun tuesta puhuttaessa lainkaan sanaa ”palvelu”, vaan kyse on erilaisista tukitoimista, joiden piirissä tai ”kohteena” lastensuojelun asiakkaat ovat (käsittelen palveluja vielä lähemmin myöhemmin tekstissä). Tuen toteuttamisessa periaatteina olivat **optimaalisuus** eli perheeseen ei tullut kohdistaa suurempaa interventiota kuin lapsen suojaamiseksi oli tarpeen, sekä **hienovaraisuus** tuen järjestämisessä. Lapsella oli kuitenkin aina etusija erityiseen suojeluun (Mikkola & Helminen 1994, 114).

Lapsen mielipiteen ja kuulemisen perusta rakentui siis jo 1983 laissa (10§). **Lasten kanssa työskentely ja lapsen tarpeiden ja aseman näkyväksi nostaminen** on 1990-luvulta alkaen ollut keskeinen lastensuojelun kehittämisen kohde. Kehitys on tässäkin ollut hyvin hidasta, sillä vasta nyt 2010-luvulla lasten osallisuuden parantaminen on muodostunut kehityksen **valtavirraksi myös lastensuojelussa** - tästä myöhemmin tekstissä.

Palasin takaisin Helsinkiin sosiaalityöhön 1980-luvun puolivälissä, ensin lastensuojeluun ja siitä edelleen lastensuojelussa jo 1960-luvulta alkaen toimineen ensihuolto-yksikön johtavaksi sosiaalityöntekijäksi, josta kehitimme 1980-luvun lopulla kaikkien väestöryhmien sosiaalipäivystysyksikön. Helsingissäkin oli meneillään laaja organisaatiouudistus sosiaalialan uudistuneen lainsäädännön ja toimintafilosofian johdosta (kuten monissa muissakin kunnissa). Lastensuojeluvirasto yhdistettiin huoltoviraston, kasvatusneuvoloiden viraston ja päivähoitoviraston kanssa sosiaalivirastoksi. Aulikki Kananoja oli tuolloin kehitysjohtajamme ja hänen kutsustaan työryhmän sihteerinä olin rakentamassa sosiaalihuollon asiakkaan asiakasprosessin kuvausta ja sille perusasiakirjojen mallia kaikkine lomakkeineen, jotka toimivat samalla myös valtakunnallisten lomakkeiden mallina (toimin yhden työpätkän myös Kunnallisliitossa lomakesuunnittelijana). Uusi virasto rakensi hyvin johdettuna toiminta- ja yhteistyöprosesseja ja käynnisti uniikin sähköisen asiakastietojärjestelmän kehitystyön, jonka suunnittelijana myös muutaman vuoden olin erityisesti asiakastyön käytännön näkökulman asiantuntijana. Huomionarvoista oli, että rakensimme jo 1990-luvun alussa asiakastietojärjestelmään asiakastyön vaikuttavuutta koskevia tietosisältöjä, joiden avulla oltaisiin saatu numeerista tietoa miten mm. lastensuojelun asiakaskohtaisissa tavoitteissa oli onnistuttu. Virastossa oli vaikuttavuuden kehittämisen erityinen asiantuntijakin, joka kokosi eri palveluista vaikuttavuustietoa, myös lastensuojelusta (aiheesta lisää Rousu 2007). Vaikuttavuuden kehitystyöhön kuuluen keskityttiin Helsingin sosiaalivirastossa vuosien ajaksi **arvioinnin ja laadun** kehittämiseen - tästäkin lisää tekstissä myöhemmin.

Organisaatiomuutosten ja niiden johtamisen vaikutus käytännön asiakastyöhön on ollut Helsingissäkin suuri. Ennen suurta sosiaalivirastoa, lastensuojeluvirastossa yhdistettiin turvattomien lastensuojelulasten osasto ja suojelukasvatusta tarvitsevien pahantapaisten lastensuojelunuorten osastot. **Erityisosaaminen**, jota oli kertynyt nuorten kanssa työskentelystä ja toisaalta lasten ja heidän perheidensä kanssa työskentelystä, ajan myötä ohentui, kun kaikki sosiaalityöntekijät hoitivat kaiken ikäisten lasten ja nuorten lastensuojelutyötä. Erityisosaamisen karttumista heikensi myös työntekijöiden suuri vaihtuvuus. Vasta 2010-luvulla on uudelleen ryhdytty korostamaan lapsen iän merkitystä myös hänen asioitaan hoitavan työntekijän osaamiselle sekä saman ikäkauden lasten parissa työtä tekevien kumppaneiden kanssa tehtävälle yhteistyölle. Toki suurten kaupunkien organisaatioissa on myös lastensuojelutyötä organisoitu hienojakoisempiin erikoistumisen työnjakoihin perustuvaksi, toisin kuin pienemmissä

kunnissa, joissa suurelta osin sosiaalityötä tehtiin eriytymättä eri väestöryhmien tai tiettyjen palveluiden hoitamiseen, puhuttiin ns. yhdenmetystä sosiaalityöstä.

1990-luvun lopulta käynnistynyt ja koko 2000-luku olivat vahvaa ja laajaa lastensuojelun kehittämisen aikaa - tästä enemmän myöhemmin. Kehitystyö esimerkiksi lastensuojelun tarpeen alkuarvioinnin ja kohtaavan lastensuojelun käytännöiksi vaikuttivat myös vuoden 2007 lastensuojelulain säännöksiin ja perusteluihin.

3.1.7 VUODEN 2007 LASTENSUOJELULAISIA VELVOITTEET LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINNIN SUUNNITTELUUN

Vuoden 2007 lastensuojelulaki laadittiin nopealla noin vuoden valmistelu-aikataululla - hallitus halusi saada lain hyväksytyksi ennen vaalilomal-le siirtymistään helmikuussa 2007 ja uuden eduskunnan käynnistymistä. Niinpä suuria periaatteellisia muutoksia uusi laki ei tuonut, vaan laki perustui pitkälti vuoden 1983 lain päämääriin ja keskeisiin toimintaperiaatteisiin (mm. Rousu 2007, 293; Taskinen 2007). Kiireen johdosta keskustelua ei käyty esimerkiksi lapsen oikeudesta pysyvään huostaanottoon silloin kun kotiin palaaminen ei ollut lainkaan mahdollista, tai sikiön oikeudesta suojeluun äidin päihtheiden käytöltä (Rousu 2007).

Lakia valmisteltaessa keskusteltiin jälleen siitä, tulisiko laista siirtää johonkin muuhun lainsäädäntöön lasten kasvuoloja, kasvatuksen yleistä tukea ja ns. lapsipolitiikkaa koskevat tehtävät - itsekin kannatin ajatusta kansallisen Lastensuojelun kehittämisohjelman keskusteluissa. Pelkonahan oli edelleen se, että lastensuojelulain kautta tapahtuva muiden toimialojen velvoittaminen lasten kasvuolojen ja palvelujen kehittämiseen, ei ole ollut riittävän vahva ohjauskeino.

Lastensuojelulaista (2007) ei kuitenkaan siirretty muuhun lainsäädäntöön yleisiä lasten hyvinvointia koskevia säännöksiä. . Asiaan palattiin kuitenkin uudelleen vuonna 2009 lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman yhteydessä ja opetusministeriön asettamassa työryhmässä, jonka tehtävänä oli tehdä ehdotus lastensuojelulain (417/2007) ja nuorisolain (72/2006) välisen suhteen kehittämisestä niin, että vahvistetaan lastensuojelulain 12 §:ssä tarkoitettujen hyvinvointisuunnitelmien ja nuorisolain 4 §:n mukaisen valtakunnallisen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman vuorovaikutusta, edistetään lapsivaikutusten arviointia keskushallinnon ja kuntien päätösten valmistelussa sekä kehitetään lastensuojelulain

ja nuorisolain yleisten kuulemisvelvoitteiden sääntelyä. Olin työryhmän jäsen ja ehdotimme koottavaksi säännökset uuteen lakiin lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisestä. (Lapsi- ja nuorisopolitiikan 2010.) Tämäkään ehdotus ei edennyt hallituksen esitykseksi - hallituskaudet ovat liian lyhyitä ajanjaksoja suurten periaatteellisten ja rakenteellisten muutosten tekemiseksi. Kun uusi eduskunta ja hallitus käynnistyvät, aloitetaan tavallaan aina tyhjältä pöydältä - tämä on **kansallisen ohjauksen ja johtamisen pitkäjänteisyyden näkökulmasta suuri ongelma.**

Lain valmistelusta käydyt keskustelut mm. kansallisen Lastensuojelun kehittämishjelmassa, tuottivat kuitenkin uusia ajattelua ohjaavia käsitteitä, kuten puhe lasten suojelusta erillisinä sanoina, jolloin tarkoitetaan kaikkien lasten oikeutta erityiseen suojeluun ja hyviin kasvuoloihin, ja lastensuojelu yhteen kirjoitettuna sanana, joka tarkoittaa viimesijaista lastensuojelu - itse olin viljelemässä uusien käsitteiden syntyä ja käyttöä kuvaamaan näitä erilaisia lastensuojelulain tehtäviä.

Kuvio 2 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittäminen- eri lakien yhdyspintoja ja risteyspaikkoja

Lapsipoliittisten ohjelmien laadinta jatkui nyt kiihkeästi niin kansallisella kuin kunnallisella tasolla. Samoin erilaisia koordinaation ja kehittämisen monialaisia neuvottelukuntia toimi ministeriöissä sekä Lapsiasiavaltuutettu-instituution oma hyvin laajapohjainen neuvottelukunta. Myös valtakunnallisissa järjestöissä laadittiin kokonaisvaltaisia strategioita lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi järjestön vaikuttamistyössä, mm. Mannerheimin Lastensuojeluliitto MLL on laatinut Suomen ensimmäisen lapsipoliittisen ohjelman jo 1980-luvun alussa.

Suomen silloinen Vanhasen II hallitus perusti (2007) politiikka-ohjelmia, joista yksi oli edellä jo viitattu lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikka-ohjelma. Politiikka-ohjelman lisäksi Valtioneuvosto hyväksyi myös joulukuussa 2007 ensimmäisen nuorisolakiiin perustuvan lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman vuosille 2007 - 2011. Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kehittämiseen oli suunnattu varoja sosiaalialan kehittämishankkeissa vuosina 2004 - 2007 yhteensä 30 miljoonaa euroa mm. Perhe -hankkeeseen ja Lastensuojelun kehittämisohjelmaan (Suomen neljäs määräaikaisraportti 2008).

Kuntia vuoden 2007 lastensuojelulaki (12§) puolestaan velvoitti laatimaan suunnitelmat lasten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Kuntien ohjelmissa kiinnitetään huomiota lapsen oikeuksien toteutumiseen käytännössä sekä monialaiseen yhteistyöhön lasten ja nuorten kasvuolojen ja kasvatuksen kehittämisessä. Kuntaliitto ohjasi ja tuki kuntia suunnitelmien laadinnassa (Rousu 2009 a,b). Yhteiskunnallisten päätösten lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioimiseksi Stakes valmisti lapsivaikutusten arvioinnista oppaan (Taskinen 2006) ja työväline kunnille valmistui vuonna 2007 (Lapsivaikutusten). Sen tarkoituksena oli edistää lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointia osaksi normaalia päätöksentekorutiinia julkisessa hallinnossa. Kuntaliitto käynnisti LapsiArvi -kehittämisohjelman vuosiksi 2006-2008 lapsipoliitiikan ja lastensuojelupalvelujen arviointiin. Hanke tuotti oppaat (Rousu 2009 a,b) kuntien lapsipoliitiikan kehittämisen, toteuttamisen, johtamisen sekä arvioinnin tueksi, oppaassa jäsennettiin myös lakiin kirjattua uutta ehkäisevän lastensuojelun käsitettä. Lisäksi hanke tuotti lastensuojelun laadun perusvaatimukset kuvaavan ja laadun kehittämistä ohjaavan oppaan (Holma 2009), tästä myöhemmin laatu käsittelevässä tekstissä.

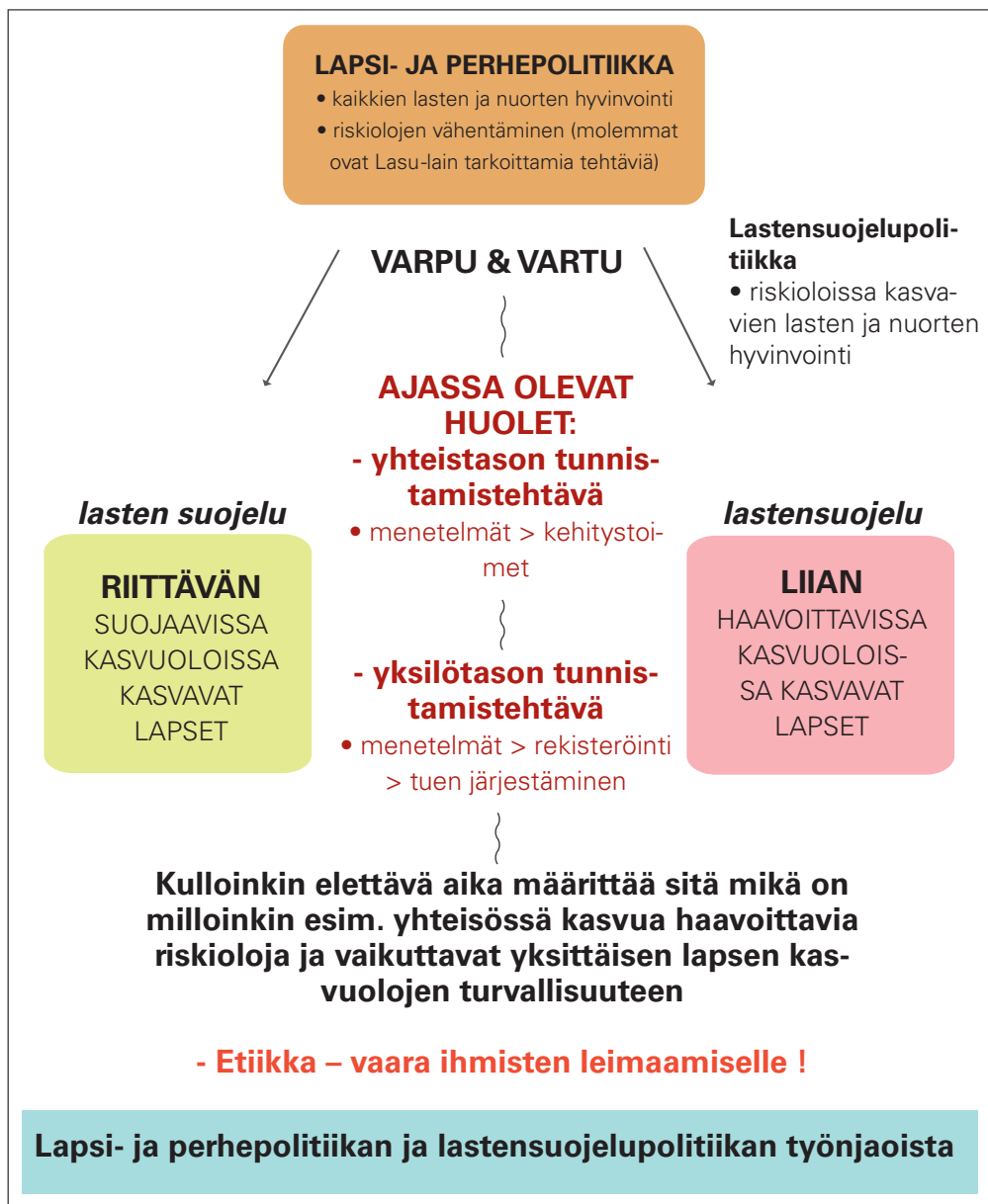
Tavoitteellisella ja monialaisella lapsi- ja lastensuojelupoliitiikalla pyritään ehkäisemään lastensuojelun tarvetta ja varmistamaan lastensuojelun toimintaedellytykset. Kuten edellä organisaatiokulttuuria koskeneessa tekstissä todettiin, sillä organisaatiolla, joka vastaa lastensuojelutehtävistä, on

suuri vaikutus lastensuojelun tosiasiallisiin edellytyksiin menestyä tehtävässään. Niinpä kuntien innostus lasten kasvuolojen kehittämisessä ja palvelujen järjestämisessä koko kunnan yhteisenä eri toimialojen ja kumppaneiden asiana, oli hyvä asia lastensuojelun kannalta. Kunnat myös ottivat lakivelvoitteen suunnitelman laatimisesta tosissaan ja niiden valmistumista seurattiin Kuntaliiton ja myös Aluehallintovirastojen toimesta. **Julkiteoria tuntui myös muuttuvan käyttöteoriaksi kuntaorganisaatioissa.**

Joissakin kunnissa koko organisaatio rakennettiin kokonaan uudelta pohjalta tavoitteena parempi asiakaslähtöisyys ja vaikuttavuus: esimerkiksi Tampereella lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin liittyvät kunnan tehtävät vuodesta 2007 alkaen koottiin ns. elämänkaarimallin mukaan saman johdon ja päätöksenteon piiriin. Tämä väestöryhmien mukaisesti organisoitu toimintamalli loi hyvät edellytykset palvelupolkujen integraatiolle ja juuri niiden toimijoiden tiiville yhteistyölle, jotka työskentelivät saman väestöryhmän asioiden kanssa. Tampere perusti myös lapsiasiamiehen-tehtävän edistämään lasten oikeuksia, osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Yhteistyötä tukemaan laadittiin eri asioihin toimintamalleja, kuten edellä tekstissä mainittuun lasten kaltoinkohteluun. Arvioni mukaan lastensuojelu hyötyi laajan lapsipoliittisen yhteistoiminnan ja vastuun kehittymisestä. Nykyisin kunnat laativat terveydenhuoltolakiin perustuvan laajan hyvinvointikertomuksen sekä -suunnitelman valtuustokaudelle. Yksi tarkasteltava väestöryhmä on lasten ja nuorten sekä perheiden hyvinvointi. Osassa kuntia lastensuojelulain tarkoittama lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma onkin integroitu osaksi hyvinvointisuunnitelmaa ja sen raportointia.

Lapsi- ja perhepolitiikalla tulee huolehtia siitä, että jokainen lapsi voi kasvaa ja kehittyä riittävän suojaavissa kasvuoloissa, ja lastensuojelupolitiikan tehtävänä on erityisesti vastata lapsista, joiden kasvuolot ovat liian haavoittavat (kuvio). Varhaisella puuttumisella ja varhaisella tuella pyritään vastaamaan lasten ja perheiden erilaisiin tarpeisiin mahdollisimman oikea-aikaisesti ja riittävästi. Kulloinenkin elettävä aika kuitenkin muovaa myös sitä, millaisten asioiden katsotaan muodostavan riskejä lapsille ja nuorille. On vaara myös ylilyönneille, siksi tarvitaan aina vahvaa eettistä harkintaa.

Vuoden 2007 lastensuojelulaissa toimintaa ohjaavat keskeiset periaatteet säilytettiin pääpiirteissään vuoden 1983 laissa jo kirjatun mukaisina, kuten kasvuolojen kehittäminen, kasvatuksen ja vanhemmuuden tuki, lapsen oikeus ja lapsen etu. Laissa uutena (mutta toiminnassa jo pitkään ollut käsite) lastensuojelun toimintamuotona määriteltiin **ehkäisevä lastensuojelu**

Kuvio 3 Lapsi- ja perhepolitiikan ja lastensuojelupolitiikan työnjaosta

(ehkäisevän lastensuojelun kuvausta, ks. Rousu 2009b). Ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan mm. terveydenhuollossa, päivähoitossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettavalla tuella, kun lapsi ei ole lastensuojelun asiakas. Ehkäisevällä lastensuojelulla on tarkoitus edistää ja turvata lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta. Kunnalle on säädetty velvoite huolehtia siitä, että lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettujen palvelujen avulla saadaan selville erityisen tuen tarve ja että tällaiseen tuen tarpeeseen vastataan esimerkiksi lastensuojelussa. Varhainen puuttuminen terminologia muuttui varhaiseksi tueksi.

Haavoittavissa oloissa kasvavien lasten osalta vaikuttavaa uudenlaista ehkäisevää työtä on tehty mm. Icehearts-toiminnassa. Icehearts on varhaisen puuttumisen toimintamalli lapsen hyväksi sekä sosiaalityön, koulun ja vapaa-ajan tueksi. Se on innovatiivinen toimintamalli, jonka työväline on joukkueurheilu. Jokainen joukkue on 12 vuotta kestävä yhteinen matka – lapsuudesta aikuisuuden kynnykselle (Icehearts: <https://www.icehearts.fi/>). Uudenlainen toimija on myös vuonna 2015 perustettu Me-säätiö, jonka tavoitteena on vähentää lasten, nuorten ja perheiden syrjäytymistä ja eriarvoistumista Suomessa. Jokaisella lapsella ja nuorella pitäisi olla perhetaustasta riippumatta tasavertaiset mahdollisuudet turvalliseen kasvuun ja kehitykseen sekä hyvään elämään (<http://www.mesaatio.fi/hankkeet/>).

3.1.8 LAPSI- JA PERHEKOHTAISEEN LASTENSUOJELUUN PALVELUPROSESSIN ELEMENTTEJÄ VUODEN 2007 LAISSA

Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun tuotiin uudessa (417/2007) laissa enemmän **palveluprosesseille tyypillisiä yleisiä elementtejä määräraikoinen**, kuten neuvonta ja ohjaus, lastensuojelutarpeen selvitys, asiakassuunnitelma ja tukitoimien toteuttaminen ja niihin liittyvät päätökset. Vaikka lainsäädäntö ei puhu lastensuojelusta palveluna, on laadun kehittämisen myötä nimenomaan lastensuojelun palveluprosesseja kehitetty 1990-luvun lopulta alkaen.

Lasten, nuorten ja vanhempien **osallisuuden ja oikeusturvan vahvistaminen** on vuoden 2007 laissa keskiössä. Lapsen mielipiteen selvittäminen lapsen iän ja kehitystason mukaisesti on lastensuojelussa pääsääntö. Lapselle voidaan määrätä myös oma edunvalvoja. Lapsella on itsenäinen puhevallan käyttöoikeus 12 vuotta täytettyään. Säännösten tavoitteena oli varmistaa, että jokaisella lapsella on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapselle tuli nimetä myös oma vastuusosiaalityöntekijä. Samoin korostettiin **lastensuojelutyön lapsilähtöisyyttä**. Tämä tietenkin herättää ihmetystä, sillä lastensuojelun jos minkä, pitäisi olla ollut aina lapsiläh-

toistä ja lapsen etua ajavaa. Lastensuojelussa työskentely saattoi keskittyä kuitenkin vanhempien ja eritoten äidin kanssa työskentelyyn. Lakiin kirjattiin vasta vuonna 2014 säännös, että lapsesta vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tavata lasta säännöllisesti henkilökohtaisesti - tämä on lapsen oikeus tavata omaa sosiaalityöntekijäänsä. Taustalla vaikutti mm. 8-vuotiaan lapsen menehtyminen, jossa lapsen asioiden tilaa olisi tullut tarkistaa tavaten lasta tiuhemmin ja säännöllisesti henkilökohtaisesti. Vuoden 2007 lakiin lisättiin myös eurooppalaisen lainsäädännön terminologian mukainen tavoite perheen jälleenyhdistämisestä, kun lapsi on sijoitettuna. (ks. myös Taskinen 2007.)

Merkittävä **muutos tapahtui erityisesti päätöksenteossa**: vasta vuonna 2007 poistettiin yksilöasioista päättäminen kunnallisilta poliittisesti koo-tilta toimielimiltä. Suostumukseen perustuvat päätökset tehdään viranhaltijoiden toimesta, valitukset ja tahdonvastaiset päätökset puolestaan käsittelee hallinto-oikeus, joissa toimii lastensuojelun asiantuntijajäsenen -toimin myös itse asiantuntijajäsenenä. Ratkaisu oli oikea ja parantaa asiakkaan oikeusturvaa kun huostaanottopäätöksiä ja valituksia ei käsittele sama maallikoista koostuva toimielin, joka päättää kunnan lastensuojelun resursseista. Yksi lastensuojelussa pitkään keskustelua herättänyt aihe on ollut se, vaikuttaako esimerkiksi yksilön huostaanottopäätökseen kunnan talousarvioon varattujen määrärahojen suuruus (joitakin vuosiahan kokeiltiin lastensuojelussa ns. suurten kustannusten tasausta kuntien kesken, mutta siitä luovuttiin). Eduskunta äänesti päätöksentekoa koskevasta säännöksestä, ja vaihtoehtoinen ehdotus päätösten tekemisestä kussakin sote-kuntayhtymässä toimivassa moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä hävisi niukasti.

Muutos tapahtui myös siinä **kuka määrittellään lastensuojelun asiakkaaksi**. Tilastollisesti suuri kasvu asiakasmäärissä näkyikin siinä, että vuodesta 2008 alkaen lapsi merkittiin lastensuojelun asiakasrekisteriin asiakkaaksi jo silloin kun vasta selvitettiin lastensuojelun tarvetta, kun aiemmassa laissa tämä lastensuojelun tosiasiallinen työ jäi ns. hämäryyteen (Heino 1997), kuten myös asiakkaan juridinen asema oli epäselvä. Tähän tehtiin tosin uusi muutos vuonna 2014 sosiaalihuoltolain säätämisen yhteydessä, jossa jälleen luovuttiin asiakkaan kirjaamisesta lastensuojelun asiakkaaksi silloin kun vasta tarvetta selvitetään.

Lastensuojelun toimintaperiaatteissa korostettiin varhaista tukea ja ongelmia ehkäiseviä toimia, avoimuutta ensisijaisuutta, aiempaa vahvemmin viranomaisten yhteistyötä ja moniammatillisen tuen saantia lastensuojelun lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle (Taskinen 2007, 14-17).

3.1.9 MERKITTÄVÄ RAKENEMUUTOS LASTENSUOJELUUN OSANA SOSIAALIHUOLTOLAKIA VUONNA 2014

Lastensuojelulakiin on tehty useita yksittäisiä säännösmuutoksia vuoden 2007 lainsäätämisen jälkeen sekä laajemmin vuonna 2014 uudistetun sosiaalihuoltolain yhteydessä (1301/2014). Keskeisin muutos lastensuojelun kannalta oli se, että lapsen ja hänen perheensä tarvitessa palveluja ja tukea, tehdään tuen tarpeen arviointi nyt sosiaalihuoltolain piirissä, jossa arvioidaan myös sitä, onko lapsella mahdollisesti nimenomaan lastensuojelulain tarkoittamaa tarvetta. Vain jos näin on, niin lapsi tässä vaiheessa siirtyy lastensuojelulain asiakkuuteen, ja perheen tukea voidaan järjestää edelleen myös sosiaalihuoltolain ja muilla palveluilla.

Tavoite laissa nimenomaan on, että lapset ja perheet saavat tarvitsemansa tuen ilman lastensuojelun asiakkuutta aina kun nimenomaan lastensuojelullisen tuen tarvetta ei ole. Olen kouluttanut nyt reilun parin vuoden ajan eri organisaatioiden sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstöä uuden lainsäädännön tavoitteisiin ja sisältöihin. Olen kuvannut lapsen erilaista asemaa mm. näin: muutoksilla luotiin kolmen kategorian lapsia, 1) ns. tavallisissa tuen tarpeissa olevien perheiden lapset, joissa tarvitaan kotipalvelua, perhetyötä tai muita kevyempiä tukitoimia, 2) lapsen kehityksen ja terveyden kannalta vaarantavissa kasvuoloissa elävä lapsi, joka sosiaalihuoltolain mukaan voi olla sosiaalihuollon erityisen tuen asiakas, ja jonka tuki voidaan järjestää yleisten lapsi- ja perhepalvelujen piirissä. Ja kolmas (3) asiakaskategoria on lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi, jonka tuki järjestetään nimenomaan lastensuojelulain mukaan esimerkiksi tehostettuna perhetyönä, perhekuntoutuksena tai avohuollon sijoituksena. Kun lapsen terveys ja kehitys vakavasti vaarantuu, voidaan hänet sijoittaa kiireellisesti, ottaa huostaan ja järjestää kodin ulkopuolinen hoito sekä jälkihuolto. Tämä muutos tuli voimaan 2015. Vielä ei ole riittävästi valtakunnallista tilastotietoa, miten perheet ovat tosiasiallisesti pystyneet saamaan yleisiä lapsiperhepalveluja, kuten kotipalvelua.

Aiemmin niiden lasten, joiden kehitys ja terveys oli vaarantunut (mutta ei vakavasti vaarantunut) olivat lastensuojelun avohuollon asiakkaita, joiden asiakkuus siis nyt pääosin toteutuu sosiaalihuoltolain piirissä eivätkä nämä enää tilastoidu lastensuojeluun (em. kategoria 2). Jos vanhemmat eivät suostu hyödyntämään, vaikka ne olisivat muutoin riittäviä perheen tilanteessa, yleisiä sosiaalihuollon tarkoittamia palveluja, lapsen asiakkuus siirtyy myös tällöin lastensuojeluun. Sosiaalihuoltolain tarkoittamalla ”erityisen tuen lapsella” on myös oikeus hoidon ja huolenpidon turvaavilla

päätöksillä järjestettäviin tukitoimiin (L 1301/46§, voimaan 1.1.2016). Lapsella on oikeus saada myös sosiaalihuoltolain asiakkuudessa oma-työntekijä ja hänen tarpeidensa mukainen asiakassuunnitelma. Silloin kun lapsi on määritelty sosiaalihuoltolain erityisen tuen asiakkaaksi, on lapsen asiakassuunnitelma aina laadittava. Samassa yhteydessä tehtiin myös terveydenhuoltolakiin muutoksia: Jos lastensuojelun tarve johtuu riittämättömistä terveydenhuollon palveluista, **lapselle ja hänen perheelleen** on järjestettävä viipymättä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät palvelut sen estämättä mitä hoitoon pääsystä terveydenhuoltolaissa muutoin säädetään (L 1303/ 69§). Toivottavasti tämä parantaa myös lasten ja heidän vanhempiensa mielenterveys- ja päihdehoidon saatavuutta. Kokonaan uusi säännös sosiaalihuoltolaissa on myös läheisten mukanaolo jo palvelutarpeen arvioinnista alkaen. Tarvittaessa läheisille, kuten vanhemmille, voidaan laatia oma asiakassuunnitelma, kuten lastensuojelulaissa jo on ollut.

Sosiaalihuollon lakimuutos on merkittävä ja **ohjaa vahvasti lapsiperheiden ja lastensuojelun palvelurakenteen kehittämistä ja toimintakulttuuria koko Suomessa**. Lain ihanteet ja tavoitteet toteutuvat käytännössä resurssien kohdentamisella lain tarkoittamiin palveluihin, kouluttamalla henkilöstöä ja tehostamalla yhteistyötä. Lain perusteluissa todetaan, että oikea-aikaisilla ja tarpeeseen nähden riittävän intensiivisillä (mutta kevyemmälläkin) tukitoimilla voidaan kyetä vähentämään kalliimpien kuntouttavien ja lapsen kehitystä korjaavien palvelujen kustannuksia, ja näin esimerkiksi sijaishuollon tarpeen vähenemisen kautta resurssit pystytään ohjaamaan lapsiperheiden peruspalveluihin.

Tällainen kehitys vaatii kuitenkin pidemmän **aikajakson**, jona aikana jo nyt kalliimpien korjaavien ja kuntouttavien palvelujen piirissä olevien asiakkaiden tuki pitää rahoittaa ja samanaikaisesti ohjata resurssia lapsiperheiden peruspalveluihin. Toisaalta lapsiperheiden erilaiset tarpeet merkitsevät myös tarvetta kehittää ihan uudenlaista tukea. Tällaista innovatiivista kehittämistä onkin meneillään. Olen koulutuksissa käyttänyt metaforana ”valintatalon hyllyä”, josta kaikille on tarjottu sitä mitä hyllyllä on. Nyt **tavoitteena** kuitenkin on, että **kukin lapsi ja perhe saisi juuri heidän tarpeisiinsa soveltuvaa tukea**, ja jos sitä ei löydy olemassa olevien palvelujen joukosta valintatalon hyllyltä, tulee käydä keskustelua palvelujen tuottajien ja yhteisöjen kanssa mahdollisuudesta tuottaa uudenlaisia tuen muotoja. Vertaisuuteen, yhteisölliseen ryhmäytymiseen, toiminnallisuuteen ja kohtaamaan lähestymistapaan perustuvat työmuodot ovat tehokkaita. Hankin-

talain näkökulmasta on kysymys innovatiivisista palveluhankinnoista tai lapselle ja perheelle räätälöidyistä perustelluista suorahankinnoista - tähän teemaan palaan tarkastellessani palvelujen kehitystä.

Lakimuutokset vauhdittivat ja laajensivat muutamissa kunnissa esimerkkinä jo olleita toimintamalleja, kuten yhden oven ”Kuinka voin auttaa” lapsiperhepalvelua, josta käsin lapsen, nuoren ja perheen tuen järjestäminen käynnistyy. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä Eksote:n lapsiperhepalvelujen -toimintamalli on ollut yksi edelläkävijä ja esimerkki. Varhaisen tuen erilaiset mallit ovat saaneet Kunnallinen lastensuojeluteko-palkintoja, kuten Imatran, Raision ja Nurmijärven mallit.

3.2 LASTENSUOJELUPALVELUT MARKKINOILLA

Lastensuojelu on myös palvelua. Palvelu on tekoja tai tekojen sarjoja tai prosesseja. Palvelut tuotetaan tai kulutetaan pääsääntöisesti samanaikaisesti ja asiakas osallistuu tuotantoprosessiin - palvelu syntyy vuorovaiikutuksessa, ilman asiakasta ei ole palveluakaan. Asiakasosallistuminen palveluprosessissa tarkoittaa, että asiakas voi vaikuttaa palveluun, jonka osallinen (kanssatuottaja) hän on. Kanssatuottaja osallistuu itse saamansa palvelun arvon luomiseen. Tämä kehittää (tai pitäisi kehittää) myös palvelujärjestelmässä resursointia ja kohdennusta asiakkaan tarpeiden mukaan. (mm. Grönroos 2009; Rousu & Holma 2003; Rousu 2007,106; Virtanen ym.2011). Asiakas - lapsi, nuori, äiti, isä, sisar - on oman elämänsä asiantuntija, ja ilman asiakkaan myötävaikutusta on vaikea onnistua ongelmien ratkaisemissa.

Pitkään työhistoriaani on sisältynyt erityisen paljon palvelujen, palveluprosessien, niiden laadun sekä palvelujärjestelmän kehittämistyötä, taustalla on vaikuttanut kiinnostukseni lisäksi hallintotieteen koulutus, joka on tuonut ymmärrystä erityisesti organisaatioiden ja järjestelmien toiminnasta. Missioni onkin läpi työhistoriani ollut olla varmistamassa, että organisaatiossa ja sen johtamisessa kaikki tarvittava tehdään nimenomaan asiakastyön edellytysten varmistamiseksi - asiakaspalveluja tuottava organisaatio kun on olemassa vain tätä asiakaspalvelutehtävää varten.

Lastensuojelulain mukaan kunnan **lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu** on järjestettävä sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi **kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää** ja tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan (417/ 11§). Säännös oli jo vuoden 1983 laissa. Jotta näin olisi, pitäisi kunnan olla selvillä lastensuojelun tarpeesta, eli

tietoa lasten kasvuoloista ja vanhemmuuden tuen ja lasten tarpeista. Lain ohjausvoima on tältä osin ollut koko ajan erityisen heikko. Sosiaalihuolto-, lastensuojelu-, ja terveydenhuoltolakeihin äsken (2015) voimaan tulleet säännösmuutokset, jotka loivat ns. ohituskaistan lastensuojelun asiakkaille palveluihin, kuvastaa nimenomaan sitä, että esimerkiksi lastensuojelun sijaishuollon tarpeessa olevien lasten ja heidän perheidensä palvelujen saatavuus ei ole vastannut tarvetta. Lapsi, jonka hoidon ja tuen tarve on selvitetty, jonottaa esimerkiksi lastenpsykiatrian hoitoa ja muitakin tarvitsemiaan palveluja. Kun tavoitteena on lapsen palaaminen omien vanhempiensa hoitoon, tulisi vanhempien saada riittävän tukevia heille soveltuvia palveluja, jotta lapsi ylipäätään voisi palata kuntoutuneisiin kasvuolosuhteisiin. Monesti on kyse myös aikuisen päihde- ja mielenterveyspalvelujen riittämättömyydestä. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä voi olla täysin kohtuuton määrä lastensuojelun asiakaslasten asioita samanaikaisesti vastuullaan. (mm. Puustinen-Korhonen 2013; Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen, Rajala 2016). Vasta aluehallintoviraston uhkasakkojen alla ryhdytään joihinkin toimiin. Syksyllä 2017 lastensuojelun ammattilaisten adressi lähti vaatimaan lastensuojelun sosiaalityön työolosuhteiden korjaamista ja asiakasmäärän kohtuullistamista. Tästä jo kansanedustajat tekivät lakialoitteen asiakasmäärän määrittämiseksi lastensuojelulaissa.

Toimiva lastensuojelu-raportti (2013) nosti (jälleen) esille kehitystarpeet ja teki ehdotuksia. Niiden toimeenpanon **resursoinnin vähyysosoittaa yhteiskunnan kulttuurista ja rakenteellista välinpitämättömyyttä** - julkisuudet eivät todellisuudessa lastensuojelun priorisoimiseksi resurssitarpeissa. Esimerkkinä lyhytjänteisestä ja tempoilevasta resursoinnista: Eduskunnan budjettiin kansanedustajien toiveiden mukaan sisällytettävillä vuosittaisilla ns. joululahjaroilla kohdennettiin lastensuojelun kehittämiseen muutama miljoona rahaa. Samoilla joululahjaroilla on myös vuosi toisensa perään ylläpidetty päihdeäitien ensikoteja, joiden osalta vasta nyt hallituksen kehysriihessä (25.4.2017) ilmoitettiin aikomus turvata toiminta vakiintuneella valtion rahoituksella.

”Lastensuojelun on oltava laadultaan sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen **heidän tarvitsemansa** avun ja tuen” (417/2007, 11§). Tämä säännös tarkoittaa sitä, jokaisen lapsen ja hänen perheensä tuen pitää soveltua juuri heille, eli jos siellä ”valintatalon hyllyllä” ei ole nyt sellaisia palveluja, jotka vastaavat parhaiten tarpeisiin, sellainen tukipalvelu pitää kehittää. Lastensuojelussa merkittävä osa erityispalveluista on tuotettu järjestöjen toimesta, toki lisääntyvästi avoimuuspalveluja tarjoavat myös yritykset, joista osa on yleishyödyllisten järjestöjen omistamia yrityksiä, kuten Nuorten ystävät ry:n perustama yhtiö. Hankintalaki mahdollistaa suorahankinnan. Suomi

on jostakin syystä valinnut jo vuoden 1994 ensimmäistä hankintalakia säädettyä periaatteen, että myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kuuluvat hankintalain piiriin ja siten palvelut on erilaisin hankintamenettelyin kilpailutettava - tätä eivät EU:n direktiivit ole edellyttäneet.

Osana valtakunnallista laajaa Harava-hanketta (2000-2004, ja post-harava 2005-2006), jossa kehitimme laajassa julkisen sektorin ja järjestöjen kumppanuudessa eri puolilla Suomea niin lapsiperheiden ehkäiseviä palveluja, ”leveämmillä harteilla” seudullisesti tuotettavia palveluja sekä erilaisia toimivia toimintamalleja ja prosesseja (Anttila & Rousu 2004; myös Anttila & Rousu 2005), paneuduimme myös lastensuojelun hyvän hankinnan periaatteiden synnyttämiseen konsensus-prosessissa eri toimijoiden kanssa. Toteutimme myös osto- ja myyntikoulu-oppimisprosessin (Holma & Rousu 2005), jossa lastensuojelupalveluja myyvien ja ostavien tahojen vastuuhenkilöt olivat mukana samassa noin 8 kuukauden mittaisessa koulutuksessa oppien yhteistä hankintoihin liittyvä kieltä, palvelun ja sen laadun tuotteistamista asiakkaan näkökulmasta, kustannusten laskentaa ja hinnoittelua, markkinointia sekä palvelussa onnistumisen arviointia. Oppimisprosessin kuluessa jokainen ”koululainen” teki oman organisaationsa tarpeisiin liittyviä tehtäviä. Kuntaliitto lähetti kuntiin myös suosituksena näiden lastensuojelun hyvän hankinnan periaatteiden huomioonottamisesta kun lastensuojelupalveluja kilpailutetaan. Moniin kuntiin tai kuntien yhteisiksi oli perustettu erityisiä lastensuojelupalvelujen asiakasohjausyksiköitä, jotka vastasivat palvelujen hankinnasta ja tuottajien valvonnasta sekä asiakkaan ohjaamisesta palveluihin.

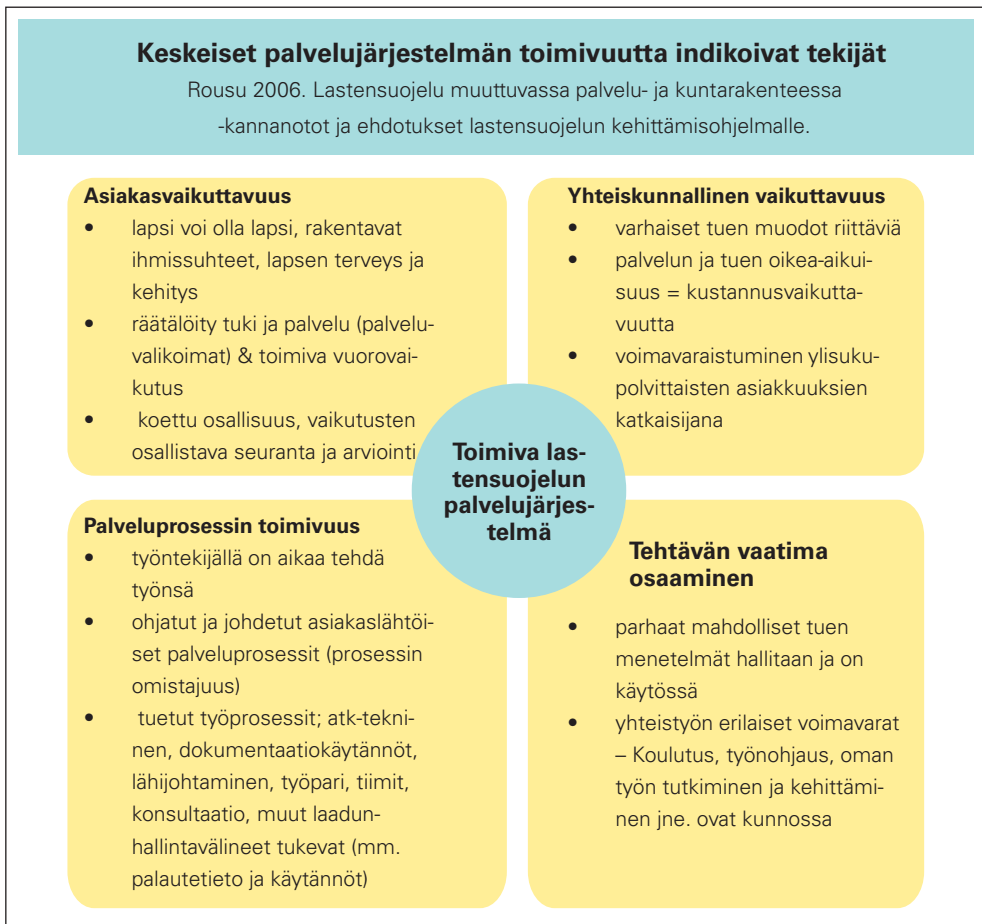
Oma näkemykseni on, että lastensuojelun palvelut pitäisi irrottaa hankintalain soveltamisen piiristä ja palvelut järjestää pitkäkestoisin kumppanuuteen perustuvien kehittämissopimuksin ja lapsen ja perheen tarpeiden mukaisilla suorahankinnoilla. Hankintaosaaminen ja lastensuojelulle soveltuva kilpailutus- ja sopimuskäytäntö ovat olleet puutteellisia, ja hankittujen palveluyksiköiden laadun valvonnan kansallisten kriteerien puuttuminen ja valvontatyön vähäiset resurssit ovat asiakkaan ja palveluntuottajan oikeusturvan kannalta ongelmia. Lastensuojelupalvelut ovat edelleen hankintalain piirissä 1.1.2017 voimaan tulleessa hankintalaissa. Kun näin on, kannattaisi lastensuojelupalvelujen hankinnassa hyödyntää enemmän innovatiivisia hankintamenettelyjä ja vahvaan vuoropuheluun perustuvaa neuvottelumenettelyä. Yksi esimerkki innovatiivisesta menettelystä: tuottajia pyydetään osallistumaan neuvotteluprosessiin, jossa tarpeeseen etsitään palveluntuottajilta parhaita ratkaisuja. (innovatiivisista hankinnoista mm. <https://www.innokyla.fi/tietoa-innokylasta/innovatiivinen-hankinta>). Osin palvelujärjestelmästä ja asiakastyön työnjaoista eri prosessin vaiheissa, voi sijoit-

tettu lapsi joutua vaihtamaan lähityöntekijäänsä ja jopa sijaishuoltoapaikkaa useita kertoja, myös kilpailutusten kautta. Työ- ja elinkeinoministeriö TEM-julkaisi joulukuussa 2017 toimenpide-ohjelman, jolla vauhditetaan innovatiivisten hankintamenettelyjen leviämistä (Innovatiivisten julkisten hankintojen 2017).

Mitä lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi erityisesti tarvitsee voidakseen elää tavallista lapsuutta, silloin kun hänen omat vanhempansa eivät sitä syystä tai toisesta pysty turvaamaan? Silloin kun yhteiskunta ottaa vastatakseen kotoaan pois sijoitetun lapsen huolenpidon, on lapsen tavallinen lapsuus varmistettava lastensuojelun toimin. Lapsi tarvitsee turvallisuutta, arjen ennustettavuutta, jatkuvia turvallisia ihmissuhteita, kiintymystä, välittämistä ja rakkautta, kohdatuksi tulemistä ja kokemusta että olen arvokas, sekä juuri hänen tarpeisiinsa soveltuvaa erityistukea, myös hänen vanhemmilleen ja perheelleen. Lastensuojelun tulisi myös tuottaa tietoa miten juuri näissä asioissa ollaan onnistuttu, sillä ne kertovat työn vaikuttavuudesta. (mm. Rousu&Holma 1999; Rousu 2007; Rousu & Holma 2004b).

Osana lastensuojelun kansallista kehittämisohjelmaa (2004-2006) selvitettiin lastensuojelupalvelujen tuottamista ja tehtiin ehdotuksia laajempia väestöpohjia edellyttävien lastensuojelupalvelujen järjestämiseen. Vastasin tästä kehittämisosioista. Kuvasimme toimivan lastensuojelun palvelun vaatimuksia alla olevalla kuviolla.

Iso osa ehkäisevästä lastensuojelutyöstä tuotetaan järjestöjen toimesta. Lisääntyvästi avohuollon palvelut, kuten perhetyö ja perhekuntoutus ostetaan markkinoilta. Suurin osa (yli 70%) sijaishuollon ja jälkihuollon palveluista ostetaan erilaisilta palveluntuottajilta. Sijoittajien omistamat pörs-siyhtiöt ovat jo vuosien ajan ostaneet pieniä yrityksiä pois markkinoilta, niinpä esimerkiksi Attendo ja Mehiläinen tuottavat monissa kunnissa sekä avohuollon että sijaishuollon palveluja. Toki suuret yleishyödyllisten yhdistysten yritykset tai säätiöiden palveluntuottajat tuottavat myös paljon palveluja, ja toimivat markkinoiden puristuksessa. Tällaiset tuottajat perustivat Reilu Palvelu ry:n, johon liittyneet tuottajat käyttävät liikevoiton mm. kohderyhmänsä asioiden parantamiseen. Reilu Palvelu on yhdistynyt nyt Arvo-liittoon (2017). Tällaisia yleishyödyllisten tahojen omistamia palveluntuottajia ovat mm. SOS-lapsikylä säätiö ja Nuorten ystävät Oy. Valtio ylläpitää myös muutamia koulukoteja. Oma käsitykseni on, että lastensuojelusta vastuussa olevan julkisen vallan tulisi pääosin itse järjestää erityisesti sijaishuollon palvelut, mutta riittävästi tulee olla saatavilla myös julkisesti tuotettuja avohuollon palveluja. Kuten edellä kerrottiin, monissa kunnissa lastensuojelupalvelujen hankinta, palveluntuottajan valvonta

Kuvio 4 Lastensuojelun palvelujärjestelmän vaatimukset (Rousu 2006)

sekä asiakkaan ohjautuminen ostopalveluihin on keskitetty erityisiin asiakasohjausyksiköihin, jotka toimivat portinvartijoina palveluihin pääsyyn. Lapsen asiasta vastaava sosiaalityöntekijä tekee hakemuksen asiakasohjaus-yksikölle, joka etsii lapselle ja tarvittaessa hänen perheelleen soveltuvaa palvelua omasta toiminnasta tai ostettavista palveluista (ks. Rousu & Holma 2003, 2004a; Holma 2009; kilpailutuskäytäntöjen laadusta Hoikkala & Lavikainen 2015).

Lastensuojelussa on tärkeää, että lapsi ja nuori saa apua ja tukea kehityksensä, mutta yhtä lailla hänen vanhempansa tarvitsevat erilaista tukea mm. vanhemmuuteen, kuitenkin aina edes lapsen sijoituksen yhteydessä vanhemmat eivät saa kriisiapua. Pentti Arajärvi Itsenäisyyden juhlavuoden lastenrahaston säätiöstä (ITLA) ja Maria Kaisa Aula Väestöliitosta esittivät (HS 6.5.2017), että Suomi perustaisi kansallisen vanhemmuuden

tuen ohjelman. Tämä on mitä kannatettavin ehdotus, sillä kuten kommentissaan Ensi- ja turvakotien liitto (HS 13.5.2017) toteaa, noin puolet suomalaisista pienten lasten vanhemmista kertoo käyttäneensä kasvatuksessa keinoja, jotka ovat lapsen hyvän kasvun kannalta haitallisia. Tällaisia kurittavia kasvatukseen keinoja käyttävät myös lastensuojelussa asiakkaana olevat vanhemmat. Vaikka lastensuojelulaki edellyttää, että kunnissa olisi lapsen kasvatuksesta vastuussa oleville tukea, sitä on liian vähän saatavilla. Vanhemmuuden valmiuksien kehittyminen lapsen kasvun myötä tarvitsee valmennusta, vertaistukea ja neuvontaa vaikeissa tilanteissa. Toki hyviä esimerkkejä tässäkin on, mm. Vanhempien Akatemia on kehittänyt vanhemmuuden taitoja ja vertaistukea sekä verkostoja Oulun seudulla Nuorten Ystävät ry:n toimesta (Vanhempien Akatemia 2017). Huostaanotettujen lasten vanhempien tukemiseksi on Kasvatus- ja perheneuvontaliitto Kasper toteuttanut jo useita vuosia Voikukkia-hanketta, jossa kehitetään vanhempain tukea, vertaisryhmätoimintaa ja voimaannuttavia verkostoja (Voikukkia 2017). Eduskunta päätti 5.12.2017 100-vuotisjuhlapäätöksensä pääomittaa ITLA-säätiön toimintaa mm. vanhemmuuden tuen järjestämiseen (Eduskunta 5.12.2017.)

Lastensuojelullisten tukitoimien tarvetta arvioitaessa, arvioidaan lapsen ja perheen tarpeita ja tilannetta monesta näkökulmasta, ja myös vanhemmuutta. Millaisin lähestymistavoin ja välinein vanhemmat voivat arvioida omaa vanhemmuuttaan lastensa tarpeiden näkökulmasta, ja toisaalta miten viranomaiset vanhemmuutta arvioivat?

Vanhemmuuden arvioinnin tulisi olla osaavaa ja vanhemmat ja lapset osallistavaa, sillä lastensuojelu käyttää suurta valtaa arvioidessaan vanhemmuuden riittävyttä. Siksi tuntuikin hämmäntävältä tilanne, jossa aloitimme lastensuojeluprosessien kehittämisen vuonna 1997 Kuntaliiton Lasso-hankkeessa. Monissa kunnissa lastensuojelun työntekijöillä ei ollut käytössään vanhemmuuden osallistavaan arviointiin kehitettyjä menetelmiä. Yksi arvioinnin väline oli Pylpyrä-malli, jossa myös lapsi arvioi vanhemmuuden toteutumista kohdallaan (Alila-Paunonen & Vänttinen 1998). Monissa järjestöissä, kuten MLL:n valtakunnallinen lapsiperheprojekti, kehitettiin vanhemmuuden tukea ja palveluja (Häggman-Laitila, Ruskomaa, Euramaa 2000). Myös Stakes toteutti Vanhemmuuden aika hankkeen vuosina 2000-2001 päivähoitossa ja neuvolassa (Kekkonen 2004).

Vanhemmuuden roolikartta ® syntyi lastensuojelutyön tarpeista ja se kehitettiin yhteistyössä Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymän ja kuntien yhteistyönä osana Lasso-hanketta (Helminen, Iso-Heiniemi 1999; Rousu & Holma 1999). Roolikartta on hyvin yksinkertainen ja selkeä

käyttää. Vanhempi arvioi itse omaa vanhemmuuttaan, voimavarojaan ja vuoropuhelussa työntekijän kanssa oli mahdollisuus pohtia millaista vanhemmuutta vaikkapa perheen eri-ikäiset lapset kehityksessään tarvitsevat. Vanhemmuuden arviointi osallistaa asiakkaan. Vanhemmuutta ei arvioida asiantuntijälähtöisesti, vaikka lastensuojelussa toki joudutaan tekemään esimerkiksi huostaanoton tarvetta arvioitaessa kokonaisvaltainen arviointi vanhemmuudesta, jossa vanhemman itsearviointi on vain yksi tiedonlähde.

Vanhemmuuden arviointi on tärkeää, mutta myös arviointi perheen arjesta ja dynamiikasta. Suomen Mielenterveysseura kouluttaa jatkuvasti perheiden kanssa työskenteleviä perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmän käyttöön (Perhearviointiopas 2014). Perhearviointi-malli tukee perheenjäsenten ja vanhempien voimaantumista ja toimii hyvin niin ehkäisevien palvelujen kuin kuntouttavalla asiakaspolulla - se on kehitetty erityisesti lasten vakavien ongelmien kanssa perheissä työskenteleville, myös kriisiytyneisiin tilanteisiin. Työskentely tapahtuu vaihteittain ja pääosin perheen kotona työskennellen mm. erilaisten harjoitteiden avulla ja arviointia kirjataan avoimella dokumentaatiolla. Tämä Bentovimin kehittämä perhearviointin malli on ollut käytössä Suomessa vuodesta 2005, mutta sen käyttölaajuus on vieläkin pieni.

Roolikartta työvälineenä osoittautui erityisen toimivaksi ja se otettiin heti hyvin laajasti käyttöön eri alojen vanhemmuuden arvioinnissa ja vanhemman itsearvioinnissa. Käyttäjäoppaan lisäksi julkaistiin myös soveltamisopas (Rautiainen 2001) ja erilaisia kieliversioita sekä itsenäistyvän nuoren roolikartta. Pian lastensuojelussa huomattiin, että vanhemmuuden kehittäminen edellyttää parisuhteen tarkastelua, ja niin syntyi Parisuhteen roolikartta ® (Airikkala 2003). Nämä ovat siis syntyneet lastensuojelun todellisuudesta ja tarpeista käsin, ja levinneet muuhun lapsiperhetyöhön.

Lastensuojelussa palvelujen ja **erityisesti palveluprosessien kehittämiskäytöllä on nyt jo pitkä kehityshistoria**. Kehitystyötä on tehty paljon kuntien ja kumppaneiden seudullisissa verkostoissa ja tietenkin erilaisissa monien kumppaneiden hankkeissa, kuten edellä mainittu laaja Harava-hanke, jonka ideana oli koota ”haravoida” erilaiset ja eri toimijoiden voimavarat palvelujen järjestämiseksi. Otan esille muutaman havainnon verkostoitumisen voimasta palvelujen kehittämisessä - tarkastelen vielä myöhemmin erikseen laadun kehittämistä sekä kokonaisvaltaista suomalaisen lastensuojelun kehittämistä.

Näillä kairoilla verkostoituminen on elinehto, näin Päivi Virtanen (1998) otsikoi Lastensuojelun alueverkostot projektin tulokset 1996-1998. Lastensuojelun keskusliiton projekti syntyi alueellisten erojen kasvun havainnosta ja tarpeesta parantaa osaamista, saada tukea alueellisesti tarpeelliselle lastensuojelun kehittämiseksi erilaisten kumppaneiden ja kuntien yhteistyönä. Verkostomainen lastensuojelutyön ja palvelujen kehittäminen koettiin innostavana - verkostot voimaannuttivat. Projektin jälkeen verkostoituvan asiakastyön tueksi julkaistiin verkostoajattelun teoriaan ja käytäntöjen kehittämiseen johdatteleva kirja (Virtanen 1999). Suomen kuntakartassa oli ja on edelleen paljon pieniä kuntia, jotka eivät mitenkään yksin pystyneet huolehtimaan lastensuojelun osaamisesta ja palvelujen kehittämisestä. Niinpä **verkostomainen ylikunnallinen ja monen toimijatatahon kehittämis yhteistyö tuli lastensuojeluun jäädäkseen - ja se on valtavirtaa edelleen.** Vasta myöhemmin käynnistyi kuntaliitoksiin ja kuntien yhteistyöhön kannustavat hallitusten hankkeet, mm. Kunta- ja palvelurakennemuutoksessa ns. Paras-hankkeessa pyrittiin siihen, että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämiseksi kuntien on muodostettava vähintään 20 000 asukkaan väestöpohja, jotta se voi tuottaa peruspalvelut. Kunnat perustivatkin perusturva-yhteistoiminta-alueita, joka vastasi palveluista. Monille erityispalveluille tuollainen väestöpohja oli kuitenkin aivan liian pieni.

Kun 1990-talouden lama vaikeutti perheiden pärjäämistä ja yhteiskunta samaan aikaan ohensi lapsiperheiden ehkäiseviä ja peruspalveluja, kasvoi erityispalvelujen tarve. Erityispalvelut edellyttävät yleensä laajempaa väestöpohjaa ja erityisosaamista. Näin oli luontevaa pyrkiä tehostamaan erityispalvelujen, myös lastensuojelun, toimivuutta verkostomaisella ylikunnallisella otteella. Sosiaali- ja terveysministeriön Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen (1997-2003) loppuraportti otsakoitiin ”VEPpi on tehnyt tehtävänsä, VEPpi saa mennä” (Heino 2004). VEP-hanke onnistui olemaan sekä valtakunnallinen hanke että verkostoimaan toimijoita ja käynnistämään yhteistoimintaa alueellisesti. Sen aikana jäsennettiin, mitä tarkoitetaan sosiaalihuollon erityisosaamisella ja erityispalveluilla, miten sosiaalihuollon asiakkaiden erityistarpeisiin järjestetään ratkaisuja seudullisesti ja miten erityinen tarve tunnistetaan asiakaskohtaisesti. Uudenlaisia palvelujen tuottamisen malleja sekä niiden toimivuuden tueksi rakennettuja sopimusjärjestelyjä syntyi. Alueellisia toimijoita verkostoiva hanke rakenteistui osin myös pysyväksi toiminnaksi. VEP-hankkeen kuluessa perustettiin lakisääteiset sosiaalialan alueelliset osaamiskeskukset ja ne jatkavat edelleen työtään.

Syntyneitä lastensuojelun alueellisia verkostoja toimi koko 2000-luvun sosiaalialan osaamiskeskusten alueilla. Verkostojen toiminta kytkettiin mukaan myös sosiaali- ja terveysministeriön kansalliseen Lastensuojelun kehittämisohjelmaan (2004-2006), jossa itse vastasin seudullisten palvelujen kehittämisosioista. Kokosimme alueverkostojen toimijoita vuosien ajan yhdessä Kuntaliiton (Rousu), THL:n (Heino) ja STM:n Lastensuojelun kehittämisohjelman (Laiho) kanssa yhteisen työn äärelle. 2010-luvulla monet erityiset lastensuojelun ylikunnalliset verkostot ovat hiipuneet. Lakisääteisissä kansallisissa sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisohjelmissa (Kaste I ja Kaste II) kehittäminen tapahtui yhteistoiminnallisesti ja verkostomaisissa oppimisen ja kehittämisen alueellisissa rakenteissa koko Suomen alueella, mm. pääkaupunkiseudulla Kehran kehittämis- ja tutkimusverkostossa keskiössä oli asiakasollisuus monitoimijaisessa yhteistyössä perheen, lastensuojelun ja muiden palveluiden välillä (<http://www.socca.fi/kehittaminen/lastensuojelu/kehra>).

Meneillään olevassa Lasten ja perheiden palvelujen muutosohjelmassa (LAPE) verkostomainen yhteiskehittäminen on jo vakiintuneena toimintatapana. Palaan LAPE-ohjelmaan vielä myöhemmin tekstissä.

3.2.1. SAAKO SIOITETTU LAPSI TARPEIDENSA MUKAISTA HOIVAA, HOITOA JA TUKIPALVELUJA?

Kun lapsi otetaan huostaan, on erityisen tärkeää löytää lapsen tarpeisiin vastaava sijaishuoltopaikka. Lastensuojelun Keskusliitto julkaisi sijaishuoltopaikan valinnan tueksi Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa raportin (Sinko 2016). Siinä tarkastellaan lapsen sijaishuoltopaikan valintaa tilanteissa, joissa sijaishuollon toteuttamisessa liikutaan lastensuojelun ja muiden palveluiden rajapinnoilla lapsen erityistarpeista johtuen. Selvityksen tavoitteena oli tuottaa ja lisätä tietoa vammaisten lasten, maahanmuuttajataustaisten lasten ja mielenterveyspalveluja tarvitsevien lasten erityistarpeiden arvioinnista ja huomioimisesta sijaishuoltopaikan valinnassa ja sijaishuollon järjestämisessä. Lisäksi raportissa on käytännön asiakastyöhön suosituksia. Raportti on hyvä tuki sijaishuoltopaikan valintaprosessiin. HuosTa -hankkeen tuottamista julkaisuista selviää, miten heikosti huostaanotetut lapset saavat heidän tarvitsemiaan palveluja (ks. myöhemmin tekstissä Heino ym. 2016).

Osana LAPE-hanketta on tuotettu työpajoissa kehittämisohdotuksia sijaishuollon kehittämiseksi. Perhehoidosta tuli vuonna 2012 lastensuojelulain muutoksen johdosta ensisijainen sijaishuollon sijoitusmuoto. Lastensuojelun perhehoitojärjestelmän kehittäminen tuli viimeistään tällöin ajan-

kohtaiseksi, aiemmin perhehoitoa pyrittiin kehittämään STM:n laajassa työryhmässä, mutta jonka työ jäi viemättä eteenpäin 2010 (laadimme Perhehoidon valtakunnallista toimintaohjelmaa ja sen toimeenpanosuunnitelmaa 2011-2015, olin työryhmän jäsen). Tämän jälkeen STM asetti Hyvä perhehoito –työryhmän pari vuotta aiemmin voimaan tulleen perhehoitolain toimeenpanon tueksi. LAPE-ohjelman työryhmä (Heino, Säles 2017) hahmotti **mallinnusta lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaavasta laadukkaasta perhehoidosta**. Malli perustuu kaikkien tahojen yhtäläiseen osallisuuteen, kuulemiseen ja huomioimiseen. Perhehoidolla luodaan turvallisuutta ja jatkuvuutta, oli sitten kysymys lyhytaikaisesta tai lapsuuden mittaisesta perhehoidosta. Mallissa huomioidaan perhehoitoon tulon prosessit ja sieltä lähtemisen tilanteet ja käytännöt. Mallin keskiössä on perhekodissa oleva lapsi läheisineen, ja kaiken hänen ympärillään olevan ja tapahtuvan on tarkoitus edistää lapsen edun toteutumista. Tämä tarvitsee onnistuakseen monenlaisia tukirakenteita. Malli korostaa lapsen oikeuksia sekä perhehoidon osapuolten välistä yhteistyötä ja sen vahvistamista. Keskeistä on avoin vuorovaikutus, luottamus ja yhdessä tekeminen. Mallissa tukirakenteina kuvataan kolmenlaisia rakenteita: sosiaalityötä, muiden lapsen hyvinvointia tukevien palvelujen järjestymistä sekä perhehoitajan tukirakenteita. (emt.)

Työryhmän kehittämisehdotusten lista on pitkä, mm. tarve kansallisille linjauksille ja maakunnallisille toimintaohjeille, valvonnalle sekä resursoinnille, niin että lapsi voi tavata perhehoidon sosiaalityöntekijäänsä tarvittavalla tavalla ja että sijaisperhettä pystytään tukemaan heidän tarpeidensa mukaan. Epäilen, että kehittämisehdotukset eivät etene ennen kuin valmisteilla olevat uudenlaiset maakuntaorganisaatiot ovat olleet toiminnassa joitakin vuosia, eli vasta useiden vuosien kuluttua edellyttäen että eduskunta ylipäättään hyväksyy valmisteilla olevat lait 2018. Kun kunnilta ollaan viemässä kokonaan rooli sote-palvelujen tuottamisessa, en myöskään usko, että kunnissa on nyt suurta kiinnostusta kehittää juuri lastensuojelun perhehoitoa.

LAPE-ohjelman työpajoissa tuotettiin myös **lastensuojelun terapauttisen laitospalvelun mallinnus** (Timonen-Kallio, Yliruka, Närhi 2017), jonka taustalla oli menneisyystutkimuksen tulokset. Tavoitteena olikin, että lasten kaltoinkohtelua ei enää tapahdu ja lastensuojelu onnistuu jatkossa antamaan sijoitetuille lapsille hyvän ja turvallisen lapsuuden. Tavoitteeksi asetettiin kuntouttavan, kasvatuksellisen, hoidollisen ja terapauttisen lastenkotityön viitekehysten ja näiden orientaatioiden välisen suhteen tarkentaminen ammatillisen työn perustana sekä sellaisen lapsilähtöisen laitoshoidon mallin kuvaaminen, jossa lapsen oikeudet ovat kes-

keinen työskentelyn lähtökohta. Tavoitteeksi asetettiin myös **uudenlaisen toimintakulttuurin mukaisen johtamisosaamisen ja laitostyön ammatillisen osaamisen kuvaaminen**. Oleellista oli löytää saatavilla olevan tutkimus- ja tietoperustan, työntekijöiden sekä asiakkaiden kokemusten perusteella konsensus 'hyvästä ja turvallisesta laitoksesta', jonka varaan lastensuojelun laitostyötä voidaan tulevaisuudessa kehittää. Mallinnuksen perustana oli Tuija Erosen ja Riitta Laakson LAPE-ohjelmassa tehty peruskartoitus kansainvälisestä tutkimuksesta lastensuojelulaitoksissa käytössä olevista työkäytännöistä. Tuloksena oli kiteytys keskeisistä, lupaaviksi tunnistetuista laitostyön orientaatioista. Mallinnuksella haetaan kansallista sijaishuollon tasalaatuisuutta. Raportti sisältää perusteluja sille miksi terapeutinen laitostyö on tärkeä tavoite. Lisäksi mallinnus sisältää poliitikoille ja päättäjille tietoa siitä, millaisin edellytyksin laadukas terapeutinen laitostyö voisi toteutua. Ryhmässä on myös koottu **alustavia konkreettisia ehdotuksia kilpailutus kiteereiksi** maakuntien käyttöön. Mallinnus on tarkoitettu keskustelun avaukseksi laitoshoidon kehittämistä kiinnostuneille arvioida ja kehittää eteenpäin 'terapeuttisen laitostyön' mallia sekä tukemaan maakunnissa käynnistyviä laitostyön kehittämisen pilotteja ja implementointitutkimuksia. (emt.)

Lastensuojelun sijaishuollon laitostyön kehittäminen ei ole noussut akateemisen tutkimuksen kohteeksi Suomessa osittain siitä syystä, että tutkimusrahoitus on ollut olematonta. Tutkimus perustuukin pääasiassa erilaisiin opinnäytetöihin. Laitosten kehittämistyö on ollut paljolti yksittäisten laitosten tekemää, eivätkä hyvät käytännöt ole levinneet toivotulla tavalla. Raportissa tehdään 23 kehittämissuosituksia, joista otan tähän vain eräät toimintakulttuurin muutokseen erityisesti liittyvät. Ehdotusten mukaan laitostyön ammatillinen perusta koostuu terapeuttisesta, sosiaalipedagogisesta, lapsikeskeisestä ja suhdeperustaisen työn orientaatioista. Laitoshoidossa on edellä mainitun mallin mukaisesti keskityttävä lapsen ja nuoren toimijuuteen, myönteisen minäkuvan vahvistamiseen, turvallisuuteen ja niihin kytkeytyviin elementteihin. Mikäli moniammatillinen verkosto ei kykene keskenään hyvään dialogiin, uudentilaiselle työkaluille ei ole sijaa, vaan vanhat valtasuhteet vaikuttavat. Tämän vuoksi **johtamisen rakenteet ja johtamiskulttuuri tulisi ratkaista uudella tavalla organisaation kaikilla eri tasoilla**. Lapsen poislähtämisen kulttuurista luopumiseksi tuodaan riittävä tuki laitokseen, jolloin voidaan turvata pysyviä ihmishuhteita. Tämä edellyttää riittävää henkilöresurssia ja oikeanlaista ammatillista osaamista ja yhteistyökäytäntöjä perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon kanssa. (emt.) Tänä päivänä sijoitettu lapsi voi joutua vaihtamaan sekä työntekijäänsä että sijaishuolto paikkaa myös järjestelmästä ja asiakas-

prosessista johtuvista syistä, esimerkiksi asiakasprosessin eri vaiheissa on työnjaot sovittu niin, että lapsen oma työntekijä vaihtuu.

3.2.2 MITEN PERHETYÖTÄ JA PERHEKUNTOUTUSTA TULISI PARANTAA?

LAPE-ohjelman työpajoissa tehtiin myös mallinnusta perhetyöstä ja perhekuntoutuksesta (Alatalo, Lappi, Petrelius 2017). Kirjoittajien mukaan lastensuojelussa ja laajemminkin lapsiperheiden palvelujärjestelmässä on koko 2000-luvun ajan pyritty huostaanottojen tarpeen vähentämiseen. Selkeää ja palvelukäytäntöihin konkreettisesti vaikuttavaa laaja-alaista strategiaa huostaanottojen tarpeen vähentämiseksi ei ole toistaiseksi kuitenkaan kirjoittajien mukaan onnistuttu rakentamaan. Kirjoittajat kuvaavat miten **lasten ja perheiden ohjautuminen** sosiaalihuollon ja terveydenhuollon **erilaisiin erityispalveluihin on nykykäytännöissä melko sattumanvaraista**. Palveluihin ohjautumisessa kiinnitetään usein huomiota lapsen ja perheen ilmeisimpään ja pintatasolla näkyvimpään ongelmaan sen sijaan että pysähdyttäisiin systemaattisesti arvioimaan tilannetta kokonaisvaltaisemmin ja pohtimaan, keitä muita toimijoita työskentelyyn kenties tarvittaisiin mukaan.

Lastensuojelun näkökulmasta lasten ja perheiden palveluihin ohjautumisen sattumanvaraisuus on saattanut tarkoittaa, että lasta ja perhettä kokonaisvaltaisesti kuntouttavan suojelutehtävän sijaan tai ohella on ponnisteltu lapsen ja vanhempien erilaisten hoidollisten tarpeisiin vastaamiseksi. Kuitenkaan tässä tarvittavaa tietoa ja taitoa ei välttämättä ole ollut lastensuojelun käytettävissä. Tämä on tuottanut lastensuojelun ammattilaisille kokemuksia, ettei oma ammattitaito riitä vastaamaan lapsen ja perheen laaja-alaisiin tuen tarpeisiin, kun taitavalla ja intensiiviselläkään tuella ei ole aina voitu saavuttaa tarpeeksi pitkäkestoisesti lapsen arjessa näkyviä tuloksia. Toisaalta erikoissairaanhoidon näkökulmasta tarkasteltuna palveluohjauksen koordinoimattomuus on johtanut tilanteisiin, joissa esimerkiksi lasten- ja nuorisopsykiatria on alkanut huolehtia perheen kokonaisvaltaisesta ja pitkäkestoisesta tukemisesta ja etsimään ratkaisuja myös muiden kuin hoidettavana olevan lapsen pulmiin. Kokonaisvaltaisen avun toteuttaminen edellyttää useimmiten toimivaa, oikein ajoitettua ja **yhdessä suunniteltua** monitoimijaista työskentelyä. **Perhetyön vaikuttavuutta heikentävät samat** palvelujärjestelmän pirstaleisuuden, hajanaisuuden ja koordinoimattomuuden ongelmat, joita on tuotu esiin useissa lastensuojelun ja lapsiperheiden palvelujärjestelmän haasteita ja kehittämistarpeita käsitelleissä aiemmissa tutkimuksissa ja selvityksissä. (emt.)

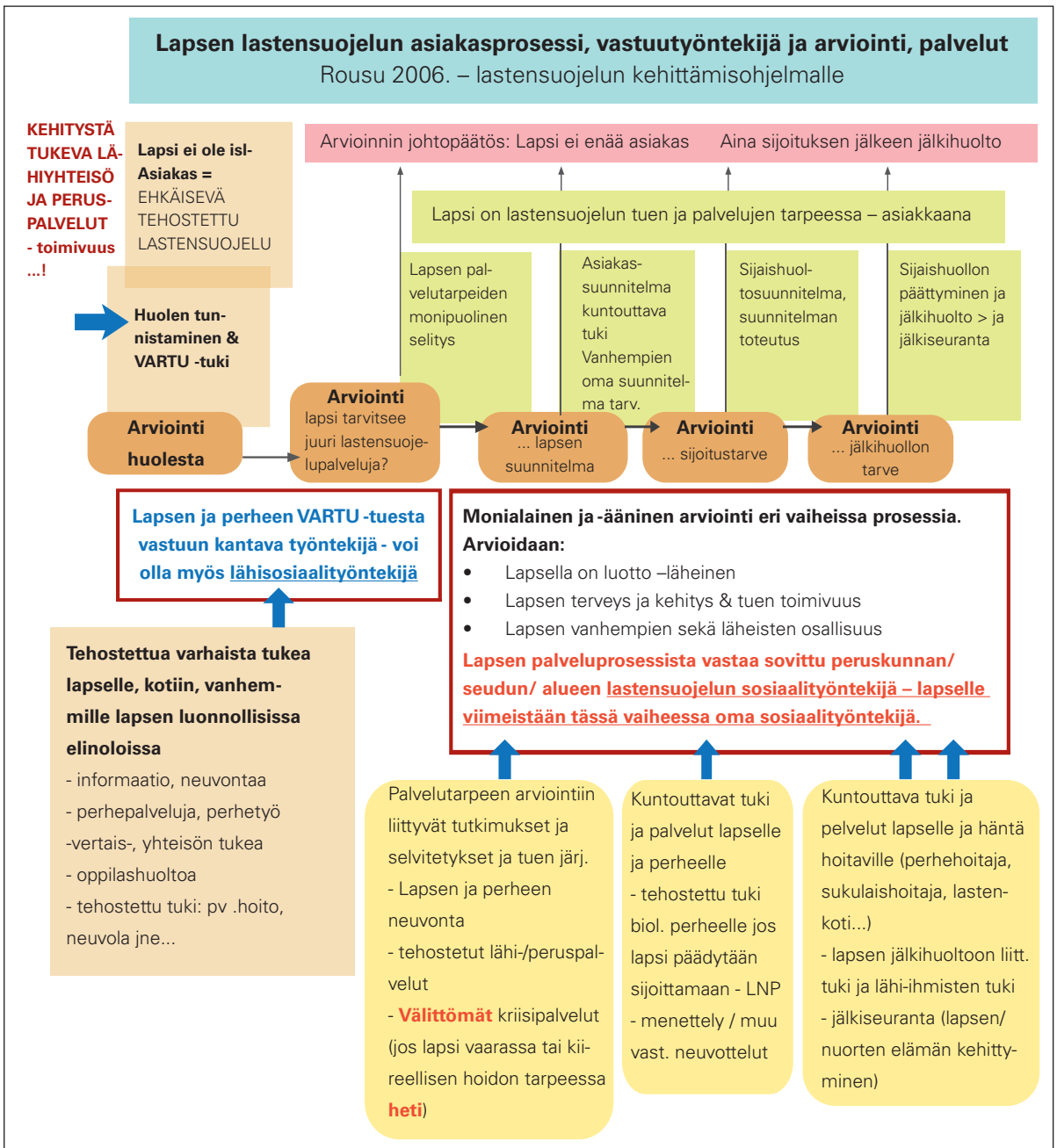
Raportin mukaan tutkimustietoa on hyödynnetty lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa vaihtelevasti. Käytäntöjä kehitellään ja kokeillaan pisteittäin, mutta systemaattinen, tutkittuun ja käytännössä koeteltuun tietoon perustuva ja koordinoitu lastensuojelun perhetyön ja -kuntoutuksen sisältöjen kehittäminen on vähäistä. Tyypillisempää on ollut palvelujen kehittäminen ja suunnittelu vain ammatilaisten kokemustietoon nojautuen. Raportissa esitetään, että perhetyön ja -kuntoutuksen tuloksellisuutta tarkasteltaisiin ensisijaisesti arvioimalla, miten työskentelyssä onnistutaan **vahvistamaan lapsen, vanhempien ja koko perheen toimijuutta** ja miten samanaikaisesti onnistutaan **suojelemaan lasta** perhetyön ja perhekuntoutuksen keinoin. Keskeistä onnistuneessa perhetyössä on perheen toimijuuden kokonaisvaltainen tukeminen. Tärkeimpiä ja ensisijaisia lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen työskentelyn sisältöjä ovat **lapsikeskeinen suojeleminen ja koko perheen kuntoutus**. Etenkin lapsikeskeistä suojelemaa tulee jatkossa vahvistaa lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen **erityisosaamisena**. Perhetyön ja -kuntoutuksen tulee olla sisällöltään **kokonaisvaltaista** sekä tavoitteiden ja työskentelysuhteiden osalta **jatkumollista**. Arvostava kohtaaminen ja sen avulla rakentuva luottamuksellinen työskentelysuhte luovat perustan laaja-alaiselle, lapsen ja vanhempien toimijuutta vahvistavalle muutostyölle perhetyössä. (emt.) Raportti jäsentää ansiokkaasti perhetyön ja perhekuntoutuksen sisällön kehittämistä.

3.3 LASTENSUOJELUN LAATU JA LAADUN VALVONTA

Arvioinnin tematiikka rantautui suomalaiseen yhteiskuntaan vahvasti 1990-luvun lopulta. Omakin väitöstutkimukseni käsitteli lastensuojelun tuloksellisuuden arviointia erilaisissa organisaatioissa (Rousu 2007). Myös lastensuojelussa arvioinnin osaamista ja välineitä kehitettiin mm. edellä kuvatulla tavalla vanhemmuuden arviointiin. Varhaisin oma muistoni arvioinnin laadun kehittämistä paikantuu 1990-luvun puoliväliin ja Helsingin lastensuojelun koulutuspäivään, jossa mm. Aulikki Kananoja puhui arvioinnista. Aiemmin mainitsemassani Lasso-hankkeen 1.vaiheessa (1997-1999) keskityimme lastensuojelun asiakaslähtöisten palveluprosessien, dokumentoinnin ja laadunhallinnan perusteiden kehittämiseen. Kun aloitimme vuonna 1997, mukana olevissa kunnissa ajateltiin, että lastensuojelun asiakastyö on aina niin räätälöityä ja uniikkia, ettei sen prosesseja voi mitenkään mallintaa. Ajatus tänä päivänä varmasti huvittaa. Jotain kehitystyön käsitteistä on myös jäänyt elämään: jäsensimme lastensuojelun erilaisiksi palvelupoluiksi, joilla on tarjolla erilaisten tarpeiden mukaisesti hiukan erilaisia palvelutarjottimia sekä välineitä, kuten ehkäisevän tuen, kuntouttavan sekä korjaavan tuen polut. Kullakin polulla kuvasimme vai-

heittain miten asiakkaan kanssa työskentely tulisi edetä prosessissa, ja mitä kulloinkin erityisesti arvioidaan ja dokumentoidaan. Korostimme, että lastensuojelun kaikissa prosessin vaiheissa tulisi aina varmistua, että jokaisella lapsella on joku luottoaikuinen arjessaan saatavilla. Esimerkkeinä välineistä jo aiemmin mainittu Vanhemmuuden roolikartta ®, lisäksi Huomis-barometri, josta myöhemmin Taina Miettinen, nykyinen Hussi, kehitti Sosiaalisen raportoinnin välineen (Miettinen 2000). Lastensuojeluprosesseja esiteltiin monissa koulutustilaisuuksissa. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Poske myös dokumentoi nettiin lastensuojelun asiakasprosessit ja välineet *Prosessi Quide*-menetelmällä (Sosiaalikallega.fi), muutoinkin Poske on ollut urauurtava verkkotuen kehittäjä.

Kun lastensuojelu käyttää niin suurta valtaa lasten ja perheiden elämään, on sen mitä kulloinkin arvioidaan, oltava ehdottoman osaavaa ja nykykäsitysten mukaan myös osallistavaa ja kohtaavaa. Lapsen asiakkuuden alkutyöskentelyyn oli tarpeen kiinnittää erityisesti huomiota: Tiina Muukkonen ja Hanna Tulensalo (2006) kirjoittivat käsikirjan lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilanearvioon (vuoden 2007 laissa käsite oli lastensuojelutarpeen arvioiti). Sointu Möller jäseni (2004) lapsen elämäntilanteen kartoitusta ”sattumista suunnitelmallisuuteen” näkökulmasta ja Mikko Oranen (2006) kartoitti ja kehitti lastensuojelun alkuarvointia osana kansallista Lastensuojelun kehittämisohjelmaa. Oranen (2008) vielä myöhemmin laajensi lapsen osallisuuden tarkasteluaan ja kehitti lasten kanssa osallisuuskäytäntöjä lastensuojelussa. Raportti ”Mitä mieltä? Mitä mieltä?” on puhutteleva. Mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkityksellisissä yhteisöissä on ratkaisevaa ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Osallistuminen perheen, suvun, oman asuinalueen ja muiden elämäntilanteeseen kuuluvien yhteisöjen elämään ja toimintaan antaa kasvavalle lapselle mahdollisuuden rakentaa ymmärrystä siitä, kuka minä olen, mihin minä kuulun ja miten minä elän. Myös SOS-lapsikylä, jossa on pitkäaikaisesti sijoitettuna olevia lapsia, on ollut merkittävässä roolissa kehittäessään lasten kanssa lastensuojelutyönsä laatua ja sen arviointia (mm. Holma 2009, esimerkkejä SOS-lapsikylästä).

Kuvio 5 Lastensuojelun asiakasprosessi varmistaa lapselle myös luottoaikuisen (Heino, Bardy, Rousu 2006)

Kehitetyt asiakasprosessin eri elementit ja jäsenyykset voitiin esimerkiksi kunnissa koota lastensuojelun laatukäsikirjaksi (Rousu & Holma 1999.) Lasso-hankkeen 1.vaihe oli hiukan erikoinen, kun kehitimme samassa hankkeessa vanhuspalvelujen ja lastensuojelun laatua. Yhteinen kehittämismatka tuotti havainnon, että ihan samat kehittämisen välineet toimivat yhtä lailla vanhuspalveluissa kuin lastensuojelun palveluissa - otimme jo tuolloin käyttöön palvelu-sanan myös lastensuojelusta puhuttaessa.

1990-luvun lopulla myös Lastensuojelun keskusliitto oli käynnistänyt lastensuojelutyön laadun kehittämisen. Ensimmäisenä julkaistiin Laadun aakkoset sijaishuollossa (Mikkola 1997) ja sen jälkeen Laadun elementit sijaishuollossa (Mikkola 1999). Keskusliiton Laituri-projekti tuotti vuonna 2004 valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit laajassa prosessissa, jossa keskiössä oli lapsen näkökulma (Valtakunnalliset sijaishuollon).

Myös silloisessa Stakes:issa oli käynnissä ensimmäinen Huostaanotto-projekti vuosina 1997-2000, joka nosti näkyväksi lukuisissa julkaisuissa asiakas- ja läheisnäkökulmaa sekä kuulemisen ja osallisuuden menetelmiä, kokosi ymmärrystä kirjavasta perhetyöstä (Heino 2000), ja dialogisten menetelmien ”perheessä” julkaistiin Läheisneuvonpito-opas (Heino 2001). Myös huostaanotto-prosessin laatua haluttiin ohjata julkaisemalla laatua ohjaavat periaatteet vuonna 1999 asiantuntijaryhmän suosituksena, jonka ryhmän jäsenenä myös olin (Taskinen 1999).

Yhteistyössä Kuntaliiton, Stakesin ja Lastensuojelun Keskusliiton kanssa järjestimme vuonna 2000 eri puolilla Suomea lastensuojelun laatuseminaarien ensimmäisen sarjan, joissa levitimme kunkin hankkeen tuloksia paikallisilla esimerkeillä. Tuolloin päivien otsakkeessa ollut kumppanuus-sana liitettynä lastensuojelun asiakkaan ja työntekijän väliseen suhteeseen, herätti (vielä) kriittistä ihmettelyä.

Lasso-hankkeen 2.vaiheessa keskityimme jäsentämään lastensuojelua palveluna, joka tuotetaan ja jota voidaan ostaa, arvioida sen laatua ja palvelussa onnistumista (Rousu & Holma 2003, 2004 a,b,c). Tampere oli yksi edelläkävijäkaupungeista Vantaan ohella, joissa laatua kehitettiin. Tamperealainen Timo Tuurala toi lastensuojelun kehittämiseen organisaation systeemisen laatujärjestelmän ajattelua (Rousu & Holma 2004c), aiemmin hän oli jäsentänyt lastensuojelun laatua yhteiskunnan näkökulmasta (Tuurala 1998).

Viimeisin Kuntaliiton työssä toteuttamani Lastensuojelun laatupäivien sarja eri puolilla Suomea oli vuonna 2010 lastensuojelun vaikuttavuus-temalla. Tuolloin agendalla oli mm. Kuntaliiton LapsiArvi-hankkeen tulokset. Kuntien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien (Lastensuojelulaki 12§) tueksi tuotettiin useiden kumppaneiden kanssa kaksi opasta, joihin sisältyi myös LapsiArvi-mittaristo, lista niistä tiedoista, joita hyvinvointityön seurannassa ja vaikutusten arvioinnissa tarvitaan (Rousu & Vetteranta 2009). Lisäksi tuotimme Arki- ja kokemustiedon keruun lomakkeiston vanhemmille, kouluikäisille ja pienille lapsille (Vetteranta, Heinäsuu, Rousu 2009). Lastensuojelua koskevien seurantatietojen laajan tietolistan olin julkaissut myös jo väitöstutkimukseni yhtenä johtopäätöksenä siitä, millaista tietoa organisaatiolla tulisi olla käytettävissään kun arvioidaan lastensuojelutehtävässä onnistumista (2007, liite 6).

Laadun kehitysprosesseissa oltiin 2010-luvulla jo vaiheessa, jossa keskiöön nostettiin aikaansaannokset, eli millaisia lastensuojelutyön vaikutusten tulisi olla, ja miten niiden toteutumista organisaatiossa tulee seurata ja arvioida sekä raportoida päättäjille, asiakkaille, kuntalaisille ja palautteena oman työn kehittämiseen - saada näkymätön lastensuojelun onnistuminen näkyväksi. Lastensuojelun laadun osalta kollegani Tupu Holman vetämässä LapsiArvi-kehitysprosessissa tuotettiin opas lastensuojelun laadun perusvaatimuksiksi ja esimerkkejä niiden käyttöön työvälineenä (Holma 2009).

3.3.1 LASTENSUOJELUN KANSALLISET LAATUA OHJAAVAT PERIAATTEET

Lastensuojeluun valmisteltiin ensin kansallisessa Lastensuojelun kehittämissuunnitelmassa valtakunnallisia lastensuojelua ohjaavia linjauksia, ja kun tuo paperi (2006-2007) ei valmistuttuaan edennyt STM:ssä, niin myöhemmin valmisteltiin laatusuositus-asiakirjaa monivaiheisesti ja useiden vuosien ajan. Laajalla lausuntokierroksella ollut ja sen perusteella vuonna 2010 laadittu Kuntaliiton ja STM:n yhteiseksi tarkoitettu laatusuositus-asiakirja jäi jälleen ministeriössä pöydälle. Lastensuojelun avoimuuden asiakkuudessa olleen lapsen menehtymisen seurauksena asetettiin vuonna 2012 Aulikki Kananojan johtama Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmä, joka puolestaan asetti vuonna 2013 alatyöryhmän kokoamaan vielä samana vuonna julkaistun työryhmän ehdotuksen lastensuojelun laatusuositukseksi. Tämän jälkeen ehdotus vielä kävi lausunnolla ja se lanseerattiin STM:n ja Kuntaliiton suositukseksi vasta 2014 eli seitsemän vuotta siitä kun prosessi oli käynnistynyt. Sen keskeiset suositukset rakentuvat lapsen oikeuksille, lapsen edulle ja vuorovaikutukselle. Suositukset on koottu vaikuttavan lastensuojelutyön avaimiksi. En osaa tulkita muuksi kuin rakenteelliseksi valtionhallinnon

välinpitämättömyydeksi tilannetta, miksi lastensuojelun laatua ohjaavien suositusten laadinta on ollut näin takkuista ja siihen ryhdyttiin vasta lapsen menettymisen seurauksena.

Lastensuojelulaki (L417/11§) siis edellyttää, että ”lastensuojelun on oltava **laadultaan sellaista**, että se **takaa** lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen heidän tarvitsemansa avun ja tuen”. Tämän takaaminen on julkisen vallan tehtävä. Takaaminen tarkoittaa lastensuojelutyön onnistumista lapsen suojelussa.

Pesäpuu ry, jonka perustajajäsen oli ehdotuksestani myös Kuntaliitto, on myös ollut ja on merkittävässä roolissa lastensuojelussa erityisesti sijoitetun lapsen ja nuoren osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden pitkäjänteisessä ja systemaattisessa kehittämisessä. Pesäpuu ry on ollut aktiivisesti parantamassa lastensuojelulasten omaa palveluymmärrystä kun lapset ja nuoret ovat voineet osallistua toiminnan kehittämiseen. Pesäpuu ry on koonnut nuorista lastensuojelun asiakkaista vaikuttajaryhmä-toiminnan, ja Selviytyjät-tiimin nuorten kiertueen tuloksena nuoret kokosivat oman ehdotuksensa lastensuojelun laatusuosituksiksi. Kiertueyhteistyökumppanina toiminut Lastensuojelun keskusliitto julkaisi myös oppaan lasten ja nuorten osallistumisen etiikasta ja kehittäjäkumppanuudesta (Hipp & Palsanen 2014).

3.3.2 MITEN LASTENSUOJELUA JA SEN LAATUA VALVOTAAN?

Lastensuojelun menneisyys-tutkimuksen (Hytönen ym. 2016) yksi keskeinen huomio oli lastensuojelun valvonnan suuret puutteet. Valvontajärjestelmä koostuu edelleen elementeistä, jotka luotiin 1983 lastensuojelulaissa ja yksityistä sosiaalipalvelua koskeneessa laissa (922/2011) ja valvontatoimet liittyvät erityisesti sijaishuoltoon. Aiemmin lääninhallitus, nykyisin Aluehallintovirasto AVI, myöntää toimiluvan ympärivuorokautista lastensuojelua tuottaville yksityisille yksiköille, julkisomisteiset yksiköt eivät tarvitse lupaa. Jos toiminta ei ole ympärivuorokautista, riittää ilmoitus toiminnan käynnistymisestä, esimerkiksi avoimuuslastensuojelu. Luvan myöntämisen yhteydessä toteutuu ennakoiva valvonta. Toiminnan aikaiselle valvonnalle on vähäiset resurssit, ja näin oli jo lääninhallituksissa ja on edelleen AVI:ssa. Valvontakäyntejä tehdään pääosin tilanteissa, joissa on jo huolta laadusta tai oikeusturvasta. Kunta, jonka alueella lastensuojelun palveluja tuottava yksikkö sijaitsee, on myös velvollinen valvomaan kaikkia alueellaan toimivia yksiköitä. Samoin lapsen sijoittava kunta valvoo sijoitetun lapsen tilannetta sekä valvoo hankintamenettelyssä hyväksymänsä palveluntuottajan toimintaa. Valvonnan piirissä eivät esimerkiksi aiem-

min olleet sijaisperheet, vaikka toki yksittäisen sijoitetun lapsen tilannetta asiakastyöntekijä seurasi. Kunta valvoo nykyisin myös sijaisperhehoidon toteutumista.

Vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain mukaan yksiköiltä vaaditaan nykyisin omavalvontasuunnitelma, tämä koskee myös kuntien lastensuojelutoimintaa ja julkisomisteisten yksiköiden lastensuojelupalvelujen tuottajaa. Edelleen valvonta on hajanaista ja toiminnan aikaiseen valvontaan on liian vähäiset resurssit niin kunnilla kuin AVI:ssa. Suomesta puuttuu myös kokonaan järjestelmästä riippumaton ulkopuolinen valvontainstituutio. Esitimme osto- ja myyntikouluraportissa (Holma & Rousu 2004), että Suomeen perustettaisiin eräänlainen autojen säännöllistä katsastusta muistuttava katsastuskonttori-järjestelmä, jossa ennakkotarkastuksen lisäksi olisivat säännölliset jokavuotiset määräaikaikatsastukset parantamishdotuksineen ja muutoksastus toiminnan muuttuessa laajemmin. Järjestelmä rahoitettaisiin katsastusmaksuilla ja katsastajina voisivat toimia vain siihen hyväksytyt toimijat. Riippumatonta järjestelmästä ulkopuolista valvontaa ei vielä kukaan ole - kunta ja AVI ovat osa järjestelmän toimintaa, kuten menneisyys-tutkimuksesta käy ilmi, valvontapuuotteet koskivat koko järjestelmää.

Kuntien toteuttama lastensuojelu on ollut heikosti valvottua: asiakas voi tehdä kantelun AVI:lle, ja AVI:lla on yleinen valvontatehtävä, että kunnat toimivat lakien mukaan. AVI:t ja aiemmin lääninhallitukset eivät juuri uhkasakkoja lastensuojelulle antaneet. Nykyisin kun lainsäädäntö sisältää esimerkiksi asiakastyössä määräaikoja, niiden noudattamista valvotaan ja kunta voi joutua uhkasakon uhalla järjestämään palvelujen saannin määräaikojen mukaiseksi. AVI:t käyttävät valvonnassaan yleisinä arvioinnin perusteina nyt lastensuojelun laatusuosituksia, vaikka sen periaatteet ovat yleiset. Lastensuojelulla pitäisi ehdottomasti olla koko asiakasprosessia koskevat kansalliset valvontakriteerit. Tämä olisi kaikkien oikeusturvan kannalta välttämätöntä. **Rakenteellisesta valtionhallinnon välinpitämättömyydestä** kertoo myös se, että haavoittavissa olosuhteissa kasvien lasten palvelujärjestelmän valvonnan resurssit ovat niin vähäiset.

Osana Lasten ja perheiden palvelujen LAPE- muutosohjelmaa ollaan äskettäin tuotettu raportti (2017), jossa esitetään lapsikeskeinen ja lapsenoikeusperustainen **sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan toimintamalli**. Lisäksi esitetään keinoja sijoitettujen lasten ja nuorten oikeusturvan toteutumisen varmistamiseksi sekä heidän omia oikeuksiaan koskevan tietoisuuden vahvistamiseksi. Mallin tarkoituksena on selkiyttää ja yhdenmukaistaa nykyisiä toimintatapoja sekä eri ohjaus- ja valvontatoimijoiden

rooleja ja vastuunjako. Toimintamallia vuonna 2016 työstänyt mallinnusryhmä esittää valtakunnallisen lähtötason selvittämisen välttämättömyyttä vuoden 2017 aikana. Tässä tarkastettaisiin kaikki perhe- ja laitoshoidon sijoituspaikat yhdenmukaisella mallilla. Lisäksi perustieto kerättäisiin ja dokumentoitaisiin yhdenmukaisesti sijaishuoltopaikkarekisteriin valtakunnallisten sijaishuollon laatuksiteereiden määrittelemiseksi. Yhdenmukaisen tarkastelun uskotaan lisäävän lapsen osallisuutta ja oikeusturvaa tukevia toimintatapoja. Lisäksi se luo pohjaa lasten ja nuorten hyvinvointia ja palvelukokemuksia kartoittavalle seuranta- ja raportointijärjestelmälle. (emt.) Ryhmä esittää myös kansallisen sijaishuoltopaikka-rekisterin perustamista, nykyisten päällekkäisyyksien purkamista, valvonnan dokumentaation yhtenäistämistä, vertaisarviointimenettelyjen kehittämistä sekä ohjaus- ja valvontatoiminnan tietopohjan ja osaamisen vahvistamista. (Hoikkala, Kojjo, Tervo, Aaltonen 2017).

Ryhmän mukaan myös omavalvontaa tulisi kehittää kahdensuuntaisesti. Yhtäältä on tarpeen vahvistaa toimintatapoja, joilla turvataan palveluiden käyttäjien osallisuus omavalvonnan arkisessa toteuttamisessa eli lisätä sijaishuollossa olevan lapsen ja läheisverkoston huomioimista omavalvontatyöskentelyssä. Toisaalta omavalvonnan ulkopuolisen seurannan lisääminen nähdään välttämättömäksi esimerkiksi siten, että omavalvontasuunnitelmat liitettäisiin jatkossa sijaishuoltopaikkarekisteriin. Toimintaa valvottaisiin tarkastuskäynneillä kaksi kertaa vuodessa. Tämä edellyttäisi henkilöstöresurssien laajaa lisäämistä (emt).

Osana valmisteilla olevaa sote-uudistusta (Aleuuudistus.fi) ollaan valvontatehtävät kokoamassa yhteen LUOVA-organisaatioon, jonne siirtyisi myös Valviran ja AVI:en valvontatehtävät. Valvonnan resurssit eivät kasva ja pääpaino valvonnassa on omavalvonnassa. Pahoin pelkään, että uudistus heikentää nykyisestään lastensuojelun valvontaa.

3.4 LASTENSUOJELUN KEHITTÄMINEN JA TUTKIMUS

Lastensuojelun kehittämisen voinee sanoa olleen 1980-luvulla enemmän pienimuotoista työn kehittämistä omassa organisaatiossa. Kuntien rahoitusjärjestelmä oli kustannusperusteisesta ja valtionosuusmallista johdun ”valtion taskussa”, joten lastensuojelun kehittäminenkin oli valtiojohtoista. Sosiaalhallitus ja lääninhallitukset, jotka hyväksyivät kuntien henkilöstölisäykset ja investoinnit, olivat muutoinkin tiiviisti mukana kuntien työn ohjaamisessa ja kouluttamisessa - itsekin toimin yhden vuoden lääninhallituksen sosiaalitarkastajana jakaen resursseja Uudenmaan kuntiin, valvoen, kouluttaen ja kehittäen. Ulkopuolisia rahoituskanavia ei juurikaan

ollut, ja järjestöt kehittivät omaa työtään Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella, harvemmin vielä järjestöjen yhteishankkeilla.

1990-luvun lopulta alkaen käynnistyi verkostomainen ylikunnallinen kehittäminen. Ulkopuolista rahoitustakin oli käytettävissä ja valtionosuusjärjestelmän vuoden 1993 muutoksen johdosta kunnille suunnattiin Valtakunnallisten suunnitelmien ohjaamana kehittämisrahoitusta erilaisiin hankkeisiin. 2000-luvulle tultaessa kunnilla oli mahdollisuus saada jo monista lähteistä ulkopuolista kehittämisrahoitusta ja hankkeita syntyi ahykyksi ja viidakoksi asti. 2000-luvulla hankeväsymystä oli käytännön asiakastyössä ja myös organisaatioiden hallinnossa. Kehittäminen kehittyi sadoissa ellei tuhansissa projekteissa. Tom ja Robert Arnkil sekä Esa Eriksson kokosivat oivallisesti Palmuke-projektin loppujulkaisuun (2000) ehdotukset kuntien ja seutukuntien strategiselle johdolle sekä sosiaali- ja terveysministeriölle. Heidän mukaansa yksittäisten projektien sijasta pitäisi pyrkiä kokoaviin ohjelmiin, jotka ankkuroituvat kuntapolitiikkaan ja käytäntöön, ja jossa eri hankkeet ruokkivat toisiaan ja keskustelevat toistensa kanssa. Kehittäminen tulisi rakenteistaa osaksi organisaatioiden ja johtamisjärjestelmien koordinaatiota. Voimavarat kannattaisi koota. Kehittämisen vuoropuhelu asiakkaiden ja kansalaisten kanssa oli tuolloin vielä vähäistä. Yleinen lapsi- ja perhepolitiikka ja erityinen lasten, nuorten ja perheiden riskien ehkäiseminen voivat kirjoittajien mukaan kohdata strategisemmassa ja samassa ohjelmassa. (emt.). Itse toimin 2000-luvulla ”nyrkit savessa” sekä lapsipolitiikan, lastensuojelun laadun että palvelujärjestelmän kehittämisessä.

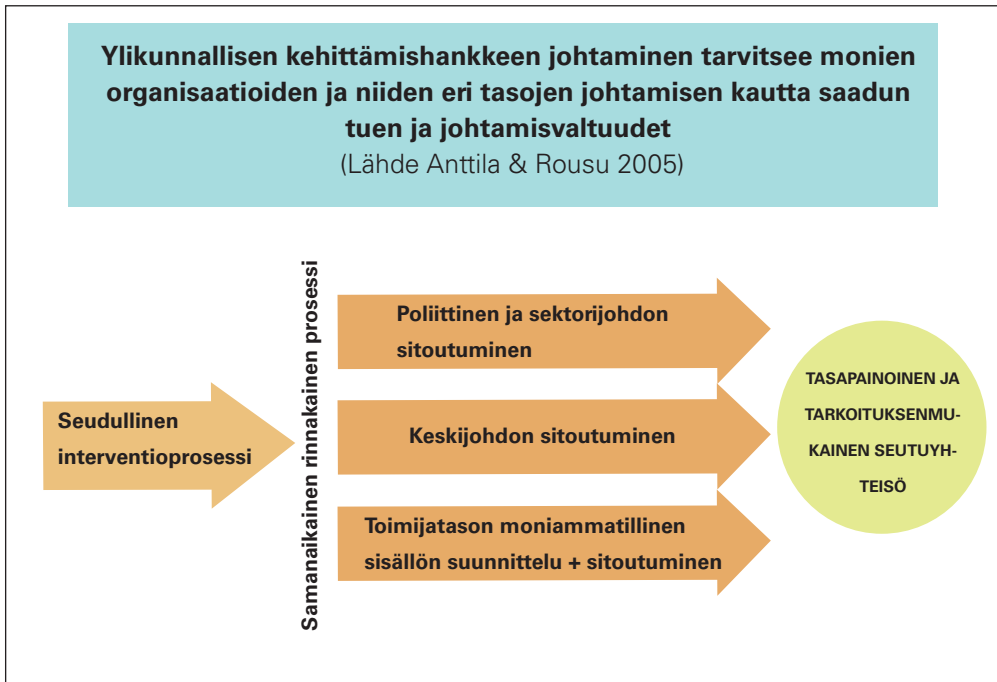
Valtio siirtyikin kehittämisessä suurempiin ja ohjelmallisempiin hankkeisiin. Myös Raha-automaattiyhdistys, tosin vasta 2010-luvulla, otti käyttöön ohjelmallisen rahoituksen ohjaamisen, kuten Emma & Elias ja Eloisa Ikä-ohjelmat, joissa järjestöt kehittivät toimintaa usein yhdessä. STM:n Terveystuon kehittämisshanke sai rinnalleen vuonna 2003 Sosiaalihuollon kehittämisshanke, jonka kautta rahoitettiin mm. Perhe-hanketta sekä Suomen ensimmäistä (ja edelleen ainutta) kansallista Lastensuojelun kehittämissuohjelmaa vuosina 2004-2007, ja näissä rahoitusta saaneita kuntia.

Käytännön kehittämistyötä ohjelmien kautta tuettiin ja koordinoitiin sekä verkostoitettiin kokemusten jakamiseen ja jalostamiseen. Käytännön projektimuotoinen kehittämistyö vaatii mukana olevilta organisaatioilta ”lainavaltuudet” saada johtaa projektia. Harava-hankkeessa esimerkiksi parhaat tulokset saatiin monien julkis- ja järjestökumppaneiden kanssa, kun projektin johtamista tuki erityisesti linjaorganisaation keskijohto, huomioiden asiakastason ja yläjohdon tarpeet. Hankkeessa kehittäminen oli ilmiöpohjaista ja tietoa jalostavaa, verkostoivaa ja yhteiskehittämistä,

ja hanketoimintaa johdettiin kahden tasavertaisen johtajan mallilla, toinen järjestörahoitteinen ja toinen julkisrahoitteinen johtaja. Onko meillä mahdollisuutta kehittää toisin? Harava -hankkeen julkaisussa pohdittiin vastauksia ajankohdan kehittämisen kehittämiseen ja johtamiseen. (Anttila & Rousu 2005).

Sosiaali- ja terveydenhuollon ohjelmallinen kehittäminen jatkui valtionosuuslainsäädännön mukaisesti joka neljäs vuosi Valtioneuvoston vahvistaman sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman (Kaste) mukaan, ja jonka tavoitteiden toteuttamiseen kunnat ja kuntayhtymät hakivat kehittämishankerahoitusta. Ensimmäinen Kasteen kausi oli 2008-2011 ja toinen 2012-2015, mikä jäi toistaiseksi viimeiseksi tällaiseksi ohjelma- ja hankerahoitusmalliksi. Ohjelmissa rahoitettiin lukuisia ylikunnallisia hankkeita. Ensimmäisellä kaudella ohjelma koottiin alaohjelmiksi, joista yksi oli Lasten Kaste, jossa tavoite oli saada lapsen, nuoren ja perheen erilainen tuki heidän arkeensa ja kasvuyhteisöihin kuten kotiin, varhaiskasvatukseen ja kouluun. Erityisen tuen ja palvelujen osaaminen vietiin arjen kasvuympäristöihin. Punaisena lankana kaikessa kehittämistyössä kulki osallisuus ja sen vahvistaminen. Keskeisiä asiantuntijoita olivat Jukka Mäkelä ja Mikko Oranen. Tämä oli **merkittävä kulttuurinen muutos kääntää häiriösuuntautunut toimintamalli kohti yhteisösuuntautunutta toimintaa lapsen ja perheen arjessa**. (Hastrup, Hietanen-Peltola, Jahnukainen, Pelkonen 2013). Yksittäiset kehittämistoimet eivät suoranaisesti kohdistuneet lastensuojelun kehittämiseen, mutta lastensuojelun asiakkaana olevat lapset, nuoret ja perheet hyötyivät arjessa saatavasta tuesta.

Johtamisen kehittämisessä merkityksellinen oli myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa toteutettu Suomen Akatemian rahoittama LapsiYty-tutkimushanke ja siinä tuotetut tutkimustulokset mm. perheiden tarpeista vanhempien kuvaamana, yhteistyöinterventioiden vaikuttavuudesta ja monialaisesta yhteistyöstä työntekijöiden ja toimialan johtajien näkökulmasta. Tutkimustulosten pohjalta syntyi asiantuntijaryhmän tuottama **yhteensovittavan johtamisen malli** käytännön opastukseksi lasten, nuorten ja perheiden palveluihin. (Perälä, Halme, Nykänen 2012.). Malli on tarkoitettu erityisesti kuntien lapsiperhepalvelujen johtamiseen sovittautuen kuhunkin organisaatioon. Yhteensovittava johtaminen edistää kunnan eri toimijoiden yhteisvastuuta lapsipolitiikan, palvelujen ja asiakastyön käytäntöjen toteutumisesta. Tästä hyötyy myös lastensuojelun johtaminen. Olin itse mukana asiantuntijaryhmässä.

Kuvio 6 Kehittämistyössä saadaan parhaiten aikaan tuloksia kun mukana on eri hallinnontasolla toimivat (Anttila & Rousu 2005)

Toisella Kasteen kaudella ohjelman toteutus organisoitiin erittäin ras- kaasti alueellisiin ja valtakunnallisiin ohjausrakenteisiin (Ulkoisen arvi- oinnin loppuraportti 2016). Ohjelman tavoitteisiin vastattiin kuudella toisiaan täydentävällä osaohjelmalla, joista yksi oli Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluja uudistava osaohjelma. Osaohjelmat sisälsivät yhteensä 13 valtakunnallista toimenpidettä, joita oli tarkennettu noin 133 toimenpidekohtaisella tehtävillä. Arvioitsijoiden mukaan Kaste-oh- jelman merkittävin tulos oli se, että ohjelman aikana sosiaali- ja tervey- denhuollon toimijoiden välinen vuorovaikutus alueilla ja alueiden kesken vahvistui. Ohjelmaa toteutettiin paitsi alueellisilla hankkeilla myös tee- moitettuna verkostoina, joista yksi oli lastensuojelun oppimisverkosto. Yksi lastensuojelun hanke oli LasSe, joka kehitti lastensuojelutarpeen ar- vioinnin työskentelyä. Kaste:en tavoitteena oli myös juurruttaa ja levittää ensimmäisen kauden tuloksia. Keskeiset läpileikkaavat teemat ohjelmas- sa olivat asiakaslähtöisyyden ja osallisuuden vahvistaminen. Sosiaalialan osaamiskeskuksilla oli alueellaan edelleen merkittävä rooli kehittämisessä. (Kallinen 2016.)

3.4.1 KANSALLINEN LASTENSUOJELUN KEHITTÄMISOHJELMA 2004-2007

Kansallisessa lastensuojelun kehittämisohjelmassa tarkasteltiin kokonaisvaltaisesti lastensuojelun nykytilaa ja kehittämistarpeita sekä toteuttamissuunnitelmassa kehittämis ehdotusten toimeenpanoa ja kehittämisen jatkuvuuden turvaamista (Lastensuojelun kansallinen...esite 2006; Toteuttamissuunnitelma 2006-2007). Kehittämisohjelma oli Sosiaali- ja terveysministeriön ohjelma, jota johti Kristiina Laiho. Ohjelmaan verkostoitui laaja osallistujajoukko koko Suomen alueelta kunnista ja järjestöistä ja muista lastensuojelun toimijoista. Valtakunnallinen koordinaatioryhmä reflektoi ja ohjasi kehittämistä. Kolme lastensuojelun pitkän linjan tahtonaista saivat tukea myös toisistaan huolehtiessaan asioiden etenemisestä organisaatioissaan: Kristiina Laiho STM:ssä, Tarja Heino THL:ssä ja minä huolehdin Kuntaliiton tontilla asioiden eteenpäin viennistä.

Kehittämisohjelman muutosajureita olivat mm. lapsilähtöisen ja osallistavan työskentelyn osaamisen parantamistarpeet, pitkään jatkunut henkilöstöpula ja vaihtuvuus erityisesti lastensuojelun sosiaalityössä, lastensuojelupalvelujen saatavuus ja kasvaneet kustannukset. Kehittämisohjelman käynnistyessä oli ilmestynyt myös laaja julkaisu ”Lastensuojelu tänään”(-Puonti, Saarni, Hujala 2004) sekä Osaava lastensuojelu sosiaalialan osaamiskeskuksen pilottina-hankkeen loppuraportti (Laiho & Ritala-Koskinen 2003). Lastensuojelun kehittämisohjelma pyrki tuomaan tavoitteellisuutta, suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä lastensuojelupolitiikan ohjaukseen ja lastensuojelun palvelujen johtamiseen sekä lastensuojelun asiakastyöhön. Työskentely toteutettiin teemaryhmissä ja oppimisverkostoissa: lapsi- ja lastensuojelupolitiikka; alkuarviointi ja avohuolto; huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto; alueelliset palvelut ja palveluketjut sekä lastensuojelulaki 2007 sekä lastensuojelun ytimet -ryhmät. Kaikki teemaryhmät tuottivat raportit nykytilasta ja kehittämis ehdotukset ja osallistuivat eri puolilla Suomea henkilöstön koulutus- ja oppimisprosesseihin. Käytännön asiakastyön osaamista tukemaan perustettiin nettiin Lastensuojelun käsikirja työvälineineen ja lomakkeineen. Lastensuojelun avohuollossa toteutuvaa arviointia, lapsilähtöistä ja lasta osallistavaa työskentelyä sekä perhetyön osaamista mm. vauvaperheissä vahvistettiin, samoin nuorten kanssa tehtävää työtä. Lastensuojelupalvelujen alueellista ylikunnallista järjestämistä edistettiin. Lastensuojelussa työskentelevien tutkintojen opetus sisältöjä selvitettiin ja tehtävärakenteita jäsennettiin ja lastensuojelututkimuksesta tehtiin katsaus. Lastensuojelun kansalliset linjaukset valmistuivat, mutta kuten edellä on kuvattu, asiakirja ei edennyt tuolloin ministeriössä.

Yhteisiä keskusteluja käytiin siitä, mikä lastensuojelussa on tärkeää - ja lastensuojelun ytimiä tarkastelevan julkaisun 1.painos valmistui (Bardy 2009). Kirja kuvaa lastensuojelua yhteiskunnallisena tehtävänä, käytännön toimintana ja inhimillisinä kokemuksina sekä valottaa sen taustalla vallitsevia ajatussuuntia ja tiedon perusteita. Kirja on myös toivorikas näköala lastensuojeluun, mahdollittomia tilanteita kiistämättä. Kirja täydentää lastensuojelulain soveltamisopasta (Taskinen 2007) ja Lastensuojelun käsikirjaa. Kirjan 4.painosta (2013) on täydennetty lastensuojelun katsauksella Paniikista toivoon ja näköalat auki. Siinä tarkastellaan mm. millaiset seikat selittävät asiakasmäärien kasvua lastensuojelussa, ja mistä voi tulla tukea ylikuormitetulle lastensuojelulle? Ongelmiin, puutteisiin ja pahoinvointiin keskittymisen sijasta katsauksessa käännetään katsetta voimavaroihin ja mahdollisuuksiin.

Lastensuojelun kehittämisohjelma oli voimakas ja kokonaisvaltainen kannuste lastensuojelun kehittämiseksi kattavasti koko Suomessa. Lastensuojelun kehittämisohjelma sekä Perhe-hanke arvioitiin menetyksiksi STM:n Sosiaalialan kehittämishankkeen ulkoisessa arviointiraportissa (Wennberg, Oosi, Alavuotunki, Juutinen, Pekkala 2008). Lastensuojelun asiantuntijoiden keskusteluissa toivottiin, että kansallisen tason lastensuojelun kokonaisvaltaista kehittämistä olisi jatkettu pitkäkestoisesti ohjelmassa luonnosteltujen Valtioneuvoston lastensuojelun linjauspaperin (jota ei siis viety eteenpäin) mukaisesti.

Laaja kulttuurinen muutos vaatii pitkän ajanjakson ja muutoksen käytännön toteuttamista tulee pitkäkestoisesti tukea mm. osaamista vahvistavalla koulutuksella ja verkostoilla sekä lastensuojelua koskevan tietotuotannon vahvistamisella. Tätä toivetta ei kuultu valtionhallinnossa ja kehittämisen rahoituksessa - edes silloin kun lapsen menehtyminen vuonna 2012 herätti kansallisen keskustelun ja Toimiva lastensuojelu-ryhmä esitti kehityskohdeet. Kirjoitin Lastensuojelija-blogissani 25.5.2013 artikkelin Uuden aikakauden alku lastensuojeluun: kansallisen pitkäkestoisen reformin tarpeesta ja sisällöstä. Jalostan sen ajatuksia tässä käsillä olevassa artikkelissani (Lastensuojelija-blogi).

3.4.2 LAPE-OHJELMAN KEHITTÄMISTYÖ EDISTÄÄ MYÖS LASTENSUOJELUN KEHITTÄMISTÄ

Kuten aiemmin on jo käynyt ilmi, parhaillaan toteutetaan laajaa nykyisen hallituksen kärkihankkeena toteutuvaa Lasten ja perheiden palvelujen muutosohjelmaa (LAPE). Hallitus suuntaa tähän kärkihankkeeseen noin 40 miljoonaa euroa neljän vuoden ajalla valtakunnallisesti organisoituun kehittämiseen, maakunnallisiin vuoden 2016 aikana aloittaneisiin LAPE-muutosagentteihin ja valtionavustuksella vuoden 2017 aikana käynnistyneisiin jokaisen Suomen maakunnan kattaviin LAPE-kehittämishankkeisiin. Ja LAPE- muutostyössä on ilahduttavan painokkaasti paneuduttu myös lastensuojelua koskeviin kehittämistarpeisiin.

Muutosohjelmassa kehitetään myös erityis- ja vaativan tason palveluja. Kehittäminen organisoidaan työpajatyöskentelyksi, joiden tähänastiset kehittämistulokset on julkaistu sekä erillisraportteina että kaikki raportit kokoavana yhteisjulkaisuna 24.5.2017 (julkaisu on 367 sivun laajuinen ja saatavana sähköisenä). Erityis- ja vaativimman tason palvelut aiotaan uudistaa asiakaslähtöisesti verkostoituvaksi erityispalveluiden kokonaisuudeksi, jossa toteutuvat lapsi-, nuori- ja perhelähtöiset, saatavuudeltaan ja laadultaan yhdenvertaiset erityispalvelut, erityispalveluiden tuki perustasolle sekä asiakasryhmien tarpeiden pohjalta rakennettu eri sektoreiden, ammattiryhmien ja toimijoiden sujuva yhteistyö. Muutostyö uudistaa erityispalvelujen rakenteita, ohjausta ja johtamista sote- ja maakuntauudistus huomioiden ja luo työskentelytapoja, jotka perustuvat tutkimustietoon ja hyvin suunniteltuihin integroituihin toimintamalleihin. Vaikka työpajoissa työstetyissä raporteissa on pyritty erityis- ja vaativimman tason palveluiden ja asiakastarpeiden laaja-alaiseen tarkasteluun, jää kirjoittajien mukaan monia kysymyksiä ratkottavaksi jatkotyöskentelyssä. Kirjoittajat toteavat, että työpajakehittelyissä syntyneisiin mallinnuksiin on syytä suhtautua LAPE-ohjelman toimenpanoon liittyvinä välituotoksina, jotka kehittyvät ja muotoutuvat edelleen työskentelyn jatkuessa. Mallinnuksia ei ole syytä lähestyä oppaina tai ohjeistuksina, vaan yhteiselle kehittämistyölle perustaa luovina tukimateriaaleina. Nyt kootut näkökulmat toivotaan otettavan käyttöön ja edelleen kehitettäväksi maakuntien LAPE-työssä. (Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit 2017.)

Työpajojen monialainen ja moniääninen yhteinen keskustelu on kirjoittajien mukaan ollut ainutlaatuaista nykyisen sektoroituneen palvelujärjestelmämme puitteissa. Jo muualla tekstissä mainittujen mallinnusten ja kehittämisehdotusten lisäksi kokoavassa raportissa käsitellään palvelujen ja tutkimuksen johtamista, näistä lisää ao. kohdissa tässä artikkelissani.

LAPE-ohjelmassa ollaan toteuttamassa kansallisten lastensuojelun yhteiskehittämispäivien sarjaa, ja niistä ensimmäisessä pääkaupunkiseudun päivässä temana oli sijaishuolto. Pääkaupunkiseudun LAPE-hankkeessa ”Lapsen paras - yhdessä enemmän”, on mallinnuksia jo kehitetty eteenpäin. Terapeuttisen laitospedagogian mallinnuksesta on tehty visuaalinen itsearviointityöväline käytettäväksi sijaishuollon laitoksissa. Malli on eräänlainen keskustelua jäsentävä peli, jonka avulla sijaishuollon laitoksissa voidaan nostaa nuorten kanssa keskusteltavaksi laadukkaan ja nuoria tukevan laitoshoidon keskeisiä ulottuvuuksia sekä käydä dialogia siitä, miten laatutekijät toteutuvat omassa laitoksessa nuorten näkökulmasta. Peliä on päästy jo testaamaan Helsingin kaupungin Teinilän nuorisokodissa pienellä nuorten ryhmällä. Väline osoittautui toimivaksi keskustelun apuvälineeksi. Yhteiskehittämispäivät ovat LAPE-ohjelmassa kokeiltavan lastensuojelun kansallisen kehittämisrakenteen keskeinen elementti. Päiviä tullaan järjestämään LAPE-ohjelman aikana eri puolilla maata. Ne toteutetaan sosiaalialan osaamiskeskusten ja THL:n yhteistyönä. Pääkaupunkiseudun päivän järjestäjinä olivat SOCCA ja FSKC. (http://www.socca.fi/kehittaminen/lapsen_paras_-_yhdessa_enemman_-hanke/tapahtumien_materiaalit/lastensuojelun_sijaishuollon_yhteiskehittamispäiva_28.4.2017). Tässä artikkelissa kuvatun historiallisen katsauksen perusteella, voi todeta, että verkostoitunut yhteiskehittäminen on ollut jo pitkään lastensuojelussakin keskeinen metodi.

3.4.3 MEDIA LASTENSUOJELUN KEHITYSTÄ EDISTÄVÄNÄ VOIMANA - MITEN LASTENSUOJELUSTA PUHUTAAN?

Nykyajassa medialla on ollut lastensuojelun kehitystä eteenpäin pakottava voima - tämä on hyvä asia. Epäkohdista pitää keskustella. Siitä, mihin parannustoimiin on ryhdytty, tulee kertoa kansalaisille. Uskottavuus syntyy siitä puheesta ja erityisesti teoista, joilla yhteiskunta osoittaa kantavansa vastuunsa esille tulleiden lastensuojelun ongelmien ratkaisemisesta. Lastensuojelun menneisyystutkimuksen johdosta valtio ei luvannut Anteesipyyntötöiläisyydessä 20.11.2016 käynnistää juuri lastensuojeluun kohdennettua pitkäkestoista ja kokonaisvaltaista kehittämistyötä ja sen resursointia - parantamistoimien syntyminen vaatii pitkän aikavälin, ja muutoksia pitäisi tehdä niin rakenteissa kuin käytännön asiakastyössä. Oma käsitykseni on, että lastensuojelun kehittämistä ei voi jättää yhden hallituskauden LAPE-ohjelman varaan, tai kansanedustajien budjettivuoden ns. joululahjapäätösten varaan.

Hyvä mediakuva ja toimintaperiaatteiden läpinäkyvyys lisää kansalaisten ja asiakkaiden luottamusta lastensuojelun toimintaan. On tärkeää, että ihmisten saatavilla on tosiasiatietoa miten lastensuojelussa toimitaan ja miksi, esimerkiksi Lastensuojelija-blogini luetuimmat artikkelit ovat niitä, joissa kerron miten lastensuojelussa toimitaan ja miksi. Työntekijöitä on kannustettu kertomaan työstään, ja siihen on aika ajoin järjestetty esimerkiksi ammattijärjestö Talentian kanssa koulutuksellista tukea. On ollut nähtävissä, että entistä enemmän eri medioissa kerrotaan lastensuojelun onnistumistarinoita ja kerronnassa hyödynnetään luovien alojen taitoja, kuten teatteria ja dokumenttielokuvaa. Myös kunnat ovat aktivoituneet mm. Helsinki ja Vantaa julkaisevat nimikoiduilla Lastensuojelu - somekanavilla jatkuvasti tietoa lastensuojelusta (mm. facebook, Instagram). Olen saanut itse olla mukana yhdessä dokumenttielokuva-projektissa, jossa tuotettiin viisi lapsen puheenvuoroa omasta perheestään, arjestaan ja voimavaroistaan. Yksi näistä perheistä oli sijoitetun lapsen arki sijaisperheessä. TV-dokumentteja ja niiden tausta-aineistoja ja asiantuntijahaastatteluja voidaan hyödyntää mm. koulutuksessa. (Mun perhe 2014.)

Toimittaja Arman Alizad nosti huhtikuussa 2017 Täällä pohjantähden alla TV-dokumentissaan keskusteluun tärkeän näkökulman lastensuojeluun. Ohjelmassa kuvattiin lastensuojelua, joka auttaa ja tukee, pelastaa ja suojelee. Kuitenkin nykyinen lastensuojelun maine toimii tätä lastensuojelun tehtävää vastaan. Lastensuojelu pyrkii estämään syrjäytymistä, mutta lastensuojelun asiakkaan leima johtaakin syrjintään. Ohjelmassa nuoret kertoivat, miten laitosnuoren leima aiheuttaa ikäviä tilanteita esimerkiksi vaa-tekaupassa tai kavereiden vanhempien kanssa.

AVEK, Suomen elokuvasäätiö ja Kirkon mediasäätiö käynnistivät helmikuussa 2017 hanketuen Elokuva muuttaa maailmaa - tuki dokumenttielokuvan vaikuttavuustyölle. Sen ideana on tukea dokumenttielokuvien yhteiskunnallista vaikuttavuustyötä, johon voivat elokuvan kanssa osallistua järjestöt, muut yhteiskunnalliset organisaatiot ja yritykset. Tavoitteena on edistää yhteiskunnallista keskustelua ja tehostaa elokuvien vaikutusta ja pysyvämpiä muutoksia yhteiskunnan kehitykseen (http://www.kopiosto.fi/avek/erillishaut/elokuva_muuttaa_maailmaa/fi_FI/elokuva_muuttaa_maailmaa/).

Tässä olisi yhteistyömahdollisuuksia myös lastensuojelusta tehtävissä dokumenteissa. Uudenlaista mediakulttuuria edustaa myös SOS-lapsikylän vuonna 2015 käynnistämä Uudistuva lastensuojelu - lehden julkaiseminen Kuntalehden välissä. Lehteä lukevat lastensuojelusta päättävät kuntien päätöksentekijät ja johtajat.

3.4.4 LASTENSUOJELUN TUTKIMUKSELLE PERUSRAKENTEET JA -RAHOITUS: MISSÄ VALTION VASTUU?

Lastensuojelun tutkimus on ollut ja on edelleen vailla systemaattisen tutkimusentekemisen perusrakenteita ja perusrahoitusta. Eri vuosikymmenillä on tuotettu lastensuojelututkimuksen katsaukset ja viitotettu niissä tutkimuksen ja ylipäättään tiedontuottamisen kehittämistarpeita (mm. Bardy 1989; Pölkki 2004; Eronen 2007; Pekkarinen 2011, myös Heino & Kuurre 2009, Heino 2016, myös Rousu 2007). Vaikka lastensuojelua koskeva tutkimustieto on lisääntynyt yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen eri oppiaineissa ja mm. Suomen Akatemian tutkimusohjelmalla, on tutkimus sattumanvaraista ja yksittäistä, ja pääosin poikkileikkaustietoa tuottavaa. Keskeinen lastensuojelututkimuksen tekijä on vuosikymmenten ajan ollut vuonna 2017 tutkimusprofessoriksi nimitetty Tarja Heino (varhaisten vuosien tutkimusraportit nimellä Kivinen) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta.

Kun yhteiskunta ottaa vastuun sijoitetun lapsen elämästä, pitää yhteiskunnan kantaa vastuu myös seurantatiedon tuottamisesta siitä, miten yhteiskunta on kyennyt huolehtimaan vastuulleen ottamiensa lasten ja nuorten kehityksestä ja terveydestä - sijoitettujen lasten osalta yhteiskunnan tulisi onnistua tehtävässään paremmin kuin vanhemmat, joiden lapsi on sijoitettu. Tätä vastuuta yhteiskunta ei vielääkään ole kantanut.

Tarja Heino on (2016) Huostaanotto-kirjan artikkelissa jälleen kerran kuvannut tiedontuottamisen kehittämistarpeet. Lastensuojelusta tuotetaan erityisen vähän vaikuttavuustutkimuksia, ja pitkittäisseurantaan perustuvia tutkimuksia lastensuojelun asiakkaana olleen lapsen ja nuoren palvelu- ja elämänpolusta. Tiedämme hyvin vähän myös sijoitettujen lasten faktisesta hyvinvoinnista. Valtaosa lastensuojelun asiakkaista on avohuollon asiakkuudessa, ja olisi tärkeää tietää avohuollollisen tuen vaikutuksista lapsen, nuoren ja perheen elämään. Tietoa tarvitaan myös siitä, millaiset tukitoimet ovat olleet erilaisissa elämäntilanteissa ja tarpeissa tehokkaita parantamaan lapsen tilannetta, terveyttä ja kehitystä ja ovat olleet tukena perheelle ja vanhemmille. Vuosikymmenten ajan on myös peräänkuulutettu tiedon keruuta lastensuojelun asiakkuuden tarvetta aiheuttavista tekijöistä, ns. systistä esimerkiksi osana valtakunnallista vuosittain koottavaa lastensuojelun virallista rekisteritietojen keruuta. Heinin viimeisimmässä tutkimushankkeessa yhtenä kohteena olikin mm. syiden tarkastelu lastensuojelun asiakkuudessa (Heino ym.2016). Osana LasKeTut-hanketta toteutettiin Huostaanoton taustat ja syyt, palvelupolut ja kustannukset (HuosTa) -osahanke. Sen avulla haluttiin osaltaan vahvistaa sekä lastensuojelun tietopoh-

jaa että tutkimusta. Hankkeella on ollut neljä tehtävää: 1) Selvitystehtävä: huostaanoton taustaa ja syitä sekä niiden tilastointia koskeva selvitys; 2) Kehittämistehtävä: ehdotus huostaanoton taustoja (syitä) koskevaksi pysyväksi seurantavälineeksi; 3) Tutkimustehtävä: tutkimus huostaanoton taustoista, palvelupoluista ja kustannuksista; ja 4) Tutkimuksen vahvistamistehtävä: eri osapuolia yhteen tuovan yhteistutkimuksen toimintamallin (”lastensuojeluakatemia”) kokeilu ja kehittäminen yhteisen sisältöalueen ja tutkimuskohteen äärellä.

THL ylläpitää ja kerää virallisen lastensuojelun rekisterin tilastotiedot. Ongelmana on, että tietoja kerätään henkilötunnuspohjaisena vain sijoitetuista lapsista. Niinpä virallisen rekisteritiedon pohjalta tiedämme lastensuojelun avohuollon asiakkaista lähinnä vuosittaiset asiakkaiden kokonaismäärät. Virallisen lastensuojelun tilastorekisteriin kootun tiedon tulisi olla kaikkien lastensuojelun asiakkaana olevien osalta henkilötunnuspohjaista ja tietosisältöjen nykyistä laajempia, jotta tutkimuksille olisi valtakunnallista tietopohjaa. Virallinen tilastotieto ei tietenkään riitä, vaan tarvitaan kohdennettua tutkimusta.

Tutkimusta voisi tehdä jo muutoinkin asiakastyössä syntyvän tiedon avulla. Kaikessa asiakastyössä on nykyisin käytössä asiakastietojärjestelmät, joihin kirjautuu jokaisen asiakkaan asiointista laajasti tietoa henkilötunnuspohjaisena. Ongelmana on, että ohjelmistot eivät tuota sellaista raportointitietoa näistä kirjatuihin tiedoista, joiden avulla tutkimusta voisi tehdä. Osa kirjatuihin asiakastiedoista kirjataan vain sanallisena tietona, josta raportoitavaa tilastotietoa ei saada. Kuntaliiton Heli Sahalan Tikesos-sosiaalialan kansallinen tietoteknologian kehittämishanke vuosina 2004-2011 laati asiakastietojärjestelmien (ATJ) tietosisältöjen määrätykset. Olin mukana hankkeen asiakastietojärjestelmää kehittäneessä asiantuntijaryhmässä, vastaavaa työtä olin jo aiemmin ollut tekemässä päätoimisesti Helsingin asiakastietojärjestelmässä. Kehitys on ollut tosi hidasta, sillä vieläkin käytössä olevissa ATJ-ohjelmistoissa ei tuoteta lastensuojelutyön vaikuttavuuden arvioimisessa relevanttia tietoa. Syntyneitä määrätyksiä viedään parhailaan osaksi sähköistä Kanta-tietoarkistoa, jossa terveydenhuoltoa koskevia tietoja jo on. Lastensuojelun tutkimuksessa joudutaan siten tuottamaan tutkimusaineisto aina kutakin tutkimusta varten erikseen. Seurantatietojen puutteen vuoksi, ei myöskään kunnallisilla päättäjillä ole relevanttia tietopohjaa päätöstensä tueksi.

Useita aloitteita on vuosien kuluessa tehty, jotta lastensuojelun tutkimukselle luotaisiin vakiintuneet perusrakenteet ja -rahoitus. Jokainen tutkimushanke joutuu nykyisin hakemaan eri kanavista rahoitusta ja apurahoja, ja kilpailu rahoituksesta on kovaa. Vaikka vastuu lastensuojelusta on yhteiskunnan, ei lastensuojelun tutkimus ole ollut millään tavalla priorisoituna edes julkisissa rahoituksissa.

Lastensuojelun tieto ja tutkimus -hanke (LasTut), oli Lapsuudentutkimuksen seuran ja Nuorisotutkimusverkoston käynnistämä hanke, jonka tavoitteena oli edistää lastensuojelututkimuksen monitieteistä valtakunnallista yhteistyötä. LasTut -hankkeessa luotiin tutkimustahoja, tutkijoita, käytännön toimijoita sekä päättäjiä yhdistävä verkosto, jonka puitteissa järjestettiin työpajoja, seminaareja sekä valtakunnallinen haastattelukierros, jonka tuloksena julkaistiin raportti Lastensuojelun tieto ja tutkimus - asiantuntijoiden näkökulma (Pekkarinen 2011). Raportissa koottiin lastensuojelun tiedon tilaan ja tarpeisiin sekä aukkoihin liittyvää asiantuntijatietoa ja tehtiin aloite lastensuojelututkimuksen vahvistamiseksi. Tätä aloitetta vietiin eteenpäin hankkeen viimeisenä toimintavuonna 2012 mm. Lapsi-asianeuvottelukunnan tukemana. Hankkeen toimintaa rahoitti Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö ITLA. ITLA tukee taloudellisesti lapsiin, nuoriin ja lastensuojeluun kohdistuvia tieteellisiä tutkimus-, kokeilu- ja kehittämishankkeita, ja on perustettu 1987 aiemmin jo perustetun Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran kanssa, jonka peruspääoma on ihan eritasoinen kuin sisarsäätiönsä.

Vuoden 2012 aloite ei johtanut mihinkään toimiin vastuuministeriössä. Lastensuojelija-blogiini kirjasin oman aloitteeni lokakuussa 2015, jossa ehdotin ITLA:lle vastuuta esimerkiksi kansalaiskeräyksen järjestämisestä vuosittain (kuten Syöpäsäätiö kerää syöpätutkimukselle), ITLA:n pääomittamisen vahvistamista ja lastensuojelututkimuksen rakenteen kutomistehtävää. Vaikka vastuu tulee olla julkisella vallalla lastensuojelututkimuksestakin, voidaan rakenne muodostaa verkostoituna esimerkiksi Nuorisotutkimusseuran perustaman Nuorisotutkimus-verkoston tapaan. Verkoston kansallinen ydin olisi THL:ssä ja verkoston alueelliset yksiköt esimerkiksi sosiaalialan osaamiskeskusten ja suunnitteilla olevien maakuntien sekä suurimpien kaupunkien toimijoista. On häpeällistä, että Suomen lastensuojelun tutkimuksella ei ole pysyvää rakennetta ja rahoitusta.

Uusi yritys tehtiin lastensuojelun menneisyystutkimuksen 20.11.2016 Anteeksipyyntö-tilaisuuden jälkeen. Anteeksipyyntötilaisuus ylipäättään toteutui vasta marraskuussa, kun menneisyystutkimus julkaistiin huhtikuun

alussa - olen julkaissut tutkimuksen paneelikeskustelun puheenvuoroni blogissani. Hiukan turhautuneena keskustelin Anteeksipyyntö-tilaisuudessa useiden kollegojen kanssa, ja aloitteen tutkimusrakenteesta ja -rahoituksesta tekivätkin 13.12.2016 yhdeksän järjestöä yhdessä. Lapsi- ja perhejärjestöt vaativat, että valtiovalta ryhtyy toimiin lastensuojelun tutkimuksen puutteiden korjaamiseksi ja huolehtii keskitettyjen tutkimusrakenteiden perustamisesta. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohtia vuosina 1937-1983 tarkastellut menneisyystutkimus osoittaa, että lastensuojelun toteuttamisen tulee entistä systemaattisemmin pohjautua tutkimustietoon (Lastensuojelun tutkimukseen tarvitaan). Aloitteen en usko tuossa muodossa etenevän, sillä LAPE-ohjelman työpajoissa on ehdotettu OT-keskuksia yliopistollisten sairaaloiden vastuualueille. Tosin kuten jo edellä olen maininnut eduskunta 5.12.2017 päätti 100-vuotisjuhlapäätöksellä pääomittaa IITLA:n toimintaa 50 Meurolla. Siitä ei ole vielä tietoa, syntyykö tästä (tai OT-keskuksista) mahdollisesti lastensuojelun tutkimukselle vakiintunut rakenne ja perusrahoitus.

Vaativinta erityisosaamista ja erikoistumista edellyttävät palvelut koottaisiin LAPE:n ehdotuksessa sote-uudistuksessa muodostuville viidelle yhteistyöalueelle perustettaviin **osaamis- ja tukikeskuksiin (OT-keskukset)** (Tapiola, Oranen, Ranta, Känkänen, Tenhunen 2017). OT-keskukset sijoittuvat viiteen maakuntaan, joissa on yliopistosairaala. OT-keskukset ovat osin verkostorakenteisia keskuksia, joihin kootaan kaikkein vaativinta erityisosaamista ja erikoistumista edellyttävät lasten, nuorten ja perheiden palvelut sekä yhteistyöalueiden tasoinen palveluiden ohjaus ja koordinointi. Lasten, nuorten ja perheiden palveluita ohjataan ja kehitetään koordinoitusti yhteistyöalueilla ja maakuntatasolla. Tämän lisäksi **viisi OT-keskusta ovat keskinäisessä yhteistyössä kansallisesti** sellaisten palvelujen tuottamisessa ja suunnittelussa, mikä edellyttää voimavarojen yhdistämistä. **Lastensuojelun kehittämisessä** paikannetaan monipuolisen tiedon avulla työskentelytapoja, joiden avulla lapset ja heidän läheisensä saavat lastensuojelulta kokonaisvaltaista ja monipuoliseen osaamiseen perustuvaa, yksilöllistä ja joustavaa tukea ja apua. OT-keskukset tuottavat itse vaativia palveluja ja hoitoa pienelle ryhmälle asiakkaita, joiden hoito edellyttää kaikkein vaativinta erityisosaamista. Toiminta käsittää asiakaskäyntiä, konsultaatioita, verkostopalavereja, myös asiakaslähtöisesti jalkautuen, mutta hyödyntäen myös keskeisesti sähköisiä palveluja. Osaamiskeskukset tuottavat ja tarjoavat itse joitakin palveluja suoraan asiakkaille, mutta keskusten palveluissa keskeistä on vaativan tason osaamisen vieminen ja yhdistäminen erityis- ja perustason palveluihin esimerkiksi konsultoivan verkostotyön sekä sähköisten palvelujen avulla. OT-keskukset tuottavat sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon palveluja sekä sosiaalihuollon

ja terveydenhuollon osaamista yhdistäviä palveluja. Yhtenä erityisenä uutena palvelutarpeena on kaikkein vakavimmin oireilevien lasten ja nuorten uudentyyppisten, aiempaa hoidollisemmin orientoituneiden sijaishuollon yksikköjen kehittäminen. (emt.)

OT-keskusten on tarkoitus luoda maakuntien, yliopistojen, yliopistollisten sairaaloiden ja sosiaalialan osaamiskeskusten ja kansallisen tason tutkimusyksiköiden **yhteistyönä malli tieteellisen tutkimuksen, koulutuksen ja kehittämisen yhteistyöstä** ja koordinoida ja kehittää osaltaan lasten ja nuorten palveluissa toimivan henkilöstön tarpeenmukaista koulutusta yhteistyössä muiden opetusta tarjoavien yksikköjen kanssa. OT-keskukset harjoittavat osaltaan palvelujen arviointia ja tutkimusta: ne tutkivat hoitojen ja palveluiden vaikuttavuutta ja laatua ja alueellista yhdenmukaisuutta. Ne tukevat monipuolista, monitieteistä ja käytäntölähtöistä tutkimusta ja osallistuvat yliopistojen ja tutkimuslaitosten verkostoihin ja toimivat yhteistyössä maakuntien ja sosiaalialan osaamiskeskusten kanssa. OT-keskukset myös **suunnittelevat ja koordinoivat yhteistyössä palvelujen tuotantoketjun kanssa** lasten nuorten ja perheiden palvelujen kokonaisuutta alueellaan (yhteistyöalue ja sen osana keskusmaakunta). OT-keskukset leviävät ja tukevat vaikuttavien, tutkimustietoon ja näyttöön perustuvien hoito- tai palvelumenetelmien käyttöönottoa alueellaan ja harvinaisissa tuen tai hoidon muodoissa myös toisen OT-keskuksen alueella. OT-keskukset tekevät tiivistä yhteistyötä erityiskoulujen, sairaalakoulujen sekä kuntien, kuntayhtymien ja yksityisten laitos- ja erityiskoulujen kanssa moniammatillisen vaativan erityisen tuen kehittämisen puitteissa. OT-keskukset muodostavat **kansallisesti koordinoitun OT-keskusten verkoston**, jolla on keskenään sovittu työnjako kehittämisessä ja palveluntuotannossa. OT-keskus muodostuu myös omalla alueellaan osittain verkostomaisesti, jolloin hallintorajat ylittävä asiantuntijuuden koko kirjo alueella voidaan hyödyntää, mutta rakenne on joustava palveluiden tuottamisen kannalta. OT-keskusten **konkreettiset rakenneratkaisut ovat sidoksissa SOTE-kokonaisratkaisuihin**, niin sairaalaverkostoa koskeviin kuin myös sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa ja sosiaalialan kehittämistä koskeviin SOTE-päätöksiin. OT-keskukset pitävät tiivistä yhteyttä omaisjärjestöjen, potilasjärjestöjen, kolmannen sektorin ja kokemusasiantuntijoiden kanssa, jotta yhteinen tietopohja saadaan mahdollisimman kattavasti asiakkaiden käyttöön. (emt.)

Tätä kirjoittaessa emme tiedä vielä millaista tahtoa päättäjillä on OT-keskusten rakentamiseen, sillä ratkaisut kytkeytyvät sote-uudistuksen lainsäädäntöä koskeviin päätöksiin eduskunnassa 2018.

3.5 HENKILÖSTÖ JA OSAAMINEN

Kuten lastensuojelun ns. menneisyystutkimuksesta (Hytönen ym.2016) käy ilmi, lastensuojelussa on työskennelty aiemmin hyvin vaihtelevalla koulutustasolla, ja usein ilman koulutusta. Nykyisinkin lastensuojelutyössä toimii monenlaisen koulutuksen saaneita, mikä on lasten ja perheiden erilaisten tarpeiden kannalta myös hyvä asia. Esimerkiksi lastenkodissa tarvitaan lapsen kasvun ja kehityksen psykologista, terveydellistä ja sosiaalista sekä lääketieteellistä osaamista ja myös monenlaista toiminnallista ja liikunnallista arjen osaamista. Lisäksi eri-ikäisten lasten parissa tarvitaan erilaista osaamista. Koulutusrakenteissa tapahtui muutos 1990-luvulla, kun monet toisen asteen tutkinnot laajenivat alemman korkeakoulutuksen tutkinnoiksi ja ne opiskeltiin vakinaisella toimiluvalla ammattikorkeakouluissa. Korkeakoulutuksen rakenteiden mukaan ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa suoritetaan alempia korkeakoulututkintoja (AMK/kandidaatti) ja ylempiä korkeakoulututkintoa (ylempi AMK ja maisteri).

Lastensuojelun sijaishuollossa työskentelee mm. sosionomi AMK ja yhteispedagogi AMK-tutkinnon suorittaneita, joissa on voitu suuntautua erityisesti lasten, nuorten ja perheiden parissa tehtävään työhön. Myös lastensuojelun erilaisessa avohuollon ja ehkäisevän työn tehtävissä toimivista valtaosa on AMK-tutkinnon suorittaneita. Lastensuojelun vastuusosiaalityöntekijänä voi toimia lastensuojelulain mukaan vain laillistettu sosiaalityöntekijä. Ja laillistamisen voi saada vain yliopistolliset sosiaalityön pääaineopinnot suorittanut maisteri, mutta ei vastaavan maisteritasoisen sosionomi (ylempi AMK) tutkinnon suorittanut. Vuonna 2016 voimaan tullut Ammattihenkilölaki ei muuttanut vanhaa vuoden 2005 kelpoisuuslakia, jossa tuolloin kelpoisuuksia kiristettiin yliopistojen onnistuneen eduskunnan lobbauksen johdosta (hallituksen esitys muuttui valiokunnassa), vaikka sosiaalityön työvoimapula oli jo tuolloin suuri eikä yliopistoista valmistunut tuolloinkaan riittävästi sosiaalityön asiakastyöhön kuntiin jääviä työntekijöitä. Tilanne ei ole muuttunut tähän päivään mennessä, työvoimapula on vain pahentunut.

Kun itse toimin sosiaalialan ylempi AMK -tutkinnon yliopettajana nykyisessä työssäni ja valtakunnallisen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan verkoston YAMK-työryhmän vetäjänä, vein omalta osaltani tietoa päättäjille siitä, millaista osaamista tuotamme sosiaalityön tehtäviin ja millaisia asiakastyön osaajia sosiaalialan ylempien AMK-tutkinnon suorittaneet ovat, heiltähän vaaditaan jo ennen ylempien korkeakoulututkinnon aloittamista vähintään kolmen vuoden työkokemus alalta, ja kyselyn mukaan heillä on keskimäärin yli seitsemän vuoden asiakastyön kokemus. (Kinos & Rousu

2017; myös Sosionomi ylempi AMK- maisteritason tutkinto 2017.). Sosiaalityössä tarvitaan sekä yliopistosta valmistuneiden että ammattikorkeakouluista valmistuneiden ylempien korkeakoulututkintojen tuottamaa osaamista. Sosiaalityön tehtävän sisällöstä riippuen, rekrytoijan tulisi voida palkata juuri kyseisessä tehtävässä tarvittavaa sosiaalityön osaamista. Ei ole asiakkaiden eikä vaikuttavan sosiaalityön kannalta hyvä, että sosiaalityöntekijät vaihtuvat jatkuvasti ja avoimia virkoja hoidetaan opiskelijavoimin - ammattihenkilölaki (2016) vielä kiristi sijaisen kelpoisuusvaatimuksia, eikä sijaiseksi enää kelpaa edes sosiaalityöhön suuntaavan ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut sosionomi (ylempi AMK), mutta sosiaalityötä vasta opiskeleva voi toimia sosiaalityöntekijän tehtävässä, myös lastensuojelussa.

Edellä kuvatussa kansallisessa lastensuojelun kehittämissuunnitelmassa kehitettiin myös tehtäväkanteita kuntien lastensuojelutyössä ja tätä varten tehtiin pienimuotoinen Kaisa Öhmannin selvitys tuolloin (2006) opetettavista lastensuojelun opintoaineista ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa.

Öhman kokoaa pohdinnoissa seuraavaa: ”Yleistuntumana voisikin sanoa, että ammattikorkeakouluissa lastensuojelun kurssitarjonta on runsaampaa ja monipuolisempaa kuin yliopistoissa. Etenkin lastensuojelun työmenetelmäopintojen tarjonta on ammattikorkeakouluissa suhteellisen runsasta ja monipuolista verrattuna yliopistoihin. Yliopistojen sosiaalityön perustutkinnon vähäisen lastensuojelun kurssitarjonnan voi kuitenkin nähdä ongelmallisena siinä mielessä, että monet sosiaalityöntekijät aloittavat työn lastensuojelun sosiaalityössä pelkän perustutkinnon tarjoamin eväin. Oppilaitosten palautteessa kysyttiin mm. pitäisikö ammattikorkeakouluihin perustaa oma lastensuojelun koulutusohjelma kelpoisuusvaatimuksineen. Esille nousi myös ajatus erikoistumisopintojen (AMK) tarjoamisesta oppilaitosten yhteistyönä tai oman jatkotutkinnon (AMK) perustamisesta. Toinen oppilaitosten palautteesta esiin noussut viesti oli tarve panostaa enemmän käytännön harjoitteluun ja työelämään perehdyttämiseen. Yhteisen pohdinnan paikka on, ovatko sosiaalityöntekijän ja sosionomin koulutuksen ja työn profilit/alat ja sisällöt kohdallaan suhteessa toisiinsa ja kentän tarpeisiin. Kokonaan oma kysymyksensä on, antavatko lastensuojelun sosiaalityön rakenteelliset ehdot edellytyksiä osaamisen hyödyntämiselle ja vaativassa työssä jaksamiselle. Silloin voisi yhtenä vaihtoehtona lastensuojelukoulutuksen kehittämisessä ajatella lastensuojeluun pätevöitävää täydennys- ja jatkokoulutusta työelämään vastikään siirtyneille ja työelämässä jo toimiville sosiaalityöntekijöille. Hyviä esimerkkejä toimivasta ammatillisesta täydennys- ja jatkokoulutuksesta on jo olemassa, mutta olisi

ehkä syytä miettiä, olisiko siitä tarpeen tehdä järjestelmällisempää ja kattavampaa, ja pitäisikö sen tuottaa jonkinlainen erikoispätevyys. Sosiaalityön puolella ongelmana lastensuojelun pätevyysvaatimusten kiristämisessä nykytilanteessa on se, että jo nyt on suuria vaikeuksia löytää sosiaalityöhön pätevyyskriteerit täyttäviä sosiaalityöntekijöitä. Oppilaitosten palautteessa todettiin lastensuojelun peruskoulutuksen olevan jossain määrin sirpalemaista ja sattumanvaraista ja perustuvan usein valinnaisuuteen.” (Öhman 2006)

Ehdotukset erikoistumis- ja täydennyskoulutuksiksi eivät tuolloinkaan edenneet, vaikka esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvontatyöhön vaadittiin erikoistumiskoulutus ja valtio sitä tuki vuosikymmenten ajan, tosin ei enää. Edelleenkin ollaan tilanteessa, jossa lastensuojelutyö aloitetaan hyvin vähäisellä tietopohjalla ja kokemuksella. Erityisesti tämä on lastensuojelun sosiaalityöntekijän työssä ongelmallista. Toimiva lastensuojelu -selvityseryhmä (2013) nosti jälleen esille koulutukselliset ja osaamisen puutteet.

Lastensuojelutyöhön ei vaadita erityisosaamista eikä erityiskoulutusta, kuitenkin esimerkiksi turvakodeissa työskenteleviltä vaaditaan nykyisin sekä osaaminen että kokemus väkivaltatyöstä (Valtioneuvoston asetus 2015). Uudistuksella parannetaan ja yhtenäistetään turvakotien toiminnan laatua eri puolilla Suomea. Asetus määrittelee turvakotien henkilöstön koulutusvaatimukset sekä sen, millaista käytännön kokemusta työntekijöillä pitää olla. Vaatimukset on otettava huomioon uutta henkilöstöä palkattaessa. Alalla toimivan henkilöstön, jolla on paljon kokemusta alalta, mutta ei muodollista pätevyyttä, on hankittava asetuksen mukainen koulutus vuoden 2019 loppuun mennessä. Asetus velvoittaa turvakodit laatimaan henkilöstölleen koulutussuunnitelman yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kanssa. Tarkoitus on varmistaa se, että turvakotipalvelun tuottaja järjestää henkilöstölleen säännöllistä ammatillista koulutusta. Henkilökunnan ammattitaito ja työssä jaksaminen ovat ensiarvoisen tärkeitä asiakaspalvelun näkökulmasta. Näin siis turvakotityössä, mutta **miksi lastensuojelussa ei vaadita erityisosaamista ja -koulutusta?**

Ammattikorkeakoulut ja yliopistot voivat korkeakouluja koskevien (2015) lakimuutosten mukaan tuottaa maksullista opetushallituksen hyväksymää erikoistumiskoulutusta. Lastensuojelun osalta tarvittaisiin, kuten edellä kuvataan turvakotihenkilöstön osalta, **valtakunnallisesti yhtenäinen opetussuunnitelma lastensuojelun erikoistumiskoulutukseen sekä pätevyysvaatimusten muutokset**. Joitakin erikoistumiskoulutuksia onkin alkanut. Myös perustutkintojen (AMK/yliopistot) koulutusten tuottama riittävä lastensuojelun perusosaaminen olisi tarpeen varmistaa kansalli-

sesti, vaikka korkeakouluilla onkin autonomia päättää opetussisällöistään. Lastensuojelu on ihmisten oikeusturvan kannalta niin tärkeä tehtävä, että opetuksen sisältö pitää varmistaa koko Suomessa riittävälle tasolle. Meistä kukaan ei haluaisi törmätä poliisiin, joka olisi koulutettu eri korkeakouluissa kirjavalla tavalla, sen sijaan kohtaamme poliisiin, joka on erikoiskoulutettu poliisiammattikorkeakoulussa.

Lastensuojelutyö on kuormittavaa ja henkisesti vaativaa. Vaihtuvuus on alalla suuri sekä työvoimapula suurta erityisesti sosiaalityössä. Tämä heijastuu asiakastyön laatuun ja vaikuttavuuteen **sekä asiakkaiden jaksamiseen kohdata aina uusi työntekijä**, jonka kanssa aloitetaan alusta. Miksi tilanteen annetaan jatkua näin? Palkkaus ja työolosuhteet pitää korjata, sekä asiakkaiden määrät kohtuullistaa. Jos ihan oikeasti lasketaan miten monen lapsen ja perheen asioita viikkotyöajan (noin 37 t) puitteissa työntekijä ehtii tekemään, on oikeampi luku lähempänä kymmentä kuin nykyiset asiakasmäärät, jotka voivat olla eri kunnissa 40-60-100 erilaisessa tuen tarpeessa olevaa asiakasta, ja joidenkin kanssa valmistellaan myös vastentahtoista huostaanottoa, mikä vie viikkotyöajasta ison osan. Tavalliseen viikkotyöaikaan sisältyy suoran asiakastyön ohella hirmuinen määrä kontakteja eri tahoihin, kokouksia, neuvotteluja sekä dokumentaatiota. Vastuu on niin suuri, että työntekijöiden vaihtuvuuden myös ymmärtää. Lapin Kansa julkaisi uutisen sosiaalityöntekijän viikon mittaiseen päiväkirjaan liittyen (Lapin kansa 28.5.2017) Lastensuojelun päiväkirja paljastaa: vain akuutit tapaukset ehditään hoitaa, vaikka hätä on suuri. Turun yliopiston sosiaalityön professori Leo Nyqvist kuvaa tilannetta vakavana myös työsuojelun näkökulmasta, eikä asiantila ole todellakaan uusi, kuten jo edellä olen kuvannut.

Yhteiskunta osoittaa tässäkin rakenteellista välipitämättömyyttä kun vuosikymmeniä tiedossa oleviin osaamisen ongelmiin ei haluta tehdä ratkaisuja. Perustutkintomäärien kasvattaminen esimerkiksi yliopistojen sosiaalityön opinnoissa ei välttämättä lisää esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityössä pysymistä ellei työolosuhteissa oleviin ongelmiin reagoida.

Hyvä työyhteisö voidaan rakentaa. Yksi esimerkki omasta lähityöhistorias-tani on kehittämisyhteistyö Mäntsälä-Pornainen - kuntien muodostaman Mustijoen perusturvan yhteistoiminta-alueen kanssa. Haimme Työsuojelurahaston kehittämisrahaa, jonka avulla teimme koko työyhteisöä koskeneen hyvin kokonaisvaltaisen lastensuojelun kehittämistyön Futuriikki-hankkeena vuosien 2009-2011 aikana. Lisäkseni mukana oli Päivi Sinko sekä Talentia. Mustijoen perusturvan yhteistoiminta-alue on jatkanut hyvän työyhteisön rakenteiden, osaamisen, johtamisen, palvelujen, yhteis-

työn, dokumentaation ja vaikuttavuustiedon palautteen saamisen kehittämistä. Henkilöstön vaihtuvuus on minimaalista ja työyhteisö on saanut jo parikin Hyvä työyhteisö palkintoa. Vastaavankaltaisen kehitysprosessin toteutin Akaan kaupungin kanssa vuosina 2014-2016 työsuojelurahaston kehittämisyhteistyöllä.

3.5.1 LASTENSUOJELU ON YHTEISTYÖTÄ JA VASTUUNKANTOAMONIEN KESKEN

Lastensuojelu on monien ammattilaisten yhteistyön ja professioiden työskentelyaluetta. ATK-maailmasta lainattu rajapinta-termi on onneksi korvautunut yhdyspinta-termillä, joka paremmin kuvastaa yhteistä asiakastyön aluetta, johon eri ammattilaiset tuovat oman osaamisensa ja jossa kohdataan asiakas. Vaikka edelleen on suuria kehittämisen tarpeita yhteistyössä lastensuojelun sekä lasten-, nuoriso- ja aikuispsykiatrian että päihdepalvelujen kanssa, on moniammatillinen yhteistyö toki kehittynyt. Merkittävä rooli on erityisesti lastensuojelun osalta ollut dialogisia menetelmiä ja varhaisen avoimen yhteistyön osaamista kehittäneillä Esa Erikssonilla ja Tom Arnkililla. Varhainen avoin yhteistoiminta (VAY) on johtamis- ja toimintakulttuuri. Sen lähtökohdaksi on toimia mahdollisimman varhain, avoimesti ja hyvässä yhteistyössä lasten, nuorten ja perheiden kanssa. Olen näin silloin kun mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja on runsaasti. VAY on varhaista vastuunottoa omasta toiminnasta toisten tukemiseksi. Asiakas on aina mukana yhteistyökeskusteluissa. Itse olen koulutuksissa kuvannut, että viranomaisten keskenään pitämistä viranomaisneuvotteluista ollaan näin siirretty asiakkaan tiimiin, johon kokoontuvat hänen asiointiinsa kuuluvat ihmiset ja usein myös läheiset. Menetelmät perustuvat pitkäjänteiseen tutkimustyöhön käytännön asiakastyössä ja ovat parhaita esimerkkejä ns. hyvistä käytännöistä, joita on systemaattisesti ja jo vakiintuneesti koottu Innokylä-portaaliin.

3.5.2 MILLAISET TYÖOTTEET JA MENETELMÄT OVAT OSAAMISEN JA PALVELUJEN KEHITTÄMISEN KANNALTA MURROKSELLISIA?

Edellä kuvatulla Harava-hankeellamme oli useampia ulkoisia arvioitsijoita (ks. Anttila & Rousu 2004; Anttila & Rousu 2005.). Kokosimme arvioitsijat yhteiseen tutkimustiimiin hankkeen johtajien kanssa refleктоimaan kehittämistyötä koko pitkän hankkeen ajan. Meitä kiinnosti tehdä näkyväksi paitsi tavoitellut tulokset ja muutokset työskentelytavoissa ja palvelujärjestelmässä, myös kehittämisen kehittyminen. Millaista kehittäminen ja sen kehittyminen oli ja syntyikö jotain murroksellista? Hankkeen johtajina kuvasimme ja analysoimme haravalaisen uudenlaisen kehittämismetodin

kivijalkoja yhteisjulkaisussa (Anttila, Rousu, Kinnunen, Vuorijärvi 2005). Haravalainen ilmiö- ja toimijalähtöinen kehittäminen oli tuohon aikaan poikkeuksellista, myös rahoittajien näkökulmasta. Kinnunen & Vuorijärvi analysoivat prosessiarvioinnin kohteena ollutta hankkeen kehittämismetodia sekä johtamisen ja verkostoitumisen tapaa. He tyypittelivät muutosta sen voimakkuuden ja innovatiivisuuden suhteen mukaan. Kun innovatiivisuus on murroksellista, syntyy uudenlaisia toimintamalleja (emt 77-88). Lisäksi he pohtivat toimintamallien hyödynnettävyyttä ja siirrettävyyttä (ks. myös Arnkil Robert 2006, Arnkil Tom 2006; Matkaopas uudistumisen tielle 2010).

Murroksellisuudella tässä tarkoitetaan sellaisen työotteen tai menetelmän omaksumista, jonka johdosta oma työskentelytapa muuttuu kokonaisvaltaisesti, esimerkiksi lapsilähtöiseksi. Teen ehkäpä historialle suurta vääryyttä, kun kuvaan tässä vain pari esimerkkiä lastensuojelun näkökulmasta. Murroksellisten lastensuojelussa käytössä olevien eri menetelmien koonti olisi kokonaisen yhden uuden julkaisun väärti. Murroksellisiksi arvioisina olevien esimerkkien lisäksi mm. Ihmeelliset vuodet -menetelmäperheen ja Pidä kiinni ® hoito-ohjelman, jotka löytyvät Kasvuntuki.fi -sivustolta.

3.5.3 KOKEMUSASIAINTUNTIJOIDEN KANSSA YHTEISKEHITTÄMÄLLÄ JA TUTKIMALLA VOI NÄHDÄ ASIOITA TOISIN

Tiedämme miten merkityksellistä ja vaikuttavaa on hyvä kohtaaminen. Liian usein lastensuojelun lapsen ja perheen elämässä on edelleen kymmeniä ellei satoja ihmisiä, joita lapsi kohtaa ja joihin pitäisi ehkä myös kiinnittyä. Hyvä kohtaaminen ei maksa yhtään enempää kuin huono kohtaaminen, mutta vaikutukset ovat dramaattiset. Tämä on havaittu nyt jo vuosien ajan kun on tavoitteellisesti kehitetty lastensuojelua yhteistyössä kokemusasiiantuntijoiden kanssa. Kokemusasiiantuntijoita on esimerkiksi aikuisten mielenterveys- ja päihdetyössä ollut jo kauan. Lastensuojelussa kokemusasiiantuntijoiden roolia ja asemaa on kehitetty mm. Kasvatus- ja perheneuvontaliiton **Voikukkia** -huostaanotettujen lasten vanhempien verkostossa sekä hyvin pitkäjänteisesti **Pesäpuu ry:ssä**, joka toimii lastensuojelun asiakkaina olevien lasten aseman parantamiseksi sekä lasten osallisuuden vahvistamiseksi. Sen asiantuntija- ja kehittämistyössä ovat mukana eri tavoin aina myös asiakkaat, niin lapset, nuoret kuin vanhemmat. Lastensuojelun lapset ovat tuottaneet mm. Uskomme sinuun -julkaisut. Uskomme sinuun – Usko sinäkin -käsikirja (2011) on tarkoitettu yli 10-vuotiaille lapsille ja nuorille, jotka on sijoitettu syntymäkotinsa ulkopuolelle. Käsikirjan

rinnalle on tuotettu sijoitetun nuoren läheisille ja työntekijöille aikuisten opas (2012) antamaan aikuisille valmiuksia käsitellä nuorten käsikirjassa olevia asioita yhdessä nuorten kanssa. Lapsiasiavaltuutetun toimisto kokosi Uskomme Sinuun - Usko Sinäkin -kiertueen aikana eri puolilla maata tavattujen 120 nuoren kokemuksista suositukset päättäjille lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Raportti osoittaa, miten välttämättömyyttä lastensuojelussa toimivien aikuisten on ottaa lapset ja nuoret mukaan toimintansa kehittämiseen (<http://www.pesapuu.fi/evaskori/uskommesinuun/>). Lastensuojelun kokemusasiantuntija-nuoret ovat organisoituneet Selviytyjät-vaikuttajaryhmäksi, joka käy keskustelua myös julkisuudessa sekä on mukana kouluttamassa alan ammattilaisia. Selviytyjät-nuorten kiertue keräsi lastensuojelun lasten ja nuorten omia voimatarinoita ajatuksella ”kokemus opettaa” (Voimatarinat 2017). Lapsilähtöisiä menetelmiä on kehitetty myös pienempien lasten kanssa, kuten Salapoliisi-malli, jota käytetään esimerkiksi lasta kuntouttavassa työssä. Pesäpuun julkaisemat menetelmät ja toiminnalliset lapsilähtöiset välineet kantavat rekisteröityä nimeä LUPAUS LAPSELLE®. Omaan työhöni kuuluu edelleen Pesäpuu ry:n hallitusjäsenyys, ja olen ollut siinä jo silloin kun sijaisvanhemmaksi aikovien Pride-valmennusohjelmaa projektina Suomeen kehitettiin, ja projektin päättyessä silloisen työnantajani Kuntaliiton kanssa olimme perustamassa Pesäpuuta.

Kun toimitaan lasten ja nuorten kanssa on luontevaa hyödyntää työssä erilaisia toiminnallisia ja taidelähtöisiä menetelmiä ja välineitä sekä ryhmätoimintaa (taide- ja kulttuurilähtöisistä mm. Heino, Kekkonen, Känkänen 2005; Bardy, Salmi, Heino 2001). Suhteiden ja myönteisesti kohdatuksi tulemisen parantavan merkityksen ymmärtäminen tulee olla vaikuttavan lastensuojelutyön ydinosaamista - lapsi kasvaa suhteissa. Ryhmätoiminnat ovat sekä lapsille, nuorille että vanhemmille merkityksellisiä voimantajia (ryhmien merkityksestä mm. Heikkinen, Levamo, Parviainen, Savolainen 2007; Voukukia.fi; myös Pitkänen 2011). Keskustelullisen työskentelytavan ohella, lastensuojelun työkalupakki onkin nykyisin runsas, jossa on menetelmiä ja välineitä työskenneltiin sitten lasten tai aikuisten kanssa.

Menetelmien käyttö ei kuitenkaan ole aina mahdollista käytännön työssä. Niiden hyödyntäminen edellyttää yleensä perehtymistä ja koulutustakin. Esimerkiksi Läheisneuvonpito yhtenä dialogisena menetelmänä on edellyttänyt verkostokonsulttien koulutusta koko Suomeen jo lähes 20-vuoden ajan, mutta menetelmän käyttö ei ole vieläkaan valtavirtaistunut arkipäivän lastensuojelun käyttöön. Täydennyskoulutus vaatii myös rahoituksen henkilöstökoulutukseen. Koulutusmäärärahat ovat pieniä per työntekijä. Olen aiemmin tekstissä jo kuvannut dialogisten menetelmien tutkimukseen pe-

rustuvaa kehittämistä. Kaikki dialogisten menetelmien tuoteperheen menetelmät ovat murroksellisia, kaikissa niissä toteutuu avoimuus, yhteistyö, voimavaralähtöisyys ja asiakasta kunnioittava työskentely ja yhteistutkiminen eri osapuolien kanssa (Arnkil & Eriksson 2000; Eriksson & Arnkil 2005; Seikkula & Arnkil 2005).

Tutkimukseen perustuvilla kehitetyillä menetelmillä tarvitaan myös kotipesä, joka ylläpitää menetelmää ja kouluttaa sen käyttöön. Esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitetyt **Toimiva lapsi & perhe** **työn menetelmät** ovat saaneet kotipesän Suomen mielenterveysseurasta. Menetelmät tukevat lasten hyvinvointia ja toimivat ongelmia ehkäisevinä käytäntöinä eri ammattilaisten työssä. Tavoitteena on ehkäistä yli sukupolvien siirtyviä ongelmia, kuten vanhemman vakava fyysinen sairaus, mielenterveys- tai päihdeongelma, vankeus tai lapsen käyttäytymiseen tai tunne-elämään liittyvät vaikeudet. Toimiva lapsi & perhe -menetelmän -koulutuskokonaisuudet ja -konsultaatio on kehitetty Tytti Solantauksen johdolla vuonna 2001 käynnistyneessä THL:n -hankkeessa. Menetelmäperheeseen kuuluvat Lapset puheeksi -keskustelu, Lapset puheeksi -neuvonpito sekä Lapset puheeksi -perheinterventio. Oppaat tukevat lapsen vanhempaa, jolla on itsellään on mielenterveyden ongelmia, auttamaan lastaan. Nuorille suunnattu opas käsittelee nuoren näkökulmasta Mikä meidän vanhempia vaivaa? Käytännönläheinen opas on erityisesti suunniteltu auttamaan arjessa. Opas vanhemmille Miten huolehdin lapsistani? auttaa vanhempaa pohtimaan päihteidenkäyttöään ja sen haittojen vähentämistä. Olen ollut kuulemassa mm. Lapsen Kaste-hankkeen isossa valtakunnallisessa seminaarissa esityksiä, miten Lapset puheeksi -menetelmän kouluttaminen jokaisen lapsiperhetyöntekijän menetelmäksi, on vähentänyt lastensuojeluilmoitusten määriä radikaalisti - työntekijät olivat saaneet välineitä auttaa lapsia ja perheitä omassa työssään.

Kasvun tuki.fi sivusto on puolestaan uusi tietolähde, joka on tarkoitettu perheiden kanssa työskentelevien kunta- ja järjestötyöntekijöiden käyttöön erityisesti **vaikuttaviksi todetuista varhaisen tuen menetelmistä**. (Kasvun tuki.fi). Sivusto esittelee erilaisia vaikuttavia menetelmiä. Sivuston tavoitteena on, että esitellyt menetelmät innostaisivat ammatissaan lapsiperheitään kohtaavia työntekijöitä hankkimaan enemmän ja parempaa **tieteellistä näyttöä työlleen**. Sivustoa kehittävä hanke kerää koti- ja ulkomaisiin vaikuttaviin auttamistyön menetelmiin liittyvää tietoa, arvioi menetelmien vaikuttavuutta ja levittää hyväksi arvioidun tiedon auttamistyöstä päättävien ja sitä toteuttavien tahojen saataville. Kokoamalla tietoa hyvistä auttamistavoista edistetään sitä, että työntekijöillä on käytössään

riittävästi objektiivista ja ymmärrettävää tietoa siitä, mitä työskentely pitää sisältää ja miten muutosprosessit toteutetaan.

3.5.4 OSAAMISEN KEHITTÄMISEN YHTEISTYÖ KORKEAKOULUJEN JA LAPE-HANKKEEN KANSSA

Lastensuojelutyö on usein kriisien kanssa työskentelyä, jolloin perusosaamiseen pitää kuulua kriisityön taidot. Kriisityön taitojen ohella lastensuojelutyö on pitkäjänteistä muutostyötä, joka edellyttää monenlaisia motivoivan työskentelyn taitoja. Kohtaamisen ja vuorovaikutuksen taidot, lapsen ja nuoren sekä aikuisen kehityksen ymmärtäminen, vanhemmuuden arvioinnin ja tuen toteuttamisen taidot, yhteistyön taidot, lainsäädäntö ja sen soveltaminen sekä asiakasta kunnioittava ja avoimeen asiakkaan osallistavaan kirjaamiseen perustuva dokumentoinnin taito ovat myös lastensuojelun perustaitoja. Näihin saatavat perusvalmiudet tulisi karttua tutkintokoulutuksessa, mutta perustaidot eivät riitä lastensuojelun käytännön työssä. Kuten artikkelin alussa kuvattiin, on kulttuurisen muutoksen aikaansaamisessa keskeistä osaamisen uudistaminen. LAPE-ohjelmaan sisältyy tavoite lasten ja perheiden palveluissa toimivien osaamisen kehittämistä. Tavoite on lisätä lapsen ja perheen kokonaisvaltaista kohtaamista tehtäviä työtä missä tahansa palvelussa. Uudistuvat toimintaympäristöt ja asiakkaiden muuttuvat tarpeet edellyttävät jatkuvaa osaamisen kehittymistä. LAPE:ssa palveluiden uudistamisen yhteiset eväät ovat: ihmissuhdeperustaisuus, voimavaralähtöisyys, monimuotoisen perheen parempi kohtaaminen, lapsi- ja perhelähtöisen palvelukokonaisuuden johtaminen ja lapsen oikeudet. Ensimmäinen pyöreän pöydän kokoontuminen LAPE-ohjelman, eri ministeriöiden ja ammattilaisia kouluttavien korkeakoulujen kanssa oli 10.4.2017 - ja vaikka olin ollut koollekutsumisessa aloitteellinen, en itse päässyt keskusteluun. Korkeakoulut uudistavat tutkinto-opetuksen sisältöjä muuttuvien tarpeiden mukaan. Erityisesti ammattikorkeakoulujen opetuksessa on tärkeää ennakoida työelämän ja asiakkaiden tarpeiden muutoksia, myös täydennys- ja erikoistumiskoulutuksen toteuttamiseksi, sillä ammattikorkeakouluista valmistutaan ammattiin, itse sanoisin, että ”käsityöammattiin”, jolle pitää olla kysyntää työelämässä. Kehittämisyhteistyö sai hyvän alun tapaamisesta. LAPE-konferenssi keväällä 2018 keskittyy osaamisen uudistamisen teemaan.

LAPE-ohjelmassa tehdyt alustavat mallinnukset ja kehittämissuositukset toteutuessaan antavat uskoa lastensuojelun kehittämiseen sekä osaamisen vahvistamiseen. Tämä vaatii päätöksentekijöitä ja lastensuojelusta vastaavilta johtajilta muutostyöskentelyyn tilaa, tukea ja vahvaa johtamista.

Välijohtopäätöksiä:

- vaikka dialogiset menetelmät, Toimiva lapsi & perhetyö sekä Lu paus Lapselle ® menetelmät ovat esimerkkejä murroksellisista työotteista, ne leviävät edelleen käyttöön hitaasti. Käyttö edellyttäisi täydennyskoulutuksen saatavuuden parantamista.
- vaikka suhteiden parantava merkitys on ymmärretty olevan vaikuttavaa lastensuojelutyötä, suhdetyö vaatii kuitenkin aina aikaa lapsen, perheen ja työntekijän kohtaamiseen, ja aikaa on nykyisin minimaalisesti käytössä suurten asiakasmäärien johdosta, organisaatioiden johto ja päättäjät eivät vielä ole oivaltaneet millainen toiminta on vaikuttavaa, ja että aikaa suhdetyölle pitäisi resursoida.
- orastavaa kulttuurista muutosta on nähtävillä asiakkaan kokemusasiantuntijuuden hyväksymisessä työntekijän osaamisen rinnalle kun kehitetään lastensuojelua, tämä ei kuitenkaan ole vielä valtavirtaa lastensuojelussa
- valtiovalta ei ole suhtautunut riittävän vakavasti lastensuojelun osaamisen kehittämiseen, vaikka monissa raporteissa vuosikymmenten ajan on tarve erityisosaamiseen tuotu esille. Lastensuojelussa työskenteleviltä tulisi vaatia erikoistumiskoulutus ja työkokemusta. Erikoistuminen voidaan toteuttaa työssäoppimisen ja teorian vuoropuhelussa. Erikoistumiskoulutuksen tulee olla organisoitua ja kohtuuhintaista työntekijälle (vrt. lääkäreiden erikoistumiskoulutus). Tämä on yksi avaintekijöistä ylipäätään kulttuurisen muutoksen toteutumisessa käytännössä. Perustutkinnossa ei pystytä rakentamaan lastensuojelussa vaadittavaa riittävää osaamista.
- eri alojen ammattilaisten työskentelyyn tarvitaan myös yhteistä työn viitekehystä - miten yhdyspinnalla olisi parhaita työskennellä, jotta moniammatillinen yhteistyö olisi toimivaa -

3.6 LASTENSUOJELUN OHJAUS JA JOHTAMINEN JA PÄÄTÖSTEN TIETOPOHJA

Lastensuojelun ohjauksella tarkoitan tässä poliittista ohjausta niin valtakunnan kuin kuntatason lastensuojelutyössä - kuntahan on se taho, joka vastaa ainakin toistaiseksi lastensuojelutehtävästä. Johtamis-termi viittaa tässä puolestaan ammatilliseen johtamiseen organisaatioiden eri tasoilla ja eri toimialoilla - lastensuojeluhan on eri toimialojen yhteistä tehtävää.

Ohjaamista ja johtamista ei voi, tai ei ainakaan ole järkevää toteuttaa, summittaisesti miten esimerkiksi poliittiset voimasuhteet milloinkin mahdollistavat. Edellä olleen tekstin perusteella lukija on jo voinut ymmärtää lastensuojelun ohjaamisen ja kehittämisen olleen kuitenkin esimerkiksi valtion taholla lyhytnäköistä ja tempoilevaa ja hyvin pienin resurssein toteutettua, yhtä kansallista lastensuojelun kehittämisohjelmaa lukuunottamatta. Lastensuojelun tietotuotanto on edelleen erittäin puutteellista eikä tutkimuksen rakenteita ja perusresursointia ole lainkaan. Yhteiskunta ei ota vakavasti sille kuuluvaa vastuuta lastensuojelun toimintaedellytyksistä, edes silloin kun yhteiskunta toimii julkisena huoltajana sijoitetun lapsen elämässä (julkisen huoltajan käsitteestä Enroos, Heino, Pösö 2016 Huostaanotto-kirjassa). Monia ja monia selvityksiä on tehty ongelmista ja ehdotuksia parannustoimiksi. Niihin on pääosin tartuttu kun julkisuuteen on tuotu traaginen esimerkki lastensuojelun epäonnistumisesta, eikä aina tämäkään ole johtanut voimakkaisiin korjaustoimiin ja resursointeihin. Itse olen ollut jo vuosien ajan turhautunut ja surullinen (turhautumisesta tietotuotantoon ks. myös Heino 2016). Julkiteoriat eivät kertakaikkiaan tunnu todellistuvan valtion toiminnassa lastensuojelun ohjaamisen, johtamisen ja rakenteellisten muutosten tekemisen käyttöteoriaksi.

Kuntien osalta kehitys on kirjavaa: meillä on kuntia ja kuntayhtymiä, jotka ovat olleet todellisia edelläkävijöitä ja ovat uudistaneet kaikella tavalla niin rakenteita, johtamista, palveluja ja osaamista lastensuojelun hyväksi. Olen edellä jo kuvannut miten joissakin kunnissa on oivallettu miten lastensuojelun tarvetta voidaan vähentää auttamalla ihmisiä silloin kun on vasta pieni avuntarve. Raisio kuvaa omaa muutostaan uudenlaisena brändin rakentamisena: he pyrkivät ”opettamaan” ihmiset hakemaan apua heti ja helposti esim. kirjastosta lainattavalta perhevalmentajalta, tai ”Pyydä apua” nappia netissä käyttämällä - ei siis mitään mataliakaan kynnyksiä. He pyrkivät opettamaan myös palvelujärjestelmän ja sen työntekijät antamaan apua heti ja helposti, laittamatta ihmisiä jonoon, jossa harvemmin ongelmat ratkeavat itsestään. Eksote (Etelä-Karjalan sote-kuntayhtymä), joka vastaa maakunnan kuntien puolesta kaikista sote-palveluista, on toinen

Lapsi- ja perhepolitiikka, mukaan lukien lastensuojelupolitiikka: toimintalinjaukset ja tavoitteet - Pitkäjänteinen, tavoitteellinen ja ohjattu lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikka (Rousu 2009)

- lasten ja nuorten tasavertaisuus palvelujen ja tuen saamisessa.
- hyvinvoivat lapset ja nuoret – tulevat hyvinvoivat aikuiset ja vanhemmat.

– **päätöksentekijöiden tehtävä**

Palvelujärjestelmä: lasten ja perheiden tarpeiden mukainen palveluvalikko ja voimavarat - Suunnitelmallinen ja johdettu lasten, nuorten ja perheiden palvelujärjestelmä

- yhteistyöhön ja kumppanuuksiin perustuva toimiva ja kustannusvaikuttava palvelukokonaisuus; oma tuotanto ja hankinta.

- lasten, nuorten ja perheiden palveluista **vastaavien johtajien tehtävä**

Asukkaiden ja asiakkaiden kanssa tehtävää työtä : toimivat palvelut ja asiakasprosessit - Suunnitelmallinen, tavoitteellinen ja johdettu asiakaslähtöinen palveluprosessi

- jokaisen lapsen ja nuoren turvallinen kehitys ja kasvu, vanhemmuuden voimavarat
- lapsi, nuori ja perhe hyötyvät > myönteiset vaikutukset näkyvät lapsen ja perheen elämänlaadussa

– **Lapsi, vanhempi, asiakastyöntekijät ja yhteistyötoimijat > yhteistyötehtävä**

Kuvio 7 Lapsi- ja lastensuojelupolitiikka luo edellytyksiä hyvinvoinnille: tarvitaan kokoavaa ja horisontaalista johtamista ja yhteistyömalleja

valtakunnallisesti paljon tunnustusta saanut esimerkki vastavankaltaisista oivalluksista. Muitakin esimerkkejä toki onneksi on!

Pääosa kunnista on kuitenkin herännyt kehittämään lastensuojelua vasta kun kustannukset ovat kasvaneet kuntataloudessa sietokyvyn ylittävästi, asiakkaan oikeudet ja eettiset perusteet eivät ole niinkään olleet perustelemassa muutostarvetta. Miten vähentää kustannuksia ja tuottaa tukea? Kataisen hallituksen valtionvarainministeri tilasi Jorma Sipilältä ja Eva Österbackalta 2013 selvityksen ”Enemmän ongelmia ehkäisyä, vähemmän korjailua? - perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus”. Soste ry käynnisti vuonna 2014 laajan yhteiskuntapoliittisen Hyvinvointitalous-ohjelman, jossa julkaistu kirja valottaa hyvinvoinnin ja talouden suhdetta (Särkelä, Siltaniemi, Rouvinen-Wilenius, Parviainen, Ahola 2014). Palvelujen kehitys on ollut kustannusten kannalta eriskummallista. Kun palvelujen tarpeeseen ei ole tarjolla apua ajoissa, on korjaavien toimien kasvu väistämätöntä. Hyvä kysymys on, miksi monissa raporteissa jo vuosien ajan näkyväksi tehtyyn kehityskulkuun ei ole voimaperäisesti aiemmin puututtu? Nyt on oivallettu, että kannattaa auttaa varhain ja heti ja se voi jopa olla kustannusten kannalta taloudellista. Sitä ei vielä ole oivallettu, että rikki menneen korjaamiseen tarvitaan ihmis-suhdetyötä. Vaikuttava työskentelysuhde edellyttää puolestaan aikaa, mikä tarkoittaa asiakkaiden kohtuullista määrää per työntekijä. Jossain määrin myös ymmärretään, että budjettivuosi on useimmiten väärä aikaväli tarkastella ihmisiin ja heidän tukemiseensa tarkoitettujen palveluinvestointien vaikuttavuutta.

Kustannustietoisuuteen on siis herätty pääosin vasta 2010-luvulla, ja tämä on osaltaan vauhdittanut lasten ja perheiden palvelujen kehittämistä. Ennen siirtymistäni Kuntaliitosta ammattikorkeakouluun, olimme luonnostelleet hanketta, joka olisi kehittänyt lastensuojeluun LapsiARVI-mittarin, aiemman kehitystyömme jatkoksi. Kuntaliitto jalosti hankeideasta tutkimushankkeen, jossa on rakennettu kuntien kanssa lastensuojelutarpeen muutoksen arviointiin perheen toimintakykyä mittaavan Lastensuojelun vaikuttavuusmittarin (Aaltio 2015). Kehitystyötä on myös tämän jälkeen jatkettu edelleen ja mittari on ollut tarkoitus julkaista vuoden 2017 loppuun mennessä.

Kunnat myös laativat hyvin kattavasti lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmansa (LSL 12§) ja ohjaavat palvelujen ja toiminnan kehittämistä kokonaisvaltaiseen ajatteluun pohjautuen. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi on keskeinen osa kuntien hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmia. Mielenkiintoinen Sitran Suomeen tuoma avaus on sijoittajien kiinnostus

investoida lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittämistyöhön ns. SIB-malli (Social Impact Bond). Vaikuttavuusinvestoiminen on keino lisätä yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin tuloksellista yhteistyötä mm. erilaisten hyvinvointiongelmien ehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi. Sen avulla voidaan toteuttaa huolellisesti suunniteltuja, pitkäjänteisiä ja etupainotteisia investointeja. Institutionaalisilta ja yksityisiltä sijoittajilta kerätään varoja SIB-rahastoon, josta rahoitetaan lasten ja nuorten hyvinvointia edistävät hankkeet. Jos SIB-sopimuksessa määritetyt, mitattavat hyvinvointitavoitteet saavutetaan, kunta tai kaupunki säästää yleensä kustannuksia lähtötilanteeseen verrattuna. Tästä säästöstä se palauttaa osan SIB-rahastoon. Julkinen sektori maksaa vain saavutetuista tuloksista. SIB-malli soveltuu etenkin edistävän ja ehkäisevän toiminnan resursoimiseen ja vaikuttavaan toteutukseen. Lastensuojelun Keskusliitto on mukana ja neuvotteluja SIB-sopimuksesta käydään parhaillaan useiden kuntien kanssa, ensimmäistä rahoituskierrosta valmistellaan ja ensimmäiset käytännön hankkeet on tavoite käynnistää 2017, ensimmäisenä on aloittamassa Hämeenlinna. Kotikuntani on jo mukana työhyvinvoinnin SIB-hankkeessa. (SIB-malli 2017.)

3.6.1 TIETOPOHJAN VAHVISTAMINEN

Ohjaus ja johtaminen tarvitsevat tietoa, joka kertoo miten työssä on onnistuttu, eli vaikuttavuustietoa. Tällä hetkellä sitä tuotetaan hyvin vähän, eikä asiakastietojärjestelmistä jatkuvaluontoisesti juuri lainkaan. Lastensuojelua ohjataan ja johdetaan edelleenkin pitkälti erilaisten käynti- ja asiakassuoritteiden ja kustannusten perusteella.

Kuten edellä on kuvattu, tietopohjassa on paljon puutteita eikä pysyviä tutkimusrakenteita ole useista aloitteista huolimatta perustettu. Kysyin omassa väitöstutkimuksessani (2007) miten esimerkiksi lastensuojelusta vastaava kunta voi tehdä mitään päätelmiä lastensuojelutehtävässä onnistumisessaan, mikäli käytössä ei ole relevanttia tietopohjaa. Kun ulkoiset paineet esimerkiksi ilmenneistä epäkohdista tulevat suuriksi (lapsen menehtyminen), käynnistyy kriisin ratkaisuna selvitystyö, jonka toimeenpanoon ei kuitenkaan ohjata riittäviä resursseja. Pitkäkestoista, esimerkiksi 15 vuotta, kansallista kehittämisohjelmaa ei toteuteta, vaan kukin hallitus käynnistää omaan viitekehukseensä sopivia hallitusohjelman muutaman vuoden kestoisia toimia, joilta odotetaan suuria muutoksia.

Toimiva lastensuojelu-selvitysryhmä toteaa loppuraportissaan (2013), että monet ryhmän havainnoista ja toimenpide-ehdotuksista on tehty aikaisemmin – osin jo 1990-luvulla - ja osa on toistettu useita kertoja eri yhteyksis-

sä, esimerkiksi tuolloin Valtiontalouden tarkastusviraston kertomuksessa vuonna 2012. **Miksi edelleen samat teemat toistuvat?** Tarkastusviraston kertomus kiinnittää huomiota myös tietoaukkoihin: lastensuojelun vaikuttavuudesta tiedetään liian vähän, ja seuranta- ja arviointitiedon vajavaisuuteen tulisi saada korjaus. Kertomus nostaa esille valtiovallan vastuun ohjata ja resursoida ongelmien korjaamista.

Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmä (2013) esitti, että lasten ja perheiden elämäntilanteiden arvioinnin käytäntöjä ja menetelmiä on systematisoitava. Työntekijöiden osaamista on vahvistettava lastensuojelun erikoistumiskoulutuksen avulla. Työntekijäresursseja on lisättävä välittömästi, mutta asiakasmäärämitoitusten antamisen pohjaksi tarvitaan kokemukseen perustuvaa tietoa erilaisten työn organisointitapojen vaikutuksista työmäärään. Tätä tulisi selvittää kuntakokeilujen avulla. Rakenteellisena kehityssuuntana esitettiin hyvinvointia edistävien ja ongelmia ehkäisevien toimenpiteiden vahvistamista perustasolla. Varsinainen lastensuojelutyö kuuluu ns. laajan perustason tehtäviin. Erityisen vaativia tilanteita varten tarvitaan jokaisella viidellä erityisvastuualueella lastensuojelun moniammatillinen osaamiskeskus. Pitkän aikavälin tavoitteeksi asetettiin lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokoaminen järjestelmäksi, jolla on yhteinen tietopohja ja viitekehys. Toimiva lastensuojelu-ryhmän esitysten toteuttamiseksi laadittiin toteuttamissuunnitelma. Osa esityksistä huomioitiin mm. sosiaalihuoltolain valmistelussa. Osaan pyritään vastaamaan nyt LAPE-hankkeessa. Työntekijämitoituksen kuntakokeiluja vielä odotellaan.

Toimiva lastensuojelu-toimenpidesuunnitelmaan pohjautuen STM:n erillismäärärahoilla toteutettiin THL:ssä **Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimus (LaskeTut)** -hanke 1.11.2013 - 31.12.2015. Kuten Tarja Heino Huostaanotto-kirjan artikkelissaan (2016) toteaa, on lastensuojelusta tietäminen julkisen vallan vastuulla, ja tämä oli Heinin mukaan ensimmäinen kerta 30 vuoteen, kun STM:n erillismäärärahaa kohdennettiin lastensuojelun tietopohjan selvittämiseen ja vahvistamiseen. Muistan elävästi kansallisia Lapsi-indikaattoreita kehittäneen työryhmän vuonna 2009 järjestämän seminaarin keskustelun mm. lastensuojelun tietopohjasta (Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 2011). Toiveikkaina tuolloin ajattelimme, että nyt tietopohjan kuntoon saaminen lähtee vihdoin eteneeseen. Nopealla aikataululla valmisteltiin hakemus Sektoritutkimuksen neuvottelukunnalle, jonka rahoituksella julkaistiin jo samana vuonna 2009 Tarja Heinin ja Tapio Kuurreen laaja selvitys ”Syrjäytymisvaarassa olevat lapset ja nuoret – esiselvitys. Prosessinäkökulma ehkäisevän lapsi- ja nuorisopolitiikan sekä lastensuojelun ohjaukseen, tiedonkeruuseen ja ammatitkätöntöihin”. Lapsi-indikaattorityöryhmä ehdotti lastensuojeluun mm.

rullaavaa vuosirekisteri- ja erillisseurantiedon järjestelmää. Tämäkään ei ole toteutunut. Olin Lapsi-indikaattoriyöryhmän jäsen, ja valmisteleimme rahoitushakemukseen mukaan myös silloisen työnantajani Kuntaliiton lapsipolitiikkaan liittyneen tutkimuksellisen osuuden, mutta se jäi pois rahoituksesta. Esiselvityksen (2009) jälkeen tietopohjan parannustoimia ei käynnistynyt.

Lyhytkestoisen LasKeTut-hankkeen tavoitteena oli kaltoinkohtelun riskissä olevien ja kaltoinkohdeltujen lasten tunnistaminen mahdollisimman varhain ja tehokkaamman tarpeenmukaisen suojelun ja avun saaminen. Hankkeen tavoitteena oli lapsia ja perheitä kohtaavien ammattilaisten vastuun ja yhteistyön selkiyttäminen, lastensuojelun vaikutuksia ja vaikuttavuutta sekä seurantaa koskevan tietopohjan vahvistaminen sekä lastensuojelututkimusta ja sen koordinaation vahvistaminen. Hanke järjesti myös historiassaan ensimmäiset monitieteiset lastensuojelututkimuksen päivät 2014 ja uudelleen 2015, THL järjesti päivät edelleen syksyllä 2017.

Hankkeen tutkimusjulkaisu Huostaanoton syyt ja taustat (HuosTa) on karua luettavaa: 7.12.2015 THL:n tiedotteen otsake ”Lastensuojelun asiakkaat jäävät ilman tarvitsemiaan palveluja”. HuosTa-hankkeen tutkimusaineisto koostui 410 lapsesta, joiden kohdalla oli tarvittu tai harkittu sijoitusta oman kodin ulkopuolelle. Näistä lapsista 98 prosenttia oli saanut jotakin palvelua viimeisen 12 kuukauden aikana ja lähes 40 prosenttia oli saanut jopa seitsemää tai sitäkin useampaa palvelua. Hälyttävää on, että 70 prosenttia aineiston lapsista tai nuorista ei ollut saanut jotakin tarvitsemaansa palvelua, koska tarvittavaa palvelua ei ollut lainkaan tai riittävästi tarjolla. Erityisesti päihdepalvelujen saamisessa oli puutteita. Myöskään mielenterveyspalveluja ei saatu riittävästi. Sosiaalityöntekijän arvion mukaan saaduista palveluista erityisen paljon lapsen tilannetta paransi viimeisen vuoden aikana muun muassa perheelle annettu kotiapu ja päivähoidon tuki lapselle. Eri palveluita tarvitsevan asiakkaan kohdalla ammattilaisten vastuunjako on epäselvä. Yhteisen avuntarjoamisen sijaan oli jouduttu pohtimaan, kenen vastuulla lapsi ja lapsen asiat ovat. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden kuormitus työssään oli suuri. Kiireen lisäksi paineita lisäsivät yllättävät kriisiytyvät tilanteet, työntekijöiden vaihtuvuus ja jatkuvat organisaatiomuutokset. (Heino ym.2016.).

Osana tutkimus- ja tietoperustan vahvistamista päätettiin myös kartoittaa lastensuojelussa tehtävää lapsikohtaista arviointia koskevaa tutkimustietoa. Julkaisu (Petrelius, Tulensalo, Jaakola, Hietämäki 2016) on tehty usean kumppanin yhteistyönä: THL:n lisäksi mukana olivat Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos Oy:n koordinoima Lastensuojelutarpeen selvittämisen

kehittäminen Väli-Suomessa -hanke (LasSe), Turun yliopisto ja Pelastakaa Lapset ry. Julkaisuun on koottu kansainvälisessä ja kotimaisessa tutkimuksessa sekä suomalaisessa lastensuojelun kehittämistyössä rakentunutta tietoa lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arvioinnista. Arviointi on lastensuojelun sosiaalityön ydintehtävä, jonka avulla lapsen tilannetta koskevaa ymmärrystä ja tietoa syvennetään koko asiakkuuden ajan. (emt.)

Avausartikkelin otsake on **lastensuojelun kulttuurisen muutoksen näkökulmasta kuvaava** ”Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia”. Kun kyse on vuoden 2016 julkaisusta, voi kysyä, millaista lastensuojelun arviointi on ollut tähän asti, asiaa kun on kehitetty historiakatsaukseni mukaan ainakin viimeiset 30 vuotta. Toki, lapsen ja perheen tilanteen arvioinnin menetelmiä ja osaamista tulee kehittää koko ajan. Julkaisu onkin ansiokas ja antaa paljon eväitä osaamisen parantamisessa.

Tämän teeman syventämistä ja laajentamista monitoimijaisen arvioinnin näkökulmasta jatkettiin LAPE-työpajojen tuottamissa raporteissa (Tulensalo, Kumpulainen, Kekkonen 2017). Lapsen, nuoren ja perheen tilannetta kartoitetaan ja avun ja tuen tarpeita tunnistetaan säännönmukaisesti erilaisissa matalan kynnyksen palveluissa, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa, varhaiskasvatuksessa ja kouluterveydenhuollossa. Lapsen ja perheen tilanne voi kuitenkin olla sen kaltainen, että se edellyttää usean toimijan tietoa sekä yhteistä työtä. **Tarve monitoimijaisen arvioinnin kehittämiseen on lisääntynyt** sekä lasten, vanhempien, ammattilaisten että palvelujärjestelmän näkökulmasta. Oikea-aikaisella sekä lapsen ja perheen elämäntilanteeseen kokonaisvaltaisesti paneutuvalla arvioinnilla voidaan tunnistaa perheen tarpeet sekä niihin parhaiten vastaavat tuen muodot sekä myös arvioida toiminnan vaikutuksia lapsen ja perheen arkeen ja hyvinvointiin. Monitoimijaisen arvioinnin yhteisen viitekehyksen tarve kumpuaa viimeistään tilanteessa, jossa lapsi ja/tai perhe siirtyy lastensuojelun, terveydenhuollon tai muiden erityispalvelujen asiakkaaksi ja lapsen elämäntilanteen punnintaan tarvitaan asiantuntijoita sekä lapsen arjen kasvuympäristöistä että lasta turvaavista erityispalveluista. Kuten Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmä totesi loppuraportissaan, lastensuojelutarpeen ja lapsen hyvinvointikehityksen arvioinnissa **tulee käyttää strukturoituja, dokumentoituja ja tutkimukseen perustuvia lapsen ja perheen tilanteen arviointimenetelmiä ja lastensuojeluprosessin keskeisiin arviointivaiheisiin** (lastensuojeluilmoitusten käsittely, lastensuojelutarpeen arviointi, huostaanotto ja sijaishuoltopaikan valinta, asiakkuuden päättäminen) tulee kehittää yhtenäiset toimintamallit. Selvityksen toteuttamissuunnitelmassa yhdeksi jatkotyöstämisen kohteeksi asetettiin lastensuojelun asia-

kasprosessin kehittäminen ja toimenpiteiksi valtakunnallisella ohjauksella tuettu lastensuojelun asiakasprosessiin liittyvän arvioinnin kehittämisen selvitysryhmä. (emt.) Arviointi ei kuitenkaan ole itsetarkoitus, sillä suurimpia huolia on miten lapsi, nuori ja perhe voivat oikeasti saada sitä konkreettista tukea, joiden arvioidaan heitä auttavan. **Käytännön tukitoimia pitää olla asiakkaiden saatavilla, eikä vain tuen tarpeiden arviointia.**

Tärkeä yhteistyöponnistus **ylisukupolvisten ongelmien ehkäisemiseen** oli myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen LaskeTut-hankkeen ja Helsingin yliopiston ja Heikki Waris -instituutin ja sen Pääkaupunkiseudulla toimivan Praksis-toiminnan temaattinen yhteistyö. Ylisukupolvisuudesta järjestettiin mm. 2015 seminaari, jossa oli puhujina kansainvälisiä ja kotimaisia tutkijoita, ammattilaisia ja kokemusasiantuntijoita (seminaarin videotallenne <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/lastensuojelun-kehittamis-ja-tutkimushanke>). Yhteistyön tuloksena koottiin julkaisu **Puheista tekoihin!** Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Julkaisu sisältää useita erilaisia näkökulmia huono-osaisuuden ylisukupolvisiin siirtymiin ja niiden kanssa työskentelyyn perhe- ja sosiaalipalveluissa (Nousiainen, Petrelius, Yliruka 2016). Julkaisun artikkeleissa näkyy, miten huono-osaisuus koskettaa monin erilaisin tavoin yksittäisiä lapsia ja perheitä. **Palvelujärjestelmä ei kuitenkaan usein näytä mahdollistavan ylisukupolvisiin ongelmiin paneutuvaa, yksilöllistä ja kokonaisvaltaista työskentelyä.** Näkyviin tulee myös se, että ylisukupolvisen huono-osaisuuden painolastia ei saada kevenemään yksilöiden elämässä vain palveluiden avulla, koska yksilötasolla koettuja ongelmia ylläpitävät kohtuuttomat yhteiskunnalliset rakenteet, joita ratkotaan – tai syvennetään – myös politiikan tasolla. (emt; ks. myös artikkelissa edellä ollut teksti yhteiskunnallisista ongelmista kuten lapsiperheiden köyhyys.)

Vaikka huono-osaisuus voi siirtyä sukupolvelta toiselle, eivät edeltävien sukupolvien ongelmat kuitenkaan määritä automaattisesti tai suoraviivaisesti lasten myöhempää hyvinvointia. Ylisukupolvisten ketjujen katkaiseminen on mahdollista tuomalla perheiden elämään suojaavia tekijöitä. Julkaisun kokoamaan tietoon ja kokemuksiin perustuen päädytään peräänkuuluttamaan **palvelujärjestelmää, joka mahdollistaa kokonaisvaltaisen ja oikea-aikaisen työskentelyn.** Lisäksi tarvitaan sosiaalipoliittisia ratkaisuja, jotka lieventävät yhteiskunnan rakenteisiin sisältyviä kohtuuttomuuksia ja epäoikeudenmukaisuutta. Osana tätä politiikkaa on kirjoittajien mukaan mahdollistettava humaani, huolenpidon etiikkaan nojaava palvelujärjestelmä, joka mahdollistaa yksilöitä ja perheitä kohtaavan ja kuuntelevan työskentelyn ja asiakkaan aidon osallisuuden. Tällaisen palvelujärjestelmän

ytimen muodostaa ihmissuhdeperustainen työ sosiaalityössä ja muissakin palveluissa. Ammatillaisen ja asiakkaan välinen luottamus ja siihen perustuva työskentelysuhde on muutostyön perusta. (emt.)

Sosiaalityön erityisenä tehtävänä ihmissuhdeperustaisessa työssä on pitää samalla esillä oikeudenmukaisuuden näkökulmaa ja yksilöllisten kokemusten yhteiskunnallista ulottuvuutta. Eletty ylisukupolvinen huono-osaisuus lukitsee ja kapeuttaa. Kirjoittajien mukaan purkajaksi tarvitaan näköalaa uudelleen avaavaa, näköalastaavaa sosiaalityötä ja palveluita. (emt.) Julkaisu on tuore (2016), ja ylisukupolisesti näyttäytyvät ongelmat eivät ole syntyneet nyt, vaan taustalla on hyvin pitkä historiallinen kehitys. En ole kovin luottavainen nykyisenkään yhteiskuntapolitiikan tekemiseen, halua ei tunnu löytyvän esimerkiksi lapsiperheköyhyyden ratkaisemiseen eikä alkoholi- ja päihdepolitiikassa haluta nähdä sitä, mihin vakavat päihdeongelmat johtavat perheissä.

3.6.2 LAPE-OHJELMAN TYÖRYHMISSÄ ON TUOTETTU MYÖS JOHTAMISEN KEHITTÄMISEEN EHDOTUKSIA

LAPE-työryhmissä on mallinnettu horisontaalista ja vertikaalista johtamista sekä kokonaisvaltaista johtamista ja tehty mallinnusluonnos myös lastensuojelun systeemiseen rakenneuudistukseen. Referoin näitä mallinuksia ja teen muutaman huomion niistä.

Yhden asiantuntijaryhmän julkaisun nimi kuvaa keskeistä **kulttuurista muutosta mikä tulisi toteuttaa: Poislähtämisen kulttuurista kohti aitoa osallisuutta!** Ryhmä pohti **vertikaalista integraatiota** lasten, nuorten ja perheiden erityis- ja vaativan tason palveluissa. Nykytilan haasteena kirjoittajien mukaan on se, että mikäli peruspalvelujen apu ei ole riittävää, tehdään lähete seuraavalle hoitotasolle tai -taholle: on eletty eräänlaisessa ”poislähtämisen kulttuurissa”. (Mertsola, Talvenkorpi, Santanen, Tapio-la 2017.)

Kirjoittajien mukaan yhteinen verkostomainen asiantuntijoiden välinen johtajuus puuttuu monien organisaatioiden hallintorakenteista. Näissä tilanteissa kokonaisuutta ajatteleva ja yhteistyötä tekevä asiantuntija saattaa joutua sukuloimaan palvelujärjestelmässä. Toisaalta ongelmana voi perustason puolelta olla, että tarvittu erityistason palvelu on evätty erityistasolta päin. Samoin voi käydä lastensuojelun huolen ilmaisun tai lastensuojeluilmoituksen jälkeen. Lähetteitä palautetaan, kriteerit eivät täyty,

jonotilannetta säädellään jne. On myös tilanteita, jolloin erityispalveluihin päätyminen jälkeen asiakkuus tuttuun tahoon katkeaa. Näin on saattanut tapahtua esimerkiksi lastensuojelun piiriin tulemisen jälkeen. Palvelu- ja hoitoketjut saman organisaation sisällä saattavat olla hajanaisia eri hallintokunnista tai organisaatioista puhumattakaan. Taustalla ovat taloudelliset ja vastuun jakamisen reunaehdot palvelujen tuottamiselle. Myös tiedonhallintaohjelmat ja palveluprosessit voivat vaikuttaa asiantuntijoiden toimintamahdollisuuksiin. Lopputuloksena asiakkaat voivat joutua epätietoisina odottamaan ja jonottamaan palveluihin pääsyä ja heistä asiantuntijoilla olemassa oleva tieto ei kokonaisuudessaan välity seuraavalle asiantuntijataholle. Tällöin myös asiakkaat ovat kokeneet kuormittumista, koska joutuvat kertomaan oman elämäntilanteensa useassa tahossa toistuvasti ja oikean avun saamisen odottaminen on monimutkaistanut ja vakavoittanut ongelmien laatua. Erityinen ongelma on esimerkiksi aikuisen psykiatrisen tuen tarve, jolloin pitäisi huomioida koko perheen tilanne, eikä pelkästään perheen eri yksilöiden erillistarpeita. Poislähtämisen kulttuurin sijaan kirjoittajien mukaan tulee kehittää tapoja yhdistää asiakkaan kannalta olennaisia asiantuntijatarpeita. Tämän kaltaisesta integraatiosta on jo olemassa käytänteitä, joita voidaan maakunnallisissa hankkeissa edelleen testata ja kehittää omaan maakuntaan parhaiten sopiviksi. (emt.). Usein peräkkäisen palvelun ja työskentelyn sijaan tarvittaisiin samanaikaista tukea lapselle ja perheelle yhteistyöskentelyä.

Horisontaalinen integraatio lapsi- ja perhepalveluissa puolestaan tarkoittaa sosiaali-, terveys- ja sivistystoimen saumatonta yhteistyötä ja yhdessä tekemistä. Se ei ole palvelupolku vaan palvelukokonaisuus, jossa asiakkaan (lapsen/nuoren/perheen) ympärille on kerätty tarpeen mukaisesti valitut asiantuntijat erityispalveluista ja myös varhaiskasvatuksesta ja/tai opetuksesta/opiskelusta. Työryhmän mukaan (Särkikangas, Tapiola 2017) horisontaalinen integraatio tarkoittaa mm. lastensuojelun, erikoissairaanhoidon ja vammaispalveluiden integraatiota, mutta integraatiossa tulisi huomioida myös päihdetyö ja -hoito, mahdolliset vanhempia hoitavat tahot sekä terapiaa ja kuntoutusta tarjoavat tahot ja kolmannen sektorin toiminta. Horisontaalisen integraation tärkeys tulee esiin etenkin niissä asiakasryhmissä, jotka käyttävät useita eri palveluita pitkäkestoisesti. Horisontaalisessa integraatiossa on tärkeää, että kaikki toimijat, mukaan lukien asiakkaat, tietävät ketkä osallistuvat yhteistyöhön, mikä on kunkin henkilön/palvelun rooli ja mitkä ovat toiminnan tavoitteet. Horisontaalisen integraation avulla palvelujärjestelmää voidaan kehittää ja rakentaa niin, että lapsille/nuorille/perheille tarjotaan heidän tarpeitaan vastaava palveluiden kokonaisuus, jossa eri ammattilaisten yhdessä tekeminen ja osaamisen joustava yhdistäminen on myös hallinnollisesti ja rakenteiden näkökulmas-

ta helppoa ja sujuvaa. Toimiva integraatio edellyttää ammattilaisilta uutta, yhteistä toimintatapaa, jossa työskentelyn perustana on moniammatillinen tiimi (asiakkaan tiimi) asiakkaan eli lapsen/nuoren/perheen ympärillä. Palveluiden kehittäminen perustuu siihen, että ensihetkestä lähtien – tulee asiakas palveluiden äärelle mitä kautta tahansa – huomioidaan hänen kokonaistilanteensa. (emt.)

Erityistason palveluiden johtamiseen keskittyneessä mallinnusryhmässä tehtävänä oli pohtia toimintojen järjestämistä, organisoimista sekä johtamista (Ahlström, Repokari, Tapiola, Hedman 2017). Palveluiden järjestämisen suunnittelussa on tärkeää asiakasnäkökulman huomiointi, palvelusta toiseen liittymisen joustavuus, erityistason tuki perustasolle sekä uudenlainen organisoituminen asiakkaan ympärille. Osaamista tulee johtaa substansseittain mutta myös yhteen sovittaen. Johtamisen tulee olla monialaista ja poikkihallinnollista, esimerkiksi **maakunnallisten, moniammatillisten johtoryhmien** kautta. Mallissa keskeistä on sitoutumisen lisäksi asenne: malli vaatii onnistuakseen johdon ja työntekijöiden sitoutumista, palvelumyönteisyyttä ja uteliaisuutta uutta kohtaan. Uudessa toiminnassa asiakasta tuetaan perustasolla, esimerkiksi neuvolassa, varhaiskasvatuksessa, koulussa ja järjestöissä. Tarvittaessa erityistaso tuo tukea perustasolle. Maakunnallisesti järjestettäviin erityistason palveluihin kuuluvat suurin osa nykyisestä lasten, nuorten ja perheiden erikoissairaanhoidosta ja lastensuojelusta, vammaisten lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä erityispalvelut, tälle kohderyhmälle suunnatut päihdehuollon erityispalvelut, opetustoimen kanssa yhteistyönä toteutettavat erityistason tukimuodot, yhteistyössä poliisin kanssa toteutetut työn muodot sekä rikosseuraamuslaitoksen, yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen tuottamat erityispalvelut. (emt.)

Systemistä kokonaisvaltaista muutosta tarkasteli ryhmä erityisesti Hackneyn mallin pohjalta, joka on ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelun systeeminen ja kokonaisvaltainen käytäntö Englannissa (Lahinen, Männistö, Raivio 2017). Hackneyn malli perustuu systeemiseen toimintakulttuuriin, joka mahdollistaa arvostavan, lapsia ja perheitä kuulevan kohtaamisen ja vuorovaikutuksen. Systeemisellä toimintakulttuurilla varmistetaan yhteistyö lapsen ja perheen kanssa, yksilöllinen, lapsen ja perheen tarpeet huomioiva arviointi sekä oikea-aikainen ja riittävä tuki ja apu. Olennaista on siirtyminen ongelmakeskeisyydestä lapsen, perheen ja lähiyhteisön vahvuuksien ja voimavarojen etsintään. Lasta tai perhettä ei nähdä ongelmana, vaan osana systeemiä. Tärkeää on ymmärtää lapsen arkea ja etsiä vastauksia lapsen lähiympäristöstä. Tavoitteena on vanhemmuuden ja lähiympäristön tukeminen siten, että lapsi voi elää omassa per-

heessään. Lapsen turvallisuuden varmistaminen on kuitenkin ensisijaista, mikä joskus edellyttää lapsen sijoitusta. Tärkeintä toimintamallissa on työntekijöiden kyky ja taito luoda ja ylläpitää luottamuksellista yhteistyösuhdetta asiakasperheisiin. (emt.)

Kirjoittajien mukaan lastensuojelu tarvitsee kokonaisvaltaista toimintakulttuurin uudistamista. Keskeisimmät lastensuojelun sosiaalityön ongelmat liittyvät tällä hetkellä suuriin asiakasmääriin, työntekijöiden jaksamiseen, kuormittumiseen, vaihtuvuuteen ja siirtymiseen lastensuojelusta muihin tehtäviin, kustannusten kasvuun sekä lastensuojelun ja lasta ja perhettä auttavien toimijoiden yhteistyön vaikeuksiin. Lastensuojelun sosiaalityötä leimaavat myös 'yksin tekemisen' kulttuuri, työskentelyn alhainen intensiteetti ja ongelmakeskeisyys sekä työntekijöiden saama riittämätön tuki ja ohjaus. Lastensuojelun sosiaalityö joutuu edelleenkin "sammuttamaan tulipaloja" ja reagoimaan liian myöhään. Lastensuojelun vaikuttavuudesta lapsen edun edistäjänä käydään usein keskustelua. Lastensuojelun sosiaalityön ja muiden lastensuojelun palveluiden vaikuttavuudesta tiedetään liian vähän, jotta riittävät ja tarkoituksenmukaiset palvelut kohdentuisivat oikein. Systeemiseen ajatteluun ja perheterapeuttiseen työotteeseen perustuva toimintamalli tukee tätä ajattelua. Tavoitteena on, että lastensuojelupalveluista vastaavat organisaatiot tunnistavat oman roolinsa vaativan lastensuojelutyön mahdollistajana ja muokkaavat organisaation eri tasojen toimintaa ja johtamista tukemaan erityistä suojelua tarvitsevan lapsen kokonaisvaltaista auttamista. Arvioinnin ja tutkimuksen tulisi olla jatkuva osa lastensuojelutyön käytäntöä ja kehittämistä. Lastensuojelutietoa tulisi tuottaa, hallita ja koordinoita valtakunnallisesti. (emt.)

Kirjoittajat kuvaavat systeemisen ajattelun taustalla olevan McKinseyn 7-strategiamallin. Kaikkien seitsemän strategisen tekijän tulee täytyä, jotta päästään menestyvään toimintakulttuuriin — lastensuojelun kontekstissa siis toimivaan, asiakasta kuuntelemaan ja kunnioittavaan työhön. Organisaatiomalli ei sinänsä ole monimutkainen, mutta systeemisen ajattelun tulee läpäistä kaikki tekijät ja organisaation tasot. Mallin ehdoton vaatimus on viedä systeeminen lähestymistapa ja konkreettiset työmenetelmät organisaatorakenteiden kaikille tasoille ja osasysteemeihin. On pyrittävä luomaan organisaatio, jossa systeeminen ajattelu ja toiminta läpäisevät kaikki tasot. Organisaation rakenteet velvoittavat johtajia tukemaan työntekijöitä priorisoimaan asiakastyötä ja työntekijöiden luottamuksellisten suhteiden luomista lapsiin, nuoriin ja vanhempiin. (emt.)

Kirjoittajien mukaan suomalaisen lastensuojelutyön, erityisesti sosiaalityön nykytilanne osoittaa selkeästi, että lastensuojelu kaipaa isoa ideolo-

gista ja rakenteellista muutosta. Hackneyn malliin nojaava suomalainen systeeminen lastensuojelun toimintamalli on yksi pyrkimys kohti vuoro-vaikutteisempaa ja kohtaavampaa lastensuojelutyötä. Kirjoittajien mukaan lastensuojelun ongelmat ovat tällä hetkellä niin monitahoisia, ettei lastensuojelutyö selviä niistä yksin. Siksi tarvitaan monitoimijaisia malleja. (emt.)

Lastensuojelun byrokraattis-hallinnollisjuridiset käytännöt eivät ole viime vuosina tuottaneet riittävästi hyvinvointia lapsille ja perheille. Lastensuojelun ydin on ihmissuhteita rakentavissa ja ylläpitävissä käytännöissä, ja nykyisissä rakenteissa on välttämättä raivattava tilaa tälle ydintehtävälle. Systeemisyyden mallia läpäisevänä periaatteena auttaa näkemään lapsen ja perheen monipuolisemmin, osana omia luonnollisia verkostojaan — ei ongelmina. Mallin kokeilu edellyttää erityisesti pilotoijilta kokonaisvaltaista toimintakulttuurin uudistamista ja uskoa muutokseen, vaikka tuloksia voidaan arvioida vasta joidenkin vuosien kuluttua. Kirjoittajien mukaan Hackneyn ja esimerkkinä toimineen Mäntsälän kokemukset osoittavat kuitenkin, että lastensuojelutyön suuntaa voidaan ja sitä kannattaa muuttaa. (emt.)

Kun olen kahlannut läpi lyhyessä ajassa tätä historiakatsausta varten lastensuojelun kulttuurisen muutoksen kehitystä yli kolmen vuosikymmenen taakse, lukenut ajankohtaiset muutaman vuoden sisällä valmistuneet tutkimusraportit lastensuojelun tilasta ja lastensuojelun lasten ja perheiden palvelujen saatavuudesta ja nyt lukenut LAPE-ohjelman tuottamien raporttien ajankohtaista lastensuojelun tilannekuvaa ja lukuisia perusteltuja kehittämisehdotuksia, olen entistä varmempi näkemyksestäni, että lastensuojelu on yhteiskuntapolitiikassa erittäin marginaalisessa asemassa eikä ”julkisella huoltajalla” ole ollut pitkäjänteistä, maan hallitusten toiminta-ajan ylittävää tahtoa lastensuojelun ja sen asiakkaiden tilanteen parantamiseen kuin lyhytjänteisin korjausliikkein ulkoapäin tullessiin epäkohtien ilmenemisiin. Työhistoriassani on lukuisia innostuksen ja ilon hetkiä onnistumisista, mutta myös turhautumista ja pettymystä, kun täysin perustellut kehittämisehdotukset - jotka voisivat jopa tuoda kustannussäästöjä, eivät etene vuosi toisensa perään esitetyistä toistuvista samanlaisista huomioista huolimatta. Toisaalta on tietenkin niin, että lastensuojelun ytimessä on aina läsnä yhteiskunnan ja ihmisten pahoinvointi, ja siten samoihin ja uusiinkin ilmiöihin joudutaan jatkuvasti hakemaan ratkaisuja. Kohtuudella kuitenkin voi odottaa, että lastensuojelun toimintaedellytyksiä parantavia rakenteellisia ja osaamiseen liittyviä ratkaisuja tehtäisiin kun selkeät rakennepuutteet on osoitettu. Jännityksellä odotan, onko yhteiskunnassa nyt riittävästi tahtotilaa tehdä toisin.

Välijohtopäätöksiä

- Kulttuurista muutosta ei valtion osalta ole siis riittävästi edistetty. Lasten ja perheiden palvelujen, mukaan lukien lastensuojelun, kansallinen ohjaus ja johtaminen olisivat edellyttäneet tietopohjan, tutkimuksen, ohjauksen, valvonnan ja kehittämisen vahvistamista, lastensuojelun erityisosaamisen parantamista sekä eri laisten resurssien lisäämistä.
- Kunnissa lastensuojelun tarpeen vähenemiseen pyritään parantamalla lasten ja perheiden palveluja. Lastensuojeluun kohdistuvaa sisällöllistä kehittämistä ja resursointia ei kunnissakaan ole ollut tarpeiden mukaisesti: mm. suuret asiakasmäärät, osaamisen vajeet, selkeät palvelujen puutteet - näihin ei ole ole reagoitu kuten olisi pitänyt.
- Monet lastensuojelualan järjestöt ovat tehostaneet keskinäistä yhteistyötään mikä parantaa erilaisen tuen saatavuutta. Raha-automaattiyhdistys RAY, joka on nykyisin Veikkauksen STEA, on ohjannut järjestöjen rahoituksen kautta järjestöjä tiiviimpään yhteistyöhön ja verkostoitumiseen.
- LAPE-ohjelman tuottamien ehdotusten vieminen osaksi maakuntien ja tulevien sote-järjestelmien työhön tulee olemaan suuri haaste sisällöllisesti, taloudellisesti sekä erityisesti johtamiselle.

3.7 ASIAKKAAN ASEMAN KEHITTYMINEN

Mitä kertoo lapsen asemasta lastensuojelussa se, että vuonna 2015 lakiin erikseen kirjoittaa säännös, että vastuusosiaalityöntekijän pitää tavata lasta säännöllisesti henkilökohtaisesti ja tämä pitää kirjata lapsen asiakassuunnitelmaan? Ja vastaavasti, että lapsella on oikeus pitää yhteyttä vastuusosiaalityöntekijäänsä. Mitä kertoo se, että LAPE-ohjelmassa on vuonna 2017 yhä uudelleen tuotettu useiden raporttien verran tietoa ja arvioita lapsilähtöisen lastensuojelun suurista kehittämistarpeista? Mitä kertoo vuonna 2016 julkaistut huostaanotettujen lasten tarvitsemien tuki- ja hoitopalvelujen heikosta saatavuudesta olevat tutkimustiedot?

Tämä kaikki kertoo mm. lastensuojelun sosiaalityön nykytodellisuudesta kiireen ja suurten asiakasmäärien keskellä - vastuusosiaalityöntekijä ei ehdi/pysty tapaamaan ja kohtaamaan lasta kuten laki edellyttäisi ja siten kuin lapsi ja hänen perheensä tarvitsisi. Tämä kertoo myös, että sijaishuollossakaan ei pystytty toimimaan ”julkisena huoltajana” vaativan tuen tarpeessa olevan lapsen ja perheen tarpeiden mukaan.

Lapsiasiavaltuutetun 2017 vuosikirjassa lapsen oikeudellisen aseman parantamiseksi tehdään useita huomioita ja ehdotuksia mm. lainsäädännön ja käytäntöjen muutoksiksi. Vaikka lapsen asemaa ja oikeuksia on tässä artikkelissa tarkastellun ajanjakson kuluessa parannettu niin säännöksissä kuin käytännössä, vaatii tämä lapsiasiavaltuutetun mukaan edelleen parannustoimia lapsen edun toteutumiseksi. Olen havainnut hallinto-oikeuden lastensuojeluasioiden oikeudenistunnoissa, että kaikilla asianosaisilla on omat asianajajat ja lapsella usein oma edunvalvoja. Ja monesti vanhemmillä on oma asianajajansa ollut tukena jo ennen oikeuskäsittelyä. Asiakkaat eivät tunne aina tulevansa kuulluksi ja kohdatuksi ja juristi on varmistamassa tätä?

Toimiva lastensuojelu -toimenpidesuunnitelman pohjalta toteutettiin joi-takin kehittämistoimia sekä lakimuutoksia (2015 SHL ja LSL muutokset), ja mm. lastensuojelulakiin perustuvien sosiaalityöntekijän tueksi tarkoitettujen moniammatillisten asiantuntijaryhmien kehittämistarpeet selvitettiin (Tulensalo 2016). Tulensalon mukaan keskeiset kehittämiskohteet liittyvät asiantuntijaryhmän rakenteisiin ja kokoonpanoihin, konkreettiseen käytännön tason tuen saantiin, asiakkaiden osallisuuteen sekä ryhmän toiminnan arvioinnin ja vaikuttavuuden parantamiseen. Asiantuntijaryhmässä ei siis kuulla asiakasta. Oma käsitykseni on, että asiantuntijaryhmän toiminta ei asiakkaan oikeusturvan kannalta ole ongelmaton.

Tänä päivänä, LAPE-raporttien antamasta kuvasta huolimatta, lapsi ja perhe ovat aiempia vuosikymmeniä enemmän toimijoita ja osallisia omassa asiassaan sekä mukana lisääntyvästi myös lastensuojelun kehittäjäkumppanina. Suhtautuminen asiakkaiden asiantuntijuuteen on vuosikymmenten aikana muuttunut. Lastensuojelun maine kuitenkin edelleen myös leimaa esimerkiksi sijoitetun nuoren arjessa. Lastensuojelullisen tuen hakemista ei edelleenkään koeta neutraalina tuen ja palvelun hakemisena. Sosiaalihuoltolain sinänsä hyvä muutos vuonna 2015 merkitsi sitä, että lastensuojelullinen tuki on todella viimesijainen tukitoimi ja yhteiskunnan interventio, toisaalta myös monelle lapselle pelastus. Yhteiskunnallisen huoltajan vastuunkanto sijoitettujen lasten elämästä vaatii parantamista.

Näyttää siltä, että lastensuojelun tehtävästä vastuun kantavassa organisaatioissa ei lastensuojelun asiakasymmärryksen tila ole nykyisin kovin syvälinen, kun lastensuojelussa olevia epäkohtia ei oteta edelleenkään vakavasti. Organisaatioilla ei ole tietoa keitä lastensuojelun asiakkaat ovat, sillä asiakasprofiilista ja asiakkuuden syistä ei ole kunnollista tietoa vielääkään

saatavilla. Organisaatioilla ei ole edelleenkään tietoa siitä, kuinka lasten kehitystä ja terveyttä on lastensuojelussa pystytty parantamaan siitä, kun lapsen asiakkuus on lastensuojelussa alkanut. Lastensuojelu kuitenkin myös onnistuu suojelutehtävässään, vaikka siitä ei tuotetakaan tietoa kaikille näkyväksi.

3.8 HYPY TUNTEMATTOMAAN - SOTE-JÄRJESTELMÄN MUUTOS JA LASTENSUOJELU

Katsaukseni lastensuojelun kehittämisen historiaan osoittaa, että lastensuojelussa on jo vuosikymmenten ajan ymmärretty, että vastuu lastensuojelutehtävästä ja palvelujen järjestämisestä tulisi olla ns. leveämmillä hartioilla kuin Suomen pienten kuntien väestöpohjat ovat. Lastensuojelun kehittäminen on toteutunut pääosin alueellisissa ylikunnallisissa monen toimijan verkostoissa, joissa ovat olleet mukana myös suuret kaupungit, vaikka niiden väestöpohja olisi muutoin riittävä. Pääkaupunkiseudulla on myös ollut omia lastensuojelun kehittäjäverkostoja kuten Kehrä I ja II, lisäksi suurimmat kaupungit benchmarkkaavat toisiaan. Sijaishuollon ja erityispalvelujen järjestäminen on yleisesti jo toteutunut ylikunnallisilla ratkaisulla, tosin sijaishuollon on jostain syystä annettu liukua pääosin yksityisten markkinoiden tuottamaksi. Kunta- ja palvelurakennemuutos pakotti kaikkein pienimmät kunnat muodostamaan ainakin terveydenhuoltoa koskevat yhteistoiminta-organisaatiot, joissa osassa on hoidettu myös sosiaalihuollon tehtäviä.

On myös maakuntia, joissa sosiaali- ja terveydenhuollon kaikista tehtävistä vastaa kuntien yhteinen maakunnallinen sote-kuntayhtymä mm. Eksote vuodesta 2010 alkaen. Kun lastensuojelu on erityisosaamista vaativa tehtävä, riittävä väestöpohja on välttämätön, vaikka käytännön asiakastyö tehdään lastensuojelussakin lähipalveluna ja -työnä. Myös yksilöitä koskevien lastensuojelupäätösten tekeminen ja vastuusosiaaliryöntekijän tehtävän hoito on edellyttänyt kuntien yhteisiä ratkaisuja, sillä pienessä kunnassa ei välttämättä ole ollut yhtään lain edellyttämää pätevää sosiaaliryöntekijää päätöksiä tekemään. Erinomaisena esimerkkinä Suomessa on pidetty mm. Eksote-kuntayhtymän sekä Kainuun sote-malleja, joissa lasten ja perheiden sote-tehtävät ja palvelut on koottu saman organisaation vastuulle. Kuntien kanssa on rakennettu lapsen kehitystä edistävät ja kuntouttavat palvelupolut esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja koulun sekä maakunnan sote:n palveluihin. On myös useita isoja ja pienempiä kuntia, joissa koko kuntaorganisaatio on rakennettu ns. elämäntapa-ajattelun mukaan, jossa kaikki lasta, nuorta ja perhettä koskevat tehtävät ja palvelut on saman toimielimen ja johdon vastuulla ja yhteensovittava johtaminen ja

väestöryhmän erilaisten tarpeiden mukainen integraatio toteutuu arjessa niin horisontaalisesti kuin vertikaalisesti. Esimerkiksi resurssien kohdentaminen, lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvien tavoitteiden ja niiden käytännön toteuttamisen johtaminen sekä yhteistyön organisoiminen juuri niiden kesken, jotka työskentelevät saman väestöryhmän kanssa, kuten päivähoitossa, peruskoulussa, neuvoloissa tai lastensuojelussa, toteutetaan yhteistyörakenteessa.

Jos hallituksen sote-järjestelmän muutos toteutuu (alueuudistus.fi -sivustolta löytyy kaikki tässä kuvaamani asiat) valmistellulla tavalla, kunnat eivät hoida enää mitään sote-tehtäviä, vaan ne siirtyvät valtion ohjauksessa olevalle maakunnalle. Leveämpien hartioiden tavoite ja kuntien siivoaminen pois sote-tehtävien hoitamisesta, merkitsee sitä, että esimerkiksi Helsingin 660 000 asukkaan väestöpohja ei ole riittävä tuottamaan sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalvelut. Maakunnista suurin osa tulee kuitenkin olemaan pienempiä väestöpohjaltaan kuin nykyiset suurimmat kaupungit. Silti oikeus peruspalvelujen järjestämiseen siirtyy näiltäkin tulevalle maakunnalle, Uudellamaalla 1,6 miljoonan asukkaan maakuntaorganisaatioon. Erilaisiin olosuhteisiin ei ole tulossa erilaisia perusratkaisuja.

Sipilän hallitus veti eduskunnan käsittelystä pois sote-lait heinäkuussa 2017 eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta - erityisesti valinnanvapauslain säännökset vaativat uutta valmistelua. Valinnanvapauslakiehdotus oli lausunnon 15.12.2017 asti. Lakiesityksissä maakunnan sisällä palvelutoiminta aiotaan organisoida tilaajan ja tuottajan roolit eriyttämällä. Vastuu lastensuojelun viranomaistehtävästä olisi tilaajalla ja käytännön asiakaspalvelutyö tehtäisiin maakunnan liikelaitoksessa, tosin vain siltä osin kun kyse on puhtaasti viranomaistyöstä, kuten lastensuojelun vastuusosiaalityöntekijän työ. Kaikki lastensuojelunkin tarvitsemat palvelut tuotetaan joko maakunnan liikelaitoksessa, tai maakunnan eli valtion perustamissa yhtiöissä tai yksityissektorin yhtiöissä, myös ammatinharjoittajien palveluja asiakas voisi saada esimerkiksi asiakassetelillä. Lastensuojelussa esimerkiksi tehostettu perhetyö, perhekuntoutus, tukihenkilötoiminta ym. palveluja tuotetaan markkinoilla, samoin yleisiä lapsiperhepalveluja, kuten kotipalvelu ja perhetyö. Kukin maakunta ratkaisisi esimerkiksi tuotetaanko neuvolapalvelut maakunnan liikelaitoksessa, vai annetaanko tuottaminen vapaasti markkinoiden tehtäväksi. Valinnanvapaus-ideologian mukaan, kaikki terveydenhuollon peruspalvelut ja sosiaalihuollon neuvonta- ja ohjaus toteutuisi ns. suoran valinnan sote-keskuksissa, jotka toimivat markkinaehtoisesti, ja jonka palvelunkäyttäjäksi asiakas listautuu vähintään puoleksi vuodeksi kerrallaan. Sote-keskuksesta voisi lausunnon olleen ehdotuksen mukaan saada vain sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta, mutta

liikelaitosta velvoitettaisiin jalkauttamaan sosiaalihuollon asiantuntijoita näiden suoran valinnan sote-keskuksen kylkeen. Vaikka sote-keskuksen palveluvalikoima koostuu käytännössä vain terveydenhuollon peruspalveluista, lakiehdotuksen mukaan jokaisen sosiaalihuollon palveluja hakevan tulee ensin asioida (so) te-keskuksessa, josta tarvittaessa ohjataan maakunnan liikelaitokseen. Jokainen lapsi, nuori ja vanhempi, jolla on jokin huoli, asioisi ensin valitsemansa suoran valinnan sote-keskuksessa, jossa tehdyn ensiarvion mukaan lapsen asian hoito voidaan siirtää käsiteltäväksi maakunnan liikelaitokseen, esimerkiksi sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointiin, ja siinä mahdollisesti toteutuvaan lastensuojelun tuen arviointiin.

Alueuudistus-sivuilla on julkaistu (power point-diasarjoja) esimerkkejä erilaisista ihmisten asioimistarpeista ja siitä, miten asian hoito etenee sote-mallissa. Yksi esimerkeistä koski lapsiperhettä, jonka problematiikka oli lastensuojelullinen. Ehdimme käydä esimerkistä kriittistä keskustelua some:ssa. Kun seuraavan kerran menin hakemaan diasarjaa sivustolta opettaakseni asiaa opiskelijoille, oli juuri tämä esimerkki hävinnyt kokonaan diasarjasta. Kriitikkimme liittyi erityisesti haavoittavien asiakasryhmien asioimisen hajaantumiseen markkinoilla toimivan yhtiön ja maakunnan välillä, mikä saattaa merkitä sitä, että näiden asiakkaiden tuen tarve jää tunnistamatta, tai jos lastensuojelullinen tarve yhtiössä tunnistetaan, juuri nämä asiakkaat tippuvat herkemmin suoran valinnan sote-keskuksen ja maakunnan välille ja kokonaan pois tuen piiristä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos julkaisi valinnanvapauslakiesitykseen annetun lausunnon yhteydessä kahdeksan erillismuistiota, joissa sote-järjestelmän muutosta arvioitiin eri väestöryhmin ja palvelujen näkökulmasta - yksi muistioista tarkasteli lasten, nuorten ja perheiden palveluja ja yksi lastensuojelua (THL:n valinnanvapaus-sivusto, muistiot 24.3.2017, ks. myös Lastensuojelu sotessa 2017). Lastensuojelun asiakkaiden palvelut hajaantuvat.

Maakunta - ja sote-järjestämislaki ovat saaneet suurta kritiikkiä. Valinnanvapauslakiehdotus sai ensimmäisellä kevään 2017 lausuntokierroksella murskakritiikin mm. ali- ja ylihoidon, ja toisaalta kermankuorinnan mahdollisuuksista ja palvelujen integraation heikentymisestä. Kritiikin mukaan muutoksella ei saavuteta sote-uudistukselle asetettuja tavoitteita eikä kustannusten hillintää. Lapsi- ja perhejärjestöt esittivät (22.5.2017 Ensin sote-uudistus, sitten vasta valinnanvapausuudistus) oman huolensa sote-muutoksesta. Minkäänlaista lapsivaikutusten ennakoarviointia ei lakiehdotus sisällä. Kuntalehti uutisoi 7.6.2017 työryhmän nimityksestä:

Opetushallituksen pääjohtajan Olli-Pekka Heinosen johtama työryhmä kartoittaa tämän vuoden loppuun mennessä sote-uudistuksen vaikutuksia lasten ja nuorten palveluiden ”rajapinnoilla” ja tekee mahdolliset parannusehdotuksensa. Opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen ja perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehula ovat nimittäneet Heinosen lisäksi selvitysryhmään Kuntaliiton varatoimitusjohtajan Timo Reinan, Tampereen pormestarina toimineen Anna-Kaisa Ikosen ja Keski-Pohjanmaan perheiden palveluiden tulosaluejohtajan Matti Kaivosojan. Selvitysryhmä oli määrä antaa väliraportti syksyllä 2017.

Sote- ja maakuntauudistus voi vaikeuttaa lasten ja nuorten palveluiden järjestämistä, koska varhaiskasvatus, perusopetus sekä kulttuuri- ja nuorisopalvelut jäävät kuntaan ja sote-palvelut, esimerkiksi kouluterveydenhuolto, siirtyvät maakunnalle.

Lastensuojelu tulisi kaavaillussa sote-järjestelmässä hajaantumaan: suoran valinnan sote-keskus tekee ensiarvion ja mahdollisesti jos lapsen ja perheen tilanne sitä edellyttää, siirretään asiointi maakunnan liikelaitokseen, jossa tehdään varsinainen palvelutarpeen arviointi ja jos tuen tarvetta on, tukipalvelut saadaan joko maakunnan liikelaitoksesta, maakunnan yhtiöistä tai muilta markkinoilla toimivilta palveluntuottajilta asiakassetelillä. Henkilökohtaisen budjetointi-mallin (HB) voi lapsiperhepalvelujen asiakas valita vain jos maakunta niin on erikseen päättänyt, muutoin HB-mallin voisi valita vain ikäihmiset ja vammaispalveluja tarvitsevat pitkäaikaiseen ja monia palveluja tarvitessaan.

Tätä kirjoitettaessa sote- ja maakuntalakien lopullisten esitysten sisällöstä ei ole tietoa. Lakien on tarkoitus tulla voimaan 2020 vuoden alusta ja eduskunnan pitäisi pystyä päättämään lakiesityksistä 2018 keväällä.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET JA UUDEN LASTENSUOJELUN HAHMOTTELUA

Olen edellä paikoin jo tehnyt yhteenvetoa millaista kulttuurista muutosta on ollut havaittavissa lastensuojelun kehittämisen autoetnograafisen tarkasteluni kautta. Muutama kokoava huomio lisää.

Kehittämisestä

- verkostomaisella yhteiskehittämisellä on vahvat juuret ja se on valitsevaa kehittämiskäytäntöä
- lapsen ja nuoren sekä vanhempien erityinen lastensuojelun asian tuntuusrooli ymmärretään ja heitä kuullaankin, mutta tasavertai

- nen kehittäjäkumppanuusrooli on vasta orastava käytännöne, palvelujen kehittämisen ja palvelumuotoilun (yhteiskehittämisen) tulisi kuitenkin ottaa huomioon ja perustua vahvaan asiakasymmärrykseen ja tietoon asiakkaan kokemuksista
- kehittämisen kohteena on ollut painotetusti menetelmät ja asiakasprosessien laatu, kuitenkin esimerkiksi varhaisen avoimen yhteistyön lähestymistapa ei ole vakiintunut toimintaa kokonaisvaltaisesti ohjaavaksi periaatteeksi lastensuojelutehtävistä vastaavissa organisaatioissa
 - moniasiantuntijuus-yhteistyömallit on edelleen jatkuva kehittämisen kohde
 - vain ns. edelläkävijäorganisaatioissa on kehittäminen kohdentunut kokonaisvaltaisesti myös lastensuojelutyön palvelurakenteisiin, johtamiseen ja asiakasymmärryksen parantamiseen (mm. yhteensovittava johtaminen, elämäntapa- ja elämäntilanteiden vaikutus palveluille, työntekijöiden työnjaoille ja osaamiselle)

Asiakassuhteesta

- lapsilähtöinen ja lapsen kohtaava työskentely on vahvistunut ja lapsi nähdään osallisena,
- asiakkaan ja työntekijän välinen suhde on enemmän kuin aiemmin yhteistyösuhde, ylipäätään suhdeperustaisuus ja kohtaava lastensuojelu on nykypuhunnalle tyypillistä, vaikka tämä ei saa tukea esim. työn tekemisen rakenteissa (mm. asiakasmäärät ja käytössä oleva aika)

Palvelujen saatavuudesta

- tukea on saatavilla jo enemmän lapsen ja perheen arjessa ja lapsen kasvu- ja kehitysympäristöissä, mutta paikoin aivan riittämättömästi edelleen, ja useimmiten vai sitä mitä ”valintatalon hyllyllä” sattuu olemaan
- sijoitetun lapsen erityistarpeisiin ei pystytä edelleenkään vastaamaan siten kuin kukin lapsi tarvitsee, palvelujärjestelmä itsessään aiheuttaa lapsen asiakkuuteen katkeilevuutta
- jälkihuollon kehittäminen on jäänyt jalkoihin, samoin sijoitetun lapsen vanhempien tuki on riittämätöntä
- yhteisöllistä tukea on vähän, samoin ryhmätukea ja yhdyskunta-tyyppistä työskentelyä ei juuri ole

Lastensuojelun osaamisesta

- kansallinen vastuu lastensuojelun kehittämisestä ja käytännön lastensuojelun resursoinnista on ohutta, kansallinen lastensuojelun visio sekä toimenpiteet vision saavuttamiseksi puuttuvat
- lastensuojelun erityisosaamisen tarve tunnustetaan, mutta muutoksia työn osaamisvaatimuksissa ei ole tehty eikä tasalaatuisuutta eri

- koistumiskoulutusta organisoitu koko maahan
- lastensuojelun laadun valvontatoimet ovat riittämättömiä ja jälki jättöisiä
- lastensuojelua ei ohjata ja johdeta relevanttiin tietoon ja tutkimukseen perustuen.

Julkipuhe lastensuojelusta on pääosin negatiivista ja ongelmakeskeistä, mikä heikentää kansalaisten ja asiakkaiden luottamusta lastensuojeluun. Positiivista puhetta ja onnistumistarinoita tarvitaan paljon lisää. Johtamisen eturivissä olevien tulee toimia esimerkkeinä ja viestiä lastensuojelun vision - tahtotilan sisällöstä. Jos muutoksia tahdotaan, ne syntyvät kokonaisvaltaisella pitkäjänteisellä muutostyöllä, johon pitää sitoutua yli vaalikausien ajaksi.

Lastensuojelun kulttuuriset muutokset syntyvät intohimoisesti lastensuojelua toteuttavien monien ihmisten ja edelläkävijä-organisaatioiden toiminnalla pitkän ajan kuluessa, usein tarvitaan vuosikymmeniä.

”Millään asialla ei ole merkitystä ennen kuin me annamme sille merkityksen”, totesi Saska Saarikoski kolumnissaan (HS 4.6.2017). Sillä, millaisen merkityksen lastensuojelun ydinkysymykset saavat yhteiskunnassa eri aikoina, on suuri voima. Esimerkillä ja merkityksillä johtaminen vie muutosta haluttuun suuntaan. Monet yhteiskunnalliset ongelmat näyttävät olevan pysyviä tekijöitä siinä, miltä lapsia pitää suojella, kuten päihteet, mielenjärkkyminen, kaltoinkohtelu ja väkivalta, vanhemmuuden puutteet, pulmat ihmissuhteissa ja vuorovaikutuksessa, köyhyys.

Siksi näiden ongelmien vähentäminen on jatkuvaluontoinen yhteiskunnallinen lasten suojelun kehittämissuhteita. Viimesijainen lastensuojelu on ikkuna sille minkä koetaan olevan yhteiskunnassamme merkityksellistä. Lastensuojelu on jatkuvaa taistelua lapsen ja hänen perheensä oikeuksien edistämisestä globaalissa maailmassa, jossa on paljon kilpailevia intressejä. Jos, ja mielestäni kun lastensuojelussa toimivat muodostavat eräänlaisen kulttuurisen yhteisön, meidän kannattaa toimia yhdessä ja joukkoistaa mukaan muutostyöhön laajemmin myös kansalaiset ja yritykset.

Kun Suomessa on haluttu, että lastensuojelu kehittyä tai muuttuu, on asiaa säädetty laki tai muutettu säännöksiä. Usko lain voimaan on edelleen suurta, vaikka tosiasiallisesti laki ei todellistunut käytännössä, ellei pykälien edellyttämässä toiminnassa ja sen voimavaroissa tapahdu muutoksia. Lain toimeenpanoon on yleensä liittynyt muutamia lakikoulutustilaisuuksia ja hallituksen lakiesitystä selkeyttävä opas, tai nykyisin Lastensuojelun käsi-

kirjan tekstimuutokset. Jos tavoitteellista muutosta ei johdeta eikä myöskään tueta esimerkiksi lain keskeisen filosofian ja uudenlaiset merkitykset avaavalla viestinnällä, jollaiseksi ministeriön kuntakirje ei tänä päivänä riitä, on muutoksen toteutuminen todella hidasta. Esimerkiksi lapsen oikeudet ovat vasta nyt keskeisin kulttuurisen muutoksen ajuri ja samalla tavoite lastensuojelun pitkässä kehitysprosessissa, vaikka lapsen oikeuksien julistus toimi jo vuoden 1983 lain perustana. Vuosina 2004-2007 toteutuneella kansallisella lastensuojelun kehittämisohjelmalla ei ollut muutosjohtamiseen riittävää yhteiskunnallista voimaa esimerkiksi ministeriöstä käsin. Ohjelman tulokset olivat hyviä, mutta työ olisi edellyttänyt pitkäkestoista, johdettua ja resursoitua jatkoa (vrt.Lasinen lapsuus -pitkäkestoisuudessaan). Kun puhutaan lastensuojelusta, kulttuurisen muutoksen johtaminen on yhteiskunnallisten toimijoiden tehtävää, kuten ministeriön, THL:n, AVI:n, lakisääteisten sosiaalialan osaamiskeskusten ja kuntia edustavan Kuntaliiton. Lastensuojelun järjestöt ovat tuottaneet läpi historian lastensuojeluun erilaisia innovaatioita erityisesti työmenetelmiin, mutta kulttuurisen järjestelmätasoisien muutoksen johtaminen ei ole sirpaloituneen järjestökentän voimin mahdollista toteutua suomalaisessa yhteiskuntavetoisessa järjestelmässä. Järjestöt, ja vielä usein kukin erikseen, puuhaavat omiaan, kunnat omiaan, valtio omiaan ja asiakkaat juristien avustamina ajavat omiaan.

Eri tahojen yksituumaisuus siitä, mihin lastensuojelussa halutaan muutosta ja minkä halutaan kehittyvän paremmaksi, toteutuisi pienessä Suomessa, kun nämä omiaan puuhaavat tahot tekisivät enemmän strategista tavoitteellista yhteistä työtä - joukkoistamalla ja kumppanuudella muutokset toteutuisivat kattavammin ja pikemmin. Kun on kyse yhteiskunnan vastuulla olevasta tehtävästä, kuten lastensuojelu, tulee tavoitteet muutokselle vahvistaa korkeimmassa mahdollisessa julkisessa organisaatiossa. Joukkoistavasta toiminnasta hyvä pienen pieni esimerkki on vuonna 2017 toteutettu Yhdessä koettua:100-vuotias Suomi sijoitettujen lasten silmin -kiertue, joka sisältää monipuolisia taidenäyttelyitä, seminaareja, työpajoja ja kohtaamisen foorumeita. Kiertueella on ollut mahdollisuus sukeltaa lastensuojelun maailmaan ainutlaatuisella ja autenttisella tavalla – sijaishuollon lasten, nuorten sekä heidän perheidensä tarinoiden ja kokemusten kautta. Kiertueella oli hyvin lukuisia kumppaneita. (Yhdessä koettua 2017)

Katsauksen perusteella voinee sanoa, että lastensuojelun kansallinen kehittäminen ei ole ollut tavoitteellista ja pitkäjänteistä muutostyötä, vaan reagoimista esille tulleisiin epäkohtiin. Kehittäminen on ollut koordinoimatonta ja johtamatonta, ja rahoitus lyhytjänteistä hankerahoitusta tai jopa kansanedustajien ”jouluhjäräpäätöksiin” perustuvia. Aina ei edes ensireaktion ehdotettujen välttämättömien parannusten syntymistä ole varmistet-

tu kehitystyötä ohjaamalla ja resursoimalla. Kehittämistyössä näkyy myös eräänlainen historiattomuus - aiempien saavutusten jälkeen tunnutaan aloitettavan liian usein kehittämään samaa uudestaan. Kehitystyön tulokset eivät kumuloidu laajemmiksi lastensuojelun toimintakäytäntöjen muutoksiksi kun aikaansaannosten vakiintumista toimintaan ei tueta laajamittaisella koulutuksella ja viestinnällä. Saatavilla olevista erilaisista nettiportaalista toki löytyy tietoa, kuten Lastensuojelun käsikirja ja Innokylä. Tämä historiattomuus näkyy osin myös LAPE-ohjelman tähän referoiduissa raporteissa. Lastensuojelun palvelukylä.fi -sivustoa meillä ei vielä ole. Mallia siihen voisi ottaa vaikka Mielenterveystalo.fi-sivustolta, joka on yksi Terveyskylä.fi-sivuston taloista kansalaisille, asiakkaille, ammattilaisille.

Monissa kunnissa on toki lastensuojelua kehitetty osana yhteistä ymmärrystä lasten ja nuorten hyvinvointityön kehittämistarpeista ja työtä johdetaan yhteensovittavasti, kuten kotikunnassani Nurmijärvellä, jossa on toiminut jo yli kymmenen vuotta monialainen lasten ja nuorten hyvinvointityön ohjausryhmä, jota johtaa sivistystoimen toimialajohtaja. Kunta on ollut edelläkävijänä dialogisten menetelmien ja erityisesti varhaisen avoimen yhteistoiminnan kehittämisessä Arnkil & kumppaneiden kanssa kunnan toimintaa ohjaavana periaatteena, tästä kunta myös palkittiin Vuoden lastensuojeluteko palkinnolla. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin tukemisen kunnallinen strategia perustuu moniammatilliseen yhteistyöhön sekä asiakkaita kunnioittavaan varhaiseen tukeen.

Kulttuurisessa muutoksessa tarvittaisiin ennakoivaa, kannustavaa ja johdettua tutkimuksellista yhteiskehittämistä. Tällä hetkellä lastensuojelua sivuavat kehittämistavoitteet on leivottu sisään LAPE-ohjelmaan, jossa eri toimijoita kokoavissa työpajoissa on ollut hyvin innostuneita lasten ja perheiden hyvinvointia kehittämään pyrkiviä ihmisiä yli ammattialojen, myös kokemusasiantuntijoita. Tältä osin pitää olla toiveikas, mutta syntyneet mallinnusaihiot pitää myös viedä eteenpäin toteutukseen LAPE-muutosjohtajien ja maakuntien LAPE-hankkeiden tuella kunkin maakunnan kuntien ja sote-toimintaympäristön tarpeisiin. Kehittämishdotukset ovat hyvin perusteltuja ja kattavia, ja mikäli ne toteutuisivat, olisi lasten ja perheiden ja lastensuojelun tilanne nykyistä huomattavasti parempi. LAPE voisi onnistua laajoissa tavoitteissaan, mutta arvioni mukaan haaste on suuri nyt kaavaillessa sote-järjestelmässä. LAPE:n on erittäin vaikea saada aikaan kuntien ja lukuisten sote-yhtiöiden ja maakunnan liikelaitoksen kesken toimivia lasten, nuorten ja perheiden palvelujen polkuja.

Ja kyse on laajemminkin yhteiskuntapolitiikan harjoittamisesta ja perheiden elämänolosuhteista. Huosta-tutkimuksen (Heino ym. 2016) tulokset nostavat esiin miten yhteiskunnallinen eriarvoistuminen näkyy niiden las-

ten ja perheiden elämässä, joiden lasten sijoitus oman kodin ulkopuolelle ajankohtaistuu. Kirjoittajien mukaan tutkimus valaisee alle kouluikäisten lapsiperheiden ahdinkoa: kun lapsen sijoitustarve nousee työskentelyssä esiin, on kysymys perheen köyhyydestä, uupumisesta, sairaudesta, monien ongelmien vyyhdestä, jossa perhe elää. Teini-ikäisten kiireelliset sijoitukset korostuvat tutkimuksessa. Näissä moninaistuneissa perherakenteissa nuori hakee identiteettiään ja paikkaansa monin tavoin.

Vaikka lastensuojelun tarvetta ehkäisevä yhteiskuntapolitiikka ja ehkäisevän tuen kehittäminen on tärkeää, samoin tehokas lastensuojelun avo-
huollon tuki perheille ja lapsille, tulisi ”julkisen huoltajan” osoittaa vastuullisuutensa sijoitettujen lasten elämästä. Lastensuojelun on tarjottava enemmän kuin mihin oma koti on pystynyt: mahdollisuutta tavalliseen arkeen, lapsuuteen ja nuoruuteen, rauhaa kasvaa ja kehittyä, turvallisuutta, ennustettavuutta tulevaan, perushoivaa ja luottamusta siihen, että ne joihin lapsi on muodostanut kiintymyssuhteen, säilyvät lapsen elämässä ja ovat lasta varten olemassa - jokaisella lapsella on luottoaikuinen. Ja kun sijais-
huolto päättyy, on jälkihuollon tuen oltava itsestään selvää. Olen ottanut tavaksi kysyä hallinto-oikeudessa sosiaalitoimen edustajilta mikäli lapsen oma vastuusosiaalityöntekijä on vaihtunut, ja usein vastaus on, että meidän järjestelmässä lapsen vastuusosiaalityöntekijä vaihtuu kun lapsi siirtyy sijaishuoltoon ja sijaishuollon sisälläkin, jos siirtyy laitoksesta perhehoitoon tai päinvastoin. Muutoinkin suuren henkilökunnan vaihtuvuuden lisäksi, ovat asiakassuhteet järjestelmästä johtuen katkeilevia.

4.1 KANSALLINEN LASTENSUOJELUN REFORMI

Kokoan Uuden Lastensuojelun keskeistä sisältöä hyödyntäen oman kokemuksen ja tämän katsauksen tietopohjan lisäksi LAPE-raporteissa visioitua kulttuurin muutosta, jota ollaan tavoittelemassa.

Lastensuojelu tarvitsee pitkäkestoisen (yli eduskunnan hallituskausien) kehittämisohjelman resurssineen. Muutoksia tarvitaan paitsi käytännön asiakastyöhön, myös lastensuojelun kansalliseen ja paikalliseen ohjaukseen, johtamiseen, tiedontuotantoon sekä osaamiseen ja palveluihin.

Tämä edellyttää laajaa sitoutumista yhteiseen uutta toimintakulttuuria synnyttävään kehittämisprosessiin, kansalliseen lastensuojelun reformiin - hyvä alku on meneillään olevassa LAPE-ohjelmassa. Sen tulisi jatkua pitkäkestoisena yli kulloistekin maan hallituskausien. Kehittämiskumppanuuteen tarvitaan myös asiakkaat, heidän kokemuksensa ja näkemyksensä. Reformista ja sen toimeenpanosuunnitelmasta päättäisi valtioneuvosto, ja

päätös olisi kuntia ja tulevia maakuntia ja niiden markkinasopimussuhteita velvoittava. Reformin sisällön valmistelu tulisi tehdä yhteistyöverkostona joukkoistamisen toimintamallilla. Millaisia vaikutuksia kokonaisvaltaisella reformilla tulisi saada aikaan? Olen jalostanut reformin sisältöä aiemmin blogissani 2015 julkaistusta.

Lapsille palvelut ovat ensisijassa välittäviä ihmisiä

Ensinnäkin päätöksenteko ja käytännön toiminta perustuu tietoon siitä, mitä lapsi, nuori ja hänen perheensä tarvitsevat.

Palvelut ovat lapsille ja nuorille ensisijassa ihmisiä, kuulluksi tulemista, hyvää kohtaamista ja vuorovaikutusta omaa elämää koskevissa ratkaisuisa. Tämä on tärkein lastensuojelun laatutekijä esimerkiksi sijoitettujen nuorten Selviytyjät -ryhmän kokoaman palautteen sekä huostaan otettujen lasten vanhempien vertaisverkoston palautteen mukaan. Lastensuojelutyö on vaikuttavaa silloin kun lastensuojelutyö perustuu avoimeen yhteistyöhön ja vuoropuheluun kaikkien niiden henkilöiden kanssa, jotka ovat lapselle ja nuorelle tärkeitä. Jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla oma luotettava aikuinen.

Lastensuojelutyö onnistuu yhteistoiminnassa

Uudessa toimintakulttuurissa on selkeät valtakunnalliset, kunnalliset (ja maakunnalliset) tukirakenteet sekä yhdessä tekemisen meininki. Lastensuojeluasioiden kehittämiseen ja toiminnan ohjaamiseen perustetaan pysyväisluontoinen moniammatillinen tiimi sosiaali- ja terveysministeriön (STM) ja opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) vastuuviranhaltijoista. Nyt yhteistyö on ollut satunnaista ja työntekijäresurssit aivan minimaaliset. Kehittämisrahoitus kohdennetaan lastensuojelun perustyössä todettujen ongelmien vähentämiseen, joista yksi on kohtuuttoman suuret asiakasmäärät kullakin lastensuojelun sosiaalityöntekijällä.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos koordinoi kaikille avoimia lastensuojelun oppimisverkostoja, jotka kokoontuvat vertaiskehittämisen tapaamisiin maakunnissa sekä aika ajoin valtakunnallisesti. Kokemusasiantuntijoiden mahdollisuudet osallistua turvataan kulukorvauksin ja asiantuntijapalkkioin sekä palkkaamalla heitä mukaan kehittämistyöhön. Tapaamisissa tieto jalostuu yhteiseksi lastensuojelun toimintaperiaatteiksi kokemusten, tutkitun tiedon ja omien oivallusten sekä hyviksi koettujen toimintakäytänteiden pohjalta. Vuosittain palkitaan lastensuojelun laatua parantava teko.

Tutkittua tietoa lastensuojelun vaikuttavuudesta

Sosiaalialan osaamiskeskukset ja lastensuojelun ammattilaisia kouluttavat tiede- ja ammattikorkeakoulut sekä tutkijat tapaavat säännöllisesti. Lastensuojelun tutkimusverkostolla on pysyvä rahoitus ja vakiintunut yhteistyörakenne. Asiakastutkimus tuottaa tietoa lastensuojeluasiakkaiden tuen ja avun tarpeista, niiden taustoista ja toteutuneista tukimuodoista sekä asiakastyössä onnistumisesta ja lasten hyvinvoinnista. Asiakastietojärjestelmiin tallennetuista tiedoista saadaan jatkuvaluonteista seurantatietoa asiakastyön kehittämiseen.

Turhista lastensuojelun asiakkuuksista eroon

Lasten ja perheiden palvelutarjonta on kehittynyt niin, että tarpeellisia tukipalveluja voi saada ilman lastensuojelun asiakkaaksi hankkiutumista. Suurimmat voimavarat ovat lapsen ja perheen lähellä arjessa toimivissa ihmisissä ja yhteisöissä: neuvola, päivähoito ja koulu sekä nuorisotyö ja liikunnan ja vapaa-ajan toiminnot muodostavat ikäryhmänsä lapsille ja vanhemmille voimaverkoston ja ehkäisevän lastensuojelun perustan. Kumpuunuustyössä ovat mukana järjestöt ja muut yhteisöt.

Kun tarvitaan lastensuojelun tukitoimia, on lapsella ja hänen perheellään aina mahdollisuus pyytää kutsumaan koolle neuvonpito, jossa läheisten ja muiden lapselle tärkeiden henkilöiden kanssa sovitaan tukitoimista. Tukimuodot ovat konkreettisia ja toimivat arjessa. Viranomaistiimien sijasta jokaiselle lapselle muodostetaan lapsen oma tiimi, joka huolehtii tukitoimista ja seuraa niiden toimivuutta. Perhe ja lapsi tahi nuori voi saada tarpeidensa mukaan tukea vaikka täysi-ikäisyyteen asti, jos tällä tuella pystytään ehkäisemään lapsen sijoitus.

Palvelut mukautuvat lapsen, nuoren ja perheen tarpeisiin

Lastensuojelun avopalvelut rakentuvat kunkin lapsen ja perheen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Perheillä on mahdollisuus saada tukipalveluja myös palvelu/asiakassetelinä tai perhe voi määrittää itse käyttämänsä tukipalvelut henkilökohtaisen budjetin mukaan, jossa tukena voi toimia tukihenkilö. Päihde- ja mielenterveyspalveluissa perheen kuntoutus sekä lapsen ja nuoren hoito ja terapia järjestyvät viivytyksettä. Erilaisia perheen tarvitsemia palveluja tuottavat yhteisöt ja yritykset, mikä monipuolistaa palvelujen tarjontaa.

Pitkäjänteisyyttä edellyttävä sijaishuolto tuotetaan pääosin julkisen vallan omana palveluna, jota yksityiset ja yleishyödylliset palveluntuottajat täydentävät. Yhteistyö palveluntuottajien kanssa on pitkäkestoista kehittämiskumppanuutta ilman jatkuvaa kilpailuttamista.

Kun sijoitus on lapsen tai nuoren edun mukainen, on lapsen koti perheessä, perheenomaisesti toimivassa yksikössä, tai kuntouttavassa laitoksessa, jos lapsen ja nuoren tarve sitä edellyttää. Lapsen tai nuoren vanhempia ei jätetä vaille tukea ja kuntoutumismahdollisuuksia. Mikäli vanhempien kuntoutumisessa ei edisty, eikä lapsi voi palata vanhempiensa huoltoon, lapsella on oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin esimerkiksi sijais- tai adoptioperheessä.

Lastensuojelun resurssi on aikaa lapselle ja perheelle

Lastensuojelutyö on erityisesti aikaa asiakkaalle sekä osaamista, ja molemmista on tällä hetkellä suuri puute. Jokaisen lapsen ja perheen asiaan paneudutaan heidän elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla ja intensiteetillä. Perustutkintokoulutuksen jälkeen työntekijä tarvitsee ja on saanut erikoistumiskoulutuksen lastensuojelutyöhön. Ihmisen kehityspsykologia, lainsäädäntö, vuorovaikutustaidot, lastensuojelun toimintakäytännöt ja yhteistyömuodot, dokumentaatio, oman työn tutkiminen ja kehittäminen ovat erityisosaamisen ydintä.

Jokaiselle lapselle, nuorelle ja perheelle sovitaan vastuutyöntekijä ja asiakastiimi, jolla on paras mahdollinen osaaminen juuri tälle asiakkaalle. Moniammatillinen yhteistoiminta varmistaa lapsen ja perheen tuen toimivuuden. Vaikuttavuutta arvioidaan jokaisen asiakkaan kanssa. Toimintaa kehitetään vaikuttavuustiedon perusteella.

Lapsiperheiden ja lastensuojelun palveluja johdetaan ja yhteen sovitetaan monialaisessa johtoryhmässä. Kunnan valtuuston hyväksymä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä maakunnan vastaavat hyvinvoinnin ja terveyden suunnitelmat ohjaavat lasten ja perheiden palveluja ja lastensuojelutyötä sekä niiden kehittämistä. Lastensuojelutyön tarpeet, tavoitteet ja resurssit mitoitetaan pitkäkestoisina sosiaalisina investointeina.

Valvonta edistää oikeusturvaa ja laatua

Asiakasturvallisuus-ajattelu ja kansalliset valvontaohjelmat ohjaavat lastensuojelun valvontaa. Valvonta perustuu yhteisiin lastensuojelun laatukriteereihin. Valvontajärjestelmä toimii kuten autojen katsastus säännöllisin ja pakollisin määräaikaistarkastuksin. Valvonta koskee kaikkia toimijoita, myös julkisen vallan omaa toimintaa. Omavalvontaa ja toiminnan kehittämistä tukee toimijoiden vertaisarviointi, täydennyskoulutus ja yhteistyöverkostojen keskustelut.

Lastensuojelun laatu ja ihmisten oikeusturvan parantaminen vaatii tekoja ja resurssien kohdentamista. Joka vuosi käytetään reilu miljardi lasten ja perheiden tukipalveluihin ja lastensuojeluun. Ehkäisevillä toimilla voidaan estää ongelmien kasautumista ja säästää inhimillisten kustannusten lisäksi useiden miljardien syrjäytymiskehityksen kustannukset.

Reformi on investointi lasten ja yhteiskunnan yhteiseen tulevaisuuteen. Toteuttaminen on vain valtion, kuntien sekä meidän kaikkien tahdosta kiinni.

Artikkelin eräistä teemoista on työstetty osia julkaisuun *Tahto tehdä toisin*. Uusia toimintatapoja lastensuojeluun. Taru Pätäri -Minna Ylikännö (toim.), 2018. Tietosanoma.

Lähteet

- Aaltio Elina 2015. Lastensuojelutarpeen muutoksen arviointi perheen toimintakykyä mittaamalla. Lastensuojelun vaikuttavuusmittari -projektin loppuraportti 2015. Suomen Kuntaliitto.
- Airikkala 2003. Parisuhteen roolikartta. Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. Suomen Kuntaliitto.
- Ahlström Mari, Repokari Leena, Tapiola Mia, Hedman Johanna 2017. Erityistason palveluiden kokonaisvaltainen johtaminen. Teoksessa Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit. Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. THL. Työpaperi 26/2017. 81-96.
- Ammattihenkilölaki Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015.
- Alanen Leena & Bardy Marjatta 1990. Lapsuuden aika ja lasten paikka. Sosiaalhallitus 12/1990.
- Arnkil Tom, Eriksson Esa ja Arnkil Robert 2000. Palvelujen dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Stakes. Raportteja 253. Jyväskylä.
- Arnkil Robert 2006. Hyvien käytäntöjen levittäminen EU:n kehittämisstrategiana. Teoksessa Seppänen-Järvelä Riitta & Karjalainen Vappu (toim.) 2006. Kehittämistyön risteyksiä. Stakes. 55-72.
- Arnkil Tom 2006. Okavango-kehittäminen -Välittääkö kukaan jatkuvuudesta? Teoksessa Seppänen-Järvelä Riitta & Karjalainen Vappu (toim.) 2006. Kehittämistyön risteyksiä. Stakes. 75-88.
- Alasuutari, Pertti. (1999). Laadullinen tutkimus. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Alatalo Marjo, Lappi Kari, Petrelius Päivi 2017. Lapsikeskeinen suojele ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. THL. Työpaperi 21/2017. LAPE-ohjelma. 149-204.
- Alila-Paunonen Kirsi ja Vänttinen Mikko 1998. Pylpyrä : Riittävän vanhemmuuden arviointimalli : Arviointitutkimus mallin toimivuudesta. FinSoc Työpapereita / Stakes : 2/98.
- Alueuudistus. www.alueuudistus.fi Sosiaali- ja terveydenhuollon muutos.
- Anttila Markus ja Rousu Sirkka (toim.) 2004. Haravalla kootut. Suomen Kuntaliitto ja Lastensuojelun keskusliitto. Savion kirjapaino.
- Anttila Markus, Rousu Sirkka, Kinnunen Petri, Vuorijärvi Petri 2005. Onko meillä mahdollisuutta kehittää toisin? Kokemuksia ja arviointia kehittämistyön poluilta. Tapaus Harava 2000-2004. Suomen Kuntaliitto, Lastensuojelun Keskusliitto, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Savion kirjapaino. https://www.innokyla.fi/documents/67330/68710/onko_meilla_mahdollisuutta.pdf

- Anttila Markus ja Rousu Sirkka 2005. Haravalainen kehittäminen ja ajan henki. Teoksessa Anttila, Rousu, Kinnunen, Vuorijärvi 2005.
- Onko meillä mahdollisuutta kehittää toisin? Kokemuksia ja arviointia kehittämistyön poluilta. Tapaus Harava 2000-2004. Suomen Kuntaliitto, Lastensuojelun Keskusliitto, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Savion kirjapaino. 7-59.
- Kinnunen Petri ja Vuorijärvi Petri 2005. Lasten hyvinvointi palvelujen kehittämisen keskiössä. Harava-projektin prosessiarvioinnin keskeiset tulokset. Teoksessa Anttila, Rousu, Kinnunen, Vuorijärvi 2005. Onko meillä mahdollisuutta kehittää toisin? Kokemuksia ja arviointia kehittämistyön poluilta. Tapaus Harava 2000-2004. Suomen Kuntaliitto, Lastensuojelun Keskusliitto, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Savion kirjapaino. 61-120.
- Bardy Marjatta 1989. Uhkat, uhrat ja arjen sankarit. Lastensuojelu tutkimuksen valossa. Sosiaalivaltio 2/1989. Valtion painatuskeskus.
- Bardy Marjatta 1994. Jakaminen ja kokoaminen lapsuuden politiikassa. Teoksessa Törrönen Maritta (toim.) 1994. Lapsen etu. Viidakon laki. Lastensuojelun Keskusliitto. Painopörssi Oy. 126-137.
- Bardy Marjatta, Salmi Minna, Heino Tarja 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes. raportteja 263.
- Bardy Marjatta (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 4. uudistettu painos. Juvenes Print. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1
- Eduskunnan Suomi 100-juhlapäätös 5.12.2017. <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/Eduskunnan-Suomi-100-juhlap%C3%A4t%C3%A4t%C3%B6s-tukee-lasten-hyvinvointia-ja-yhdenvertaista-kehityst%C3%A4-.aspx>
- Eläköön lapset - Lapsipolitiikan suunta. Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma 2000. Kuntaliitto.
- Enroos Rosi, Heino Tarja, Pösö Tarja 2016. Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Juvenes Print.
- Ensin sote-uudistus, sitten vasta valinnanvapausuudistus. 22.5.2017 Lapsi- ja perhejärjestöjen kannanotto. <https://www.lskl.fi/kannanotot-ja-lausunnot/ensin-sote-uudistus-sitten-vasta-valinnanvapausuudistus/>.
- Eriksson Esa & Arnkil Tom 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Oppaita 60.
- Eronen Tuija 2007. Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Sosiaalialan kehittämishanke. Kansallinen lastensuojelun kehittämisohjelma.

- Erityis- ja vaativan tason 2017. Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit – Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Työpaperi 26/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työryhmä: Päivi Kaukonen (STM), Marjo Malja (STM), Päivi Petrelius (THL), Rika Rajala (THL), Mia Tapiola (THL), Jukka Mäkelä (THL) ja Arja Hastrup (THL). https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134652/URN_ISBN_978-952-302-874-6.pdf?sequence=1
- Forsberg Hannele 2000. Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävistä projekteista. Lapsen aika -hanke. Ensi- ja turvakotien liitto. Nykypaino Oy.
- Grönroos Cristian 2009. Palvelujen johtaminen ja markkinointi. Wsoy Pro.
- Hakovirta Mia, Rantalaiho Minna 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Kela.
- Hankintalaki 1397/2016.
- Hastrup Arja, Hietanen-Peltola, Jahnukainen Johanna, Pelkonen Marjaana (toim.) 2013. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen - Lasten Kaste -kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 3/2013.
- Heino Tarja 1997. Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittely lastensuojelun asiakkaaksi. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalityö. Stakes. Tutkimuksia 77. Gummerus.
- Heino Tarja, Berg Kristiina, Hurtig Johanna 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Stakes. Aiheita 14/ 2000.
- Heino Tarja 2000. Lasten psykososiaaliset palvelut ja lastensuojelu. Teoksessa Uusitalo, Parpo, Hakkarainen (toim.) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2000. Stakes. Raportteja 250. Gummerus.
- Heino Tarja (toim.) 2000. Läheisneuvonpito - uusi sosiaalityön menetelmä. Stakes. Oppaita 40.
- Heino Tarja 2001. Sijoitukset sukulaisperheisiin lastensuojelussa. Stakes. Aiheita19/2001.
- Heino Tarja (toim.) 2004. "VEPpi on tehnyt tehtävänsä, VEPpi saa mennä" Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen loppuraportti. STM Julkaisuja 2004:15. Edita.
- Heino Tarja, Kekkonen Marjatta, Känkänen Päivi 2005. Lapsuuden kudelmia. Stakes. Gummerus.
- Heino Tarja ja Kuurre Tapio 2009. Syrjäytymisvaarassa olevat lapset ja nuoret – esiselvitys Prosessinäkökulma ehkäisevän lapsi- ja nuorisopolitiikan sekä lastensuojelun ohjaukseen, tiedonkeruuseen ja ammattikäytäntöihin. Sektoritutkimuksen neuvottelukunta Osaaminen, työ ja hyvinvointi. 10-2009. <http://www.hare.vn.fi/upload/>

- Julkaisut/13135/4573_Setu_10-2009.pdf
- Heino Tarja 2016. Lastensuojelusta tietäminen -julkisen vallan vastuu. Teoksessa Enroos, Heino, Pösö (toim.) 2016. Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Juvenes Print. 72-102.
- Heino Tarja, Säles Emilia 2017. Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. THL Työpapereita 20/2017. LAPE-ohjelma.
- Heino Tarja, Hyry Sylvia, Ikäheimo Salla, Kuronen Mikko, Rajala Rika 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. THL.
- Heino Tarja, Hyry Sylvia, Ikäheimo Salla, Linnosmaa Ismo, Kuronen Mikko, Rajala Rika 2016. Lastensuojelun kustannukset ja palvelujen hinnat. HuosTa-hanke 2014–2015. THL.
- Heikkinen Alpo ja Kujala Jari 1998. Palosotilaista valmentajiksi. Malmi-projektin 1995-1998 ennaltaehkäisevästä lastensuojelu- ja erityisnuorisotyön loppuraportti. Helsingin sosiaalivirasto.
- Heikkinen Alpo, Levamo Pauliina, Parviainen Maaret, Savolainen Aili 2007. Näe minut -kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. Julkaisuja 11. Socaa ja Heikki Waris- insituutti. Yliopistopaino.
- Helminen Marja-Liisa, Iso-Heiniemi Mari 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Suomen Kuntaliitto. Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. Kuntaliitto.
- Hipp, Tiia & Palsanen, Kati toim. (2014) Lasten osallistumisen etiikka – Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf
- Hoikkala Susanna ja Lavikainen Ville 2015. Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Lastensuojelun keskusliitto.
- Hoikkala Susanna, Kojo Raija, Tervo Jaana & Aaltonen Teija 2017. Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 19/2017.
- Holma Tupu 2009. LapsiARVI-kriteerit -perusvaatimukset lastensuojelupalvelujen laadulle. Opas laadun arviointiin ja kehittämiseen. Suomen Kuntaliitto. http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=281
- Holma Tupu ja Rousu Sirkka 2005. Lastensuojelupalvelujen ostojen ja myyntikoulu 2004. Lisää osaamista lastensuojelupalvelujen hankintaan ja tuottamiseen. Harava toimivat käytännöt. Suomen Kuntaliitto & Lastensuojelun keskusliitto. <https://www.innokyla.fi/>

- documents/67330/68710/osto_ja_myyntikoulu.pdf
- Holmberg Tiina 2000. Lapset ja perheväkivalta. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Stakes. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti. Lasten Keskus.
- Holmila Marja, Raitasalo Kirsimarja, Tigerstedt Christoffer (toim.) 2016. Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot - vanhemmat, lapset ja alkoholi. THL. Teema 25/2016. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131418/URN_ISBN_978-952-302-738-1.pdf?sequence=1
- Hytönen Kirsi-Maria, Malinen Antti, Salenius Paula, Haikari Janne, Markkola Pirjo, Kuronen Marjo ja Koivisto Johanna 2016. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22.
- Häggman-Laitila Arja, Ruskomaa Leena, Euramaa Katri-Ina 2000. Varhaista tukea lapsiperheille. Kokemuksia Lapsiperheprojektin työstä. MLL ja RAY.
- Icehearts: <https://www.icehearts.fi/> (luettu 20.5.2017).
- Iivonen Esa, Pollari Kirsi 2016. Sote- ja maakuntauudistuksen lapsivaikutusten arviointi. <http://vm.fi/documents/10623/1194802/Sote-+ja+maakuntauudistuksen+lapsivaikutusten+arviointi+8.11.16.pdf/ff660256-6016-4687-b405-d3b6c3d52b75>.
- Innovatiivisten julkisten hankintojen toimenpide-ohjelma 2017. TEM. http://tem.fi/artikkeli/-/asset_publisher/innovatiivisten-julkisten-hankintojen-toimenpideohjelma-on-valmistunut (luettu 13.12.2017)
- Kallinen Salme (toim.) 2016. Sosiaali- ja terveydenhuollon KANSALLINEN KEHITTÄMISOHJELMA KASTE 2012–2015 Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:8.
- Kalton kohdeltu lapsi 2015. Käsikirja kalton kohdellun lapsen kanssa työskenteleville. Tampereen kaupunki. http://www.tampere.fi/liitteet/k/unnamed_7426/Kalton_kohdeltu_lapsi_kasikirja.pdf (luettu 5.5.2017).
- Karvonen Sakari & Salmi Minna (toim.) 2016. Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. THL. Työpapereita 30/2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131589/URN_ISBN_978-952-302-742-8.pdf?sequence=1
- Kasvun tuki.fi <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/kehitt%C3%A4mistoitinta/lapset-ja-nuoret/kasvun-tuki-%E2%80%93vaikuttavan-varhaisen-tuen-tietol%C3%A4hde>
- Kinos Sirppa & Rousu Sirkka 2017. 3Mitä kuuluu 10 vuotta täyttäneelle sosiaalialan ylemmälle ammattikorkeakoulututkinnolle ja tutkinnon suorittaneille työelämässä? Janus-lehti. 3-2017.Vol.25. 257-265.
- Kivinen Tarja 1989. Viimeinen pari verkosta ulos. Selvitys lastensuojelun tilasta ja kehityksestä. Sosiaalivaltio 11/1989. Valtion painatuskeskus.
- Kivinen Tarja 1992. Lastensuojelun moninaisuus. Pitkittäiselvitys lasten

- asiakkuudesta. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 59. Valtion painatuskeskus.
- Knuutila, Seppo. (1994). Kaiken kattava kulttuuri. Teoksessa J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.). Kulttuurintutkimus, 9–31. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kokko Anna-Maija, Turunen Merja-Maaria 1994. Matkalla yhdessä tekemiseen. NUPRO-nuorten integroitu hoitomalli. Stakes. raportteja 149. Gummerus.
- Kulttuuriperinnöstä, Wikikirjasto https://fi.wikibooks.org/wiki/Kulttuuriperint%C3%B6_ja_identiteetti/Kulttuurin_k%C3%A4site (luettu 1.5.2017)
- Kuula Mirka, Hakovirta Mia 2017. Köyhyys on uhka lasten hyvinvoinnille. Lääkärilehti 26.5.2017. <http://www.laakarilehti.fi/ajassa/nakokulmat/koyhyys-on-uhka-lasten-hyvinvoinnille-suomessakin/?public=586ce05c603537306802af60769de5cd>
- Lahtinen Pia, Männistö Leena, Raivio Marketta. 2017. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. THL. Työpaperi 7/2017. LAPE-ohjelma.
- Laiho Kristiina, Ritala-Koskinen Aino 2003. Lastensuojelu osaamiskeskuksen pilottina. Osaava lastensuojelu -projektin loppuraportti. Pikassos Oy. Raportteja 1.
- Lapin kansa 28.5.2017. Lastensuojelun päiväkirja paljastaa: vain akuutit tapaukset ehditään hoitaa, vaikka hätä on suuri. <https://www.lapinkansa.fi/lappi/lastensuojelun-paivakirja-paljastaa-vain-akuutit-tapaukset-ehditaan-hoittaa-vaikka-hata-on-suuri-200166967/> .
- Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017. ONKO LAPSELLA OIKEUSTURVAA? Lapsen oikeusturvan toteutuminen on oikeusvaltion ydintehtäviä. " Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila. Lapsiasiavaltuutetun toimisto. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2017/04/LA_vuosikirja_2017_.pdf
- Lapsiperheköyhyyttä olisi vähennettävä pontevammin 9.5.2017. Lapsiperhejärjestöjen kannanotto. https://www.mll.fi/medialle/kannanotot_ja_lausunnot/?x41070=31816152
- Lasten ja nuorten psykososiaalista hyvinvointia edistävät palvelut 1992. STM:n julkaisuja 3/1992. Sosiaali- ja terveysministeriö. VAPK-kustannus.
- Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 2011. Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit. Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3.
- Lastensuojelun kansallinen kehittämisohjelma 2004-2007. Esite 2006:13. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114376/Es200613.pdf?sequence=1>

- Lastensuojelu sotessa 2017. Selvitys sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen perusteista ja vaikutuksista lastensuojeluun. Sari Hanhinen ja Sauli Hyvärinen. Lastensuojelun keskusliitto. <https://www.lskl.fi/verkkokauppa/lastensuojelu-sotessa/> (julkaistu 13.6.2017).
- Lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta. Lapsen ääni 2015 -raportti. Pelastakaa lapset ry 2015.
- Lastensuojelu laatusuositus 2014. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4.
- Lastensuojelun laatusuositus 2013. Sosiaali- ja terveysministeriö. Raportteja ja muistioita 2013:20.
- Lastensuojelulaki 683/1983.
- Lastensuojelulaki 417/2007.
- Lapsen huolto- ja tapaamisoikeuslaki 361/1983
- Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011.
- Lastensuojelija-blogi. <http://lastensuojelija.blogspot.fi/>
- Lastensuojelun tutkimukseen tarvitaan pysyvät rakenteet 13.12.2016. <https://www.lskl.fi/kannanotot-ja-lausunnot/lastensuojelututkimukseen-tarvitaan-pysyvat-rakenteet/>
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan koordinaation vahvistaminen – Lastensuojelulain ja nuorisolain lasten ja nuorten kasvua ja hyvinvointia edistävien yleisten säännösten kehittäminen ja yhteensovittaminen. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:15.
- Lapsi ja perhepalvelujen muutosohjelma. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-> (luettu 1.5.2017)
- Lasten hyvinvointi kunnan yhteiseksi asiaksi. Lapsipolitiikan kuntakyselyn tuloksia 1.4.2005. Auli Paavola, Sirkka Rousu ja Kristiina Laiho. Suomen Kuntaliitto.
- Lapsivaikutusten ennakointi ja arviointi kunta- ja palvelumuutoksissa 2007. Työväline kunnille lasten, nuorten ja perheiden palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Liisa Heinäkäki, Stakes.
- Leskinen R. 1983. ”Kuka kuulisi minua” -perheväkivalta lapsen silmin. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 2.
- Luo luottamusta. Suojele lasta 2017. Opas yhteistyöstä lapsia ja perheitä työssään kohtaaville. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL 2017. <https://verkkokoulut.thl.fi/documents/34091/34432/Luo+luottamusta+opas/2b93c83e-d1a5-87fa-e64f-c3c4dc357c75> .
- Luo luottamusta: Verkkokoulu 2017. <https://verkkokoulut.thl.fi/web/suojele-lasta/koulutukset> .
- Matikainen Janne 1999. Organisaatiokulttuuri muutoksessa. <http://blogs.helsinki.fi/jmatikai/files/2009/01/organisaatiokulttuurinmuutos.pdf> (luettu 20.4.2017).

- Matkaopas uudistumisen tielle 2010. Puimalamenetelmä vertaisoppimisen vahvistamiseen ja kehittämistyön tulosten levittämiseen. Vertaiset oppimisverkosto. Kuntaliitto&Tykes. Kuntaliitto.
- Mertsola Jussi, Talvenkorpi Heidi, Santanen Johanna, Tapiola Mia 2017. Poislähtämisen kulttuurista kohti aitoa osallisuutta! Vertikaalinen integraatio lasten, nuorten ja perheiden erityis- ja vaativan tason palvelujen. LAPE-työpajoissa 2016. Teoksessa Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit. Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. THL. Työpaperi 26/2017. 38-52.
- Mezirow Jack, Lehto Leevi, Ahteenmäki-Pelkonen Leena (toim.) 1995. Uudistava oppiminen -kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Gaudeamus.
- Miettinen Taina 2000. Sosiaalityön raportointi – kohti vuorovaikutteista raportointia, Suomen Kuntaliitto
- Mikkola Pirjo 1997. Laadun aakkoset sijaishuollossa. Johdatus sijaishuollon laatuajatteluun. Lastensuojelun keskusliitto. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 10.
- Mikkola Pirjo 1999. Laadun elementit sijaishuollossa. Lastensuojelun keskusliitto. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 14. Gummerus.
- Mikkola Matti & Helminen Jarkko 1994. Lastensuojelu. Karelactio. Gummerus.
- Mun perhe 2014. www.munperhe.com.
- Muukkonen Tiina, Tulensalo Hanna 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeiset lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 1.
- Möller Sointu 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Pesäpuu ry. Opas- ja käsikirjat 1.
- Oranen Mikko 2001 (toim.). Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liitto. Nykypaino Oy.
- Oranen Mikko 2006. Tutkimista ja tunnustelua. Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuoltotyöryhmän loppuraportti. STM. Lastensuojelun kehittämisohjelma.
- Oranen Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7.
- Pekkarinen Elina 2011. Lastensuojelun tieto ja tutkimus. Asiantuntijoiden näkökulmia. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 51 & Lapsuudentutkimuksen seura & Lastensuojelun Keskusliitto & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf>

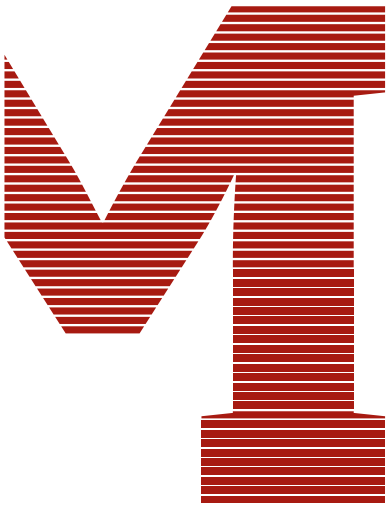
- Perhearviointiopas 2014. Perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä. Suomen Mielenterveysseuran Koulutuskeskus. Kirjapaino Jaarli Oy.
- Perustietoa päihdeperheistä 1995. Lasinen lapsuus. A-klinikkasäätiö.
- Perälä Marja-Leena, Halme Nina, Nykänen Sirpa 2012. Lasten, nuorten ja perheiden palveluja yhteensovittava johtaminen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Opas 19.
- Petrelius Päivi, Tulensalo Hanna, Jaakola Anne-Mari, Hietamäki Johanna (toim.) 2016. Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. THL Työpapereita 33/2016.
- Pitkänen Miia 2011. Vastuun paikka. Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Julkaisuja 26. Socca ja Heikki Waris-instituutti. Yliopistopaino.
- Pulma Panu 1987. Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Pulma Panu, Turpeinen Oiva 1987. Suomen lastensuojelun historia. Lastensuojelun Keskusliitto. Kouvolan Kirjapaino. 8-264.
- Puonti Annamaija, Saarnio Tuula, Hujala Anne (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Hygieia. Tammi.
- Pölkki Pirjo 2004. Lastensuojelutyön tutkimus- ja kehittämistoiminta. Teoksessa Puonti, Saarnio, Hujala (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Hygieia. Tammi. 270-319.
- Puustinen-Korhonen Aila 2013. Lastensuojelun kuntakyselyn 2012 tulokset. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Rautiainen Mari (toim.) 2001. Vanhemmuuden roolikartta. Syvänä ja sovelta. Suomen Kuntaliitto ja Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. Kuntaliitto.
- Rousu Sirkka ja Holma Tupu 1999. Laadunhallinnan perusteita lastensuojelutyöhön, toimintamalleja ja työvälineitä kuntien sosiaalitoimistojen laatutyöhön. Suomen Kuntaliitto. LASSO -projektin julkaisu. Kuntaliiton painatuskeskus. Helsinki.
- Rousu Sirkka & Holma Tupu 2003. Lastensuojelupalvelujen hankinta ja tuottaminen. Suomen Kuntaliitto. LASSO-julkaisu.
- Rousu Sirkka & Holma Tupu 2004a. Lastensuojelupalvelujen kustannukset ja hinnoittelu. Suomen Kuntaliitto. LASSO-julkaisu.
- Rousu Sirkka & Holma Tupu 2004b. Lastensuojelupalvelujen onnistumisen arviointi. Suomen Kuntaliitto. LASSO-julkaisu.
- Rousu Sirkka & Holma Tupu 2004c. Lastensuojelupalvelujen laadunhallinta. Suomen Kuntaliitto. LASSO-julkaisu.
- Rousu Sirkka 2006. Lastensuojelu muuttuvassa palvelu- ja kuntarakenteessa -kannanotot ja ehdotukset lastensuojelun

- kehittämishojelmalle. Kuntaliitto. STM. Lastensuojelun kehittämishojelma.
- Rousu Sirkka 2007. Valtion otettava enemmän vastuuta lastensuojelusta. Helsingin sanomat 10.1.2007.
- Rousu Sirkka 2007. Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Acta Universitatis Tampere. Suomen Kuntaliitto. Sähköisenä Tampereen yliopiston väitöskirja-sarjasta.
- Rousu 2009a. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinta kunnissa. Opas lakisääteisen suunnitelman laadintaan. Osa 1. Suunnitelman valmistelu. Suomen Kuntaliitto.
- Rousu 2009b. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinta kunnissa. Opas lakisääteisen suunnitelman laadintaan. Osa 2. Suunnitelman seuranta ja arviointi. Suomen kuntaliitto.
- Rousu Sirkka & Vettenranta Veera 2009. Lapsitiedon mittaristo kunnille -työväline lakisääteisen suunnitelman laadintaan ja seurantaan. LapsiArvi-julkaisuja. Suomen Kuntaliitto.
- Saarto Ari 1987. Perheen alkoholinkäyttö lapsen kannalta. "Lapsi alkoholistiperheessä" tutkimusten valossa. Helsingin kaupungin raittiustoimisto. Julkaisuja nro1. yhteistyössä A-klinikkasäätiön kanssa.
- Satka Mirja 2011. Varhainen puuttuminen lapsuuden ja nuoruuden riskien hallinnoisena. Teoksessa Satka Mirja, Alanen Leena, Harrikari Timo & Pekkarinen Elina. Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Vastapaino.61-94.
- Seikkula Jaakko ja Arnkil Tom 2005. Dialoginen verkostotyö. Stakes. Tammi.
- SIB-malli 2017. Vaikuttavuusinvestoimisen malli. Sitra. <https://www.sitra.fi/artikkelit/lapset-ja-nuoret-sib-kysymyksiä-ja-vastauksia/>
- Sinko Päivi 2016. Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. Lastensuojelun Keskusliitto.
- Silén Timo 1995. Organisaatiokulttuuri ja johtaminen.
- Sipilä Jorma, Österbacka Eva 2013. Enemmän ongelmia ehkäisyä, vähemmän korjailua? perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtionvarainministeriön julkaisuja 11/2013.
- Sosiaalikallega. www.sosiaalikallega.fi
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Sosionomi ylempi AMK- maisteritason tutkinto 2017. Käytännöllistä viisautta ja ammatillista sosiaalityön osaamista. Sinkkonen Merja ja Rousu Sirkka (toim.) ja Sosiaalialan valtakunnallinen AMK-verkoston YAMK-työryhmä.
- Suomen neljäs määräaikaisraportti 2008. YK:n lapsen oikeuksia koskevan

- yleissopimuksen täytäntöönpanosta. Heinäkuu 2008.
- Särkelä Riitta, Siltaniemi Aki, Rouvinen-Wilenius Päivi, Parviainen Heikki, Ahola Eija (toim.) 2014. Hyvinvointitalous. <https://www.soste.fi/ajankohtaista/julkaisut/hyvinvointitalous.html>
- Särkikangas Ulla, Tapiola Mia 2017. Horisontaalinen integraatio: lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentely erityis- ja vaativimman tason näkökulmasta. Teoksessa Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit. Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. THL. Työpaperi 26/2017. 53-80.
- Tapiola Mia, Oranen Mikko, Ranta Klaus, Känkänen Päivi, Tenhunen Tiina 2017. Vaativan tason palvelujen ja palvelurakenteiden uudistaminen. Teoksessa Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit. Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. THL. Työpaperi 26/2017.
- Taskinen Sirpa (toim.) 1999. Huostaanotto, lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanotto-prosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Oppaita 33/1999. Stakes.
- Taskinen Sirpa (toim.) 2003. Lasten ja nuorten seksuaalisen hyväksi käytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Opas. Stakes.
- Taskinen Sirpa 2006. LAPSIIN KOHDISTUVIEN VAIKUTUSTEN ARVIOIMINEN. Opas. Stakes 2006.
- Taskinen Sirpa 2007. Lastensuojelulaki. Soveltamisopas. Stakes. Oppaita 65. Gummerus kirjapaino Oy.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus 2014. Terveydenhuoltolain muutos 1303/2014.
- THL:n valinnanvapaus-sivusto, 24.3.2017 muistiot. Lastensuojelu: Tarja Heino ja Jaana Tervo. <https://www.thl.fi/fi/web/sote-uudistus/valinnanvapaus>.
- Toimiva lastensuojelu 2013. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2013:19.
- Toimiva lastensuojelu 2014. Toteuttamissuunnitelma vuosille 2014-2019. Raportteja ja muistioita (STM): 2014:19
- Toimiva lapsi & perhetyö. <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/kehitt%C3%A4mist%C3%B6iminta/lapset-ja-nuoret/toimiva-lapsi-perhety%C3%B6>
- Tulensalo Hanna 2016. Moniammatilliset asiantuntijaryhmät lastensuojelussa. THL. Toimiva lastensuojelu-toimeenpanosuunnitelmaan liittyvä selvitys lastensuojelun moniammatillisen asiantuntijaryhmän tehtävien ja roolin selkiyttämisestä. THL Työpapereita 16/2016.
- Tulensalo Hanna, Kumpulainen Kirsti, Kekkonen Marjatta 2017. . Monitoimijainen arviointi. Teoksessa Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit. Osana Lapsi- ja perhepalveluiden

- muutosohjelmaa. THL. Työpaperi 26/2017. 11-37.
- Tuurala Timo 1998. Laatu, yhteiskunta, lastensuojelu. Aiheita 18/1998, Stakes.
- Törrönen Maritta (toim.). 2001. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Pelastakaa Lapset ry. Tummavuoren kirjapaino.
- Ulkoisen arvioinnin loppuraportti. Sosiaali- ja terveydenhuollon KANSALLINEN KEHITTÄMISOHJELMA (KASTE 2012–2015). Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:16.
- Uskomme sinuun – usko sinäkin. 2011. Eväitä elämään ja tahtoa selviytymiseen. Lastensuojelun käsikirja nuorilta nuorille. Jyväskylä. Pesäpuu ry & Lastensuojelun keskusliitto.
- Uskomme sinuun – usko sinäkin. 2012 Opas lastensuojeluun sijoitetun nuoren läheisille ja työntekijöille. Aikuisten opas. Pesäpuu ry & Lastensuojelun keskusliitto.
- Valtion korvaus turvakoteihin 2014. L1354/2014.
- Valtiontalouden tarkastusviraston kertomus 2012. Lastensuojelu. Kertomus 6/2012.
- Vanhempien Akatemia 2017: Verkossa. https://www.nuortenystavat.fi/yksik%C3%B6t/vanhempien_akatemia
- Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004. Lastensuojelun keskusliitto. Laituri-projekti. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Gummerus.
- Valtioneuvoston asetus turvakotipalvelujen tuottamiselle asetettavista edellytyksistä 598/2015.
- Valtioneuvoston periaatepäätös 2003. Valtioneuvoston periaatepäätös sosiaalialan tulevaisuuden turvaamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2003:5.
- Valtioneuvoston selonteko Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa 1995. VNS 2/1995. <https://www.edilex.fi/mt/stvm19960003> (luettu 5.5.2017).
- Varhainen avoin yhteistoiminta. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta
- Wennberg Mikko, Oosi Olli, Alavuotunki Kaisa, Juutinen Sirpa, Pekkala Henrik 2008. Sosiaalialan kehittämishankkeen tavoitteiden saavuttamisen arviointi. Sosiaalialan kehittämishankkeen loppuarviointi. Osaraportti 2. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:7.
- Vettenranta Veera, Heinäsuo Tiia & Rousu Sirkka 2009. Arki- ja kokemustiedon keruun lomakkeisto vanhemmille, kouluikäisille ja pienille lapsille. LapsiArvi-julkaisuja. Suomen Kuntaliitto.
- Viitala Riitta, Kekkonen Marjatta, Paavola Auli 2008.

- Perhekeskustoiminnan kehittäminen. Perhe-hankkeen loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:12.
- Virta Kari 1994. Selvitys lastensuojelulain soveltamiskäytännöistä. Lastensuojelun Keskusliitto.
- Virtanen Päivi 1998. Näillä kairoilla verkostoituminen on elinehto. Raportti Lastensuojelun alueverkostot -projektista vuosina 1996-1998. Lastensuojelun Keskusliitto.
- Virtanen Päivi (toim.) 1999. Verkostoituva asiakastyö. Lastensuojelun keskusliitto. Kirjayhtymä oy.
- Virtanen Petri, Suoheimo Maria, Lamminmäki Sara, Ahonen Päivi ja Suokas Markku 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen. Tekes Katsaus 281/2011. Tekes. <https://www.tekes.fi/globalassets/julkaisut/matkaopas.pdf>
- Voikukkia 2017. Huostaanoton jälkeenkin vanhemmuus voi kukkia. Verkossa. <http://www.voikukkia.fi/>
- Voimatarinat 2017. Kokemus opettaa. Voimatarinat lastensuojelussa. Pesäpuu ry:n ja Selviytyjät & Voia vaikuttaa -nuorten kokemusasiantuntijoiden verkosto. Lapsiasiavaltuutettu ja Pesäpuu ry. Kirjapaino Kari Ky.
- Yhdessä koettua -kiertue 2017. 100-vuotias Suomi sijoitettujen lasten silmin. <https://yhdessakoettua.fi/>
- Äitiys ja päihdeongelma 1993. Kuvaus hoitomenetelmien kehittämisestä Helsingin ensikoti ry:n Oulunkylän ensikodissa. Esikko-lehti 3/1993. Ensi- ja turvakotien liiton raportti nro 10.
- Älä lyö lasta ! Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelma vuosille 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2010:7.
- Öhman Kaisa 2006. Selvitys lastensuojelun peruskoulutuksesta 2005 - 2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Stakes. Julkaisematon. (valitettavasti Lastensuojelun kansallisen kehittämisohjelman julkaisut eivät taltioituneet muualle, kun Sosiaaliportti-portaali lopetettiin, jossa myös kehittämisohjelmalla oli omat alisivustonsa ja siellä kaikki ohjelmassa laaditut raportit. Öhmannin selvitys on sähköisenä minulla arkistoissa).
-

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Uusi lastensuojelu kehittyy monien kulttuurien ristipaineissa

Yliopettaja Sirkka Rousu tarkastelee kulttuurisen muutoksen näkökulmasta lastensuojelun kehittämistä vuodesta 1983 tähän päivään vuonna 2017. Millaisena lastensuojelun toimintakulttuuri näyttäytyy lähihistorian valossa, missä olemme nyt ja millaisia muutoksia tavoitellaan? Artikkelissa luonnostellaan myös Uuden lastensuojelun reformin keskeistä sisältöä ja pohditaan minkä tahdon varassa se todellistuu. Artikkeliksi on kriittinen puheenvuoro lastensuojelun kehityksestä. Sirkka Rousu on sosiaalityöntekijä, ammatillinen opettaja ja hallintotieteiden tohtori, jonka väitöstutkimus käsitteli lastensuojelun tuloksellisuuden arviointia organisaatiossa. Parhaillaan hän työskentelee Metropolia Ammattikorkeakoulussa sosiaalialan yliopettajana ja projektipäällikkönä johtaen valtakunnallista asiakkaan henkilökohtaisen budjetointimallin kehittämishanketta. Hän on lastensuojelun ja lasten ja nuorten hyvinvointityön erityisasiantuntija, ja on työskennellyt monissa lastensuojelun asiakas- ja esimiestyön tehtävissä sekä kehittänyt lastensuojelua ja lapsipolitiikkaa useilla foorumeilla. Hän on voinut yhdistää työtehtävissään ymmärryksen käytännön asiakastyöstä sekä sen toimintaa määrittävistä juridis-poliittis-hallinnollisista rakenteista. Rousu on aktiivinen kirjoittaja ja yhteiskunnallinen keskustelija mm. Lastensuojelija-blogissaan.

